

Kristine Bye

Restaureringsøkologi

- Et studie om naturverdier, landskap og inkludering i et tverrfaglig prosjekt i Hjerkinnskytefelt, på Dovrefjell

Veileder: Jørund Aasetre (NTNU)

Biveileder: Dagmar Hagen (NINA)

Master i geografi

Trondheim, Mai 2015

Norges tekniske-naturvitenskapelige universitet.

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Geografisk institutt.

ABSTRACT

In 1999, the Norwegian Parliament decided to establish a new military training area located in eastern Norway. The existing Hjerkinn military training area should be closed down and restored into an “original state” for the purpose of civilian use and a future nature protected area. This area is 165 square kilometers, located in Dovre and Lesja municipalities, Oppland County in Norway, and situated 1000 – 1350 m asl.

In such an ambitious restoration project, there are many participants involved, holding different relationship, views and opinions towards the project. The focus questions in this study are:

- What interests can be linked to the restoration of Hjerkinn military training area?
- And will this lead to conflicts of interest between the different participants?
- Can this project be termed as an inclusive process?
- What is the participant’s thoughts about the project and its future use?
- When can the project be called a successful project?

Nature and landscape is two complicated concept. To get a better understanding about these concepts they can be categorized in various subgroups. Nature is divided into: External nature, intrinsic nature and universal nature.

Landscape on the other hand can be divided into: landscape as representation, landscape as morphology and landscape as meaning. These categories are trying to make it easier for people to understand their surrounding areas. Unfortunately it is not as easy in practice.

This study highlights the views of interests related to the transformation of the landscape from former military status into future restored and protected status of Hjerkinn. In particular we discuss if this project can be seen as an open process and to what degree the participants feel that they are involved and if their viewpoint have been heard. This is discussed in relation to the different participant’s position in the project and their personal interests and views on nature and land-use.

During this study it’s become clear that it is a lot of agreement among the participants. Almost everyone wifes this project as including, but there is different opinions about different concepts. The biggest problem is what is going to preserved or removed from the military area.

FORORD

Denne oppgaven skrives som en avslutning på mitt master program i geografi, ved Norges teknisk – naturvitenskapelige universitet, NTNU. Oppgaven representerer et arbeid på 60 studie poeng, og har vært et arbeid som har foregått fra høsten 2014 til våren 2015. Det har vært en lærerik prosess der man har lært å jobbe selvstendig og strukturert.

Denne masteroppgaven vil være et bidrag for prosjektet som i dag foregår på Dovrefjell ledet av Forsvarsbygg. Hjerkinnskytefelt skal restaureres og bli vernet etter naturmangfoldloven i form av landskapsvern eller nasjonalpark. Å få et innblikk i hva de ulike aktørene mener om en slik prosess vil kunne forhindre misforståelser og konflikter i ettertid av arbeidet.

I forbindelse med masterprosjektet ønsker jeg å takke min veileder fra NTNU Jørund Aasetre, der jeg har fått god veiledning under hele prosessen.

Jeg ønsker også å takke min biveileder fra NINA, Dagmar Hagen som har bistått med god oppfølging og med et god faglig innspill til denne oppgaven.

Videre ønsker jeg å takke alle informantene som har stilt opp til intervju og gjort det mulig for meg å gjennomføre denne forskningen. Alle har tatt imot meg med åpne armer og vært positiv til mitt forsknings prosjekt.

Tilslutt ønsker jeg å takke venner og familie for gode råd og støtte gjennom hele arbeidet.

Norges teknisk – naturvitenskapelige universitet.

NTNU Trondheim. 10.mai 2015

INNHALDSFORTEGNELSE

ABSTRACT	III
FORORD.....	V
FIGURLISTE	XI
TABELLISTE.....	XIII
1 INTRODUKSJON	1
1.1 BAKGRUNN OG VALG AV TEMA.....	1
1.2 PERSONLIG BAKGRUNN – ARBEID I UKJENT FELT.....	2
1.3 PROBLEMSTILLINGEN	2
1.4 VALG AV STUDIEOMRÅDE.....	3
1.5 TIDLIGERE FORSKNING PÅ SIVILT BRUK AV HJERKINN SKYTEFELT	4
1.6 STUDIETS RELEVANS	6
1.7 OPPGAVENS STRUKTUR	6
2 TEORI.....	7
2.1 NATUR: HVA ER NATUR?.....	7
2.1.1 <i>Tre ulike syn knyttet til naturen:.....</i>	<i>8</i>
2.1.2 <i>Den sosiale naturen.....</i>	<i>10</i>
2.1.3 <i>Underliggende maktstrukturer i naturen.....</i>	<i>11</i>
2.2 LANDSKAP: HVA ER LANDSKAP?	12
2.2.1 <i>Landskapets tre diskurser.....</i>	<i>12</i>
2.2.2 <i>Kulturlandskap.....</i>	<i>14</i>
2.2.3 <i>Endringer i landskapet</i>	<i>16</i>
2.2.4 <i>Landskap og makt</i>	<i>17</i>
2.2.5 <i>Verdier knyttet til landskapet.....</i>	<i>18</i>
2.2.6 <i>Mennesker og deres plass i landskapet.....</i>	<i>20</i>
2.3 KONFLIKTER VED FORVALTNING AV NATUR OG LANDSKAP	21
2.4 RESTAURERINGSØKOLOGI	23
2.4.1 <i>Økologisk restaurering i forvaltningen.....</i>	<i>25</i>
2.4.2 <i>Hva er vellykket restaurering?.....</i>	<i>27</i>
2.4.3 <i>Et vellykket prosjekt bygger på implementering</i>	<i>29</i>
2.4.4 <i>Lovverk knyttet til restaurering av naturmiljøet og landskap</i>	<i>33</i>

3	METODE	37
3.1	DATAINNSAMLING	37
3.2	OBSERVASJON	37
3.3	INTERVJU	38
3.3.1	<i>Formålene med intervjuene</i>	40
3.3.2	<i>Kort presentasjon av Aktørene</i>	40
	• <i>Fylkesmannen</i>	41
	• <i>Forsvarssektoren</i>	41
	• <i>Anleggsbransjen</i>	41
	• <i>Fylkeskommunen – kulturminneregistrering</i>	41
	• <i>Statskog</i>	42
	• <i>Lesja Fjellstyre</i>	42
3.4	LITTERATURANALYSE	42
3.5	DATABEARBEIDING	42
3.6	METODISKE UTFORDRINGER	43
3.7	KVALITETS VURDERING.....	44
4	STUDIEOMRÅDE: HJERKINN SKYTEFELT	47
4.1	BESKRIVELSE AV FELTET	47
4.2	NATURFORHOLD.....	47
4.3	TRADISJONELL OG HISTORISK BRUK	50
4.4	INNGREP	51
4.5	RYDDING AV SKYTEFELTET	53
5	RESULTAT	55
5.1	AKTØRENE'S NATURSYN OG NATURVERDIER	55
5.2	HVORDAN PÅVIRKER AKTØRENE'S NATURSYN I HVA DE LEGGER I BEGREPET UBERØRT NATUR?.....	56
5.3	SKAL ALLE SPOR ETTER FORSVARETS AKTIVITET PÅ HJERKINN SKYTEFELT FJERNES ELLER SKAL NOE BEVARES?	60
5.4	HVA LEGGER AKTØRENE I BEGREPET INNGREP?.....	62
5.5	HAR DET VÆRT ENIGHETER /UENIGHETER MELLOM DE INVOLVERTE AKTØRENE? OG HAR DETTE FØRT TIL INTERESSEKONFLIKTER?	63

5.6	KAN RESTAURERINGEN AV HJERKINN SKYTEFELT KALLES EN ÅPEN OG INKLUDERENDE PROSESS?	67
5.7	HVA SYNS AKTØRENE OM PROSJEKTETS MÅL, OG HVORDAN SKAL OMRÅDET BRUKES I FRAMTIDEN?	69
5.8	ER DET NOE SOM BURDE BLI GJORT ANNERLEDES? OG HVA BETEGNER AKTØRENE SOM ET VELLYKKET PROSJEKT?	71
6	DISKUSJON	75
6.1	AKTØRENE'S NATURSYN	75
6.2	FINS DET I DAG NOE SOM KAN KALLES FOR UBERØRT NATUR?	77
6.3	VERDIVURDERING AV NATUREN	79
6.4	INNGREP OG KULTURMINNER.....	81
6.5	ER DET LIKHETER ELLER ULIKHETER MELLOM DE INVOLVERTE AKTØRENE? OG HAR DETTE FØRT TIL INTERESSEKONFLIKTER?	82
6.6	NATURSYN KOBLET OPP TIL RESTAURERINGSØKOLOGI.....	83
6.7	KAN PROSJEKTET KALLES FOR EN INKLUDERENDE PROSESS?.....	84
6.8	PROSJEKTETS MÅL OG OMRÅDETS FRAMTIDIGE BRUK	85
6.9	NÅR KAN HJERKINN KALLES ET VELLYKKET PROSJEKT?	86
7	AVSLUTTNING	89
7.1	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	89
7.2	VIDERE FORSKNING	90
8	LITTERATURLISTE	91
9	VEDLEGG	99

FIGURLISTE

FIGUR 1 KART OVER HJERKINN OG DOVREFJELL. HJERKINN SKYTEFELT ER INNRAMMET I DEN SORTE FIRKANTEN (KART: REITÅS, 2014).	4
FIGUR 2 JONES TREKANTMODELL FOR Å FORSTÅ ENDRINGER SOM SKJER I LANDSKAPET (JONES, 1988).	17
FIGUR 3 OFTE STARTER KONFLIKTER MED ULIKE VERDIVURDERINGER KNYTTET TIL ET BESTEMT TEMA. (BYE, 2015)	21
FIGUR 4 INNGREP FØR GJENNOMFØRELSE AV RESTAURERINGSARBEIDET AUGUST 2010 (FOTO: DAGMAR HAGEN /NINA)	26
FIGUR 5 INNGREP ETTER RESTAURERINGSARBEIDET SEPTEMBER 2010 (FOTO: DAGMAR HAGEN /NINA)	26
FIGUR 6 FOR Å FÅ EN GOD RESTAURERING KREVES DET ET GODT SAMARBEID MELLOM POLITISK KUNNSKAP, SAMFUNNETS OG DENS RAMMEBETINGELSER, OG ØKOLOGISK KUNNSKAP (HAGEN OG SKRINDO, 2010A)	27
FIGUR 7 PILOTPROSJEKT DER DET TESTES HVORDAN ULIK VEGETASJON OPPSTÅR PÅ ULIK JORDMATERIALE OG ULIK AVSTAND TIL ANNEN EKSISTERENDE VEGETASJON (FOTO: BYE, 2014).	29
FIGUR 8 IMPLEMENTERINGSPROSESSEN (COMPETENCEHOUSE A/S, 2014).	30
FIGUR 9 HJERKINN LIGGER SOM EN HVIT FLEKK OMKRANSET AV VERNEOMRÅDER (KART: MILJØVERNDEPARTEMENTET, 2004)	35
FIGUR 10 KATEGORISERING AV SYNSPUNKTER FRA INTERVJUENE (FOTO: BYE, 2014)	43
FIGUR 11 KART OVER VERNEOMRÅDER OG NASJONALPARKER SOM GRENSER TIL HJERKINN SKYTEFELT (KART: FYLKESMANNEN, 2014)	48
FIGUR 12 LANDSKAPET PÅ HJERKINN. ET LAVALPINT LANDSKAP MED LAV VEGETASJON OG ET KONTINENTALT KLIMAFORHOLD (FOTO: BYE, 2014)	49
FIGUR 13 DET 400X600 METER PLANERT GRUSSLETTE, OGSÅ KALT HFK- SLETTA. DETTE ER EN AV DE MEST SYNLIGE INNGREPET I HELE FELTET (FOTO: BYE, 2014)	51
FIGUR 14 EN LITEN DEL AV VEINETTET INNE PÅ SKYTEFELTET (FOTO: BYE, 2014)	52
FIGUR 15 FUNN AV BLINDGJENGERE I SKYTEFELTET FRA TIL 2014 (KART: DULLUM, 2014)	54
FIGUR 16 VIL HJERKINN SKYTEFELT BLI SETT PÅ SOM UBERØRT NATUR I FRAMTIDEN? N=14... ..	59
FIGUR 17 SKAL NOEN ELEMENTER FRA FORSVARETS AKTIVITET PÅ HJERKINN SKYTEFELT BEVARES SOM ET KULTURMINNE? N=14	62

FIGUR 18 HAR AKTØRENE HATT LIKT SYN UNDER RESTAURERINGEN AV HJERKINN SKYTEFELT? N=14	65
FIGUR 19 HAR PROSESSEN PÅ HJERKINN VÆRT INKLUDERENDE? N=14	68
FIGUR 20 ER DET NOE I RESTAURERINGEN SOM BURDE BLI GJORT ANNERLEDES? N=14	72
FIGUR 21 KOBLINGEN MELLOM KNOWING NATURE, ENGAGING NATURE OG REMAKING NATURE (BYE, 2015)	76

TABELLISTE

TABELL 1 ULIKE NATURSYN (ETTER CASTREE,2001).....	10
TABELL 2 LANDSKAPETS TRE DISKURSER (ETTER JONES, 2003).....	14
TABELL 3 HARMONI OG KONFLIKTMODELLEN (ETTER JONES, 2009).....	23
TABELL 4 SENTRALE RESTAURERINGSBEGREP	23
TABELL 5 ET UTVALG AV RELEVANTE AKTØRER SOM ER INVOLVERT I HJERKINN SKYTEFELT. .	39
TABELL 6 INTERVJUETS OPPBYGNING STARTER MED EN INNLEDNING. SÅ DISKUTERES NATURSYN, RESTAURERINGSØKOLOGI, RESTAURERING OG DELTAGELSE, FØR DEN GÅR OVER TIL EN AVSLUTNING.	40

1 INTRODUKSJON

1.1 Bakgrunn og valg av tema

Landskapet på Hjerkinns er i dag under drastiske endringer. Det er blitt vedtatt at naturen skal tilbakeføres til den mest mulige opprinnelige naturen gjennom en prosess som bygger på restaureringsøkologi. Området skal tilbakeføres slik at man øker den naturlige gevinsten, samtidig som arealene skal bli en del av et verneområde (Hagen & Evju, 2013).

Å restaurere et naturområde har fått økende fokus i Norge den siste tiden. Likevel har økologisk restaurering over lengere tid vært en pågående aktivitet rundt i verden. Temaene miljø og en bærekraftig utvikling har fokuset i en slik prosess. Vedtaket gir muligheter for å bevare dyrelivet ved at området blir definert som et vernet område. Likevel vil dette føre til reduksjon av de lokale innbyggernes og turistenes bruk av landskapet. Dette kan gå på bekostning av interesser. Hvis man får til en gjennomføring som bygger på en balanse mellom både vern og etterbruken av området, kan slike interessekonflikter unngås (Hagen & Evju, 2013).

Aktørenes interesser, interessekonflikter og syn knyttet til naturen og landskapet er sentralt for denne oppgaven. Dette bygger på aktørenes verdivurderinger. Målet med oppgaven er å få en forståelse av valgene som gjøres når et landskap går fra et kulturlandskap til et vernet område. Den økologiske restaureringen av Hjerkinns skytefelt er blitt sett på som det mest kostbare restaureringsprosjektet i norsk målestokk (Hagen & Evju, 2013). Prosjektet betegnes som et pilotprosjekt da restaureringen foregår i et høyalpint fjellandskap med eksisterende blindgjengere etter Forsvarets aktivitet. Dette er et prosjekt som aldri før i en så stor målestokk har foregått i Norge.

Studiet bygger på kvalitative metoder med en fokus på intervju. Dette har vært relevant for å få fram de ulike synene fra ulike næringer, deres syn på verdier og interesser knyttet til naturen. Det er gjennomført 14 intervjuer, der 10 er tradisjonelle intervjuer med blant annet turistnæringen, forvaltere og Forsvaret. Aktørene representerer syn og meninger på både lokal, regionalt og nasjonalt nivå. Fire informanter fikk tilsendt intervjuene på mail. Observasjon ble benyttet i starten av arbeidet, mens litteratur analyse ble i størst grad benyttet når man satte seg inn i relevante artikler og pensum for å skape seg en bakgrunn- og kunnskapsforståelse om hva som foregikk på feltet. Alle intervjuene ble gjennomført høsten 2014, i perioden september og oktober.

1.2 Personlig bakgrunn – Arbeid i ukjent felt

Jeg hadde ikke noen kjennskap til feltet på Hjerkinskinn før jeg startet på dette prosjektet. I den forbindelse har jeg hatt et «utenforstående» perspektiv. Et utenforstående perspektiv kan være både positivt og negativt. Fordelen er at man kan få innsyn i relasjoner og koblinger i lokalsamfunnet som blir tatt for gitt av de som kjenner miljøet. Det er også lettere å skape en distanse og se hendelser på en andelenes måte. På den andre siden kan det være vanskeligere å bli kjent med informanter. Det vil også være en større jobb å sette seg inn i det som er ukjent. Om man studerer et kjent eller ukjent miljø er ikke det som får betydning for forskningen. Det som er viktig er at forskeren er bevisst på fordeler og ulemper knyttet til å studere i kjent eller ukjent felt og hvordan dette kan påvirke resultatene (Thagaard, 2003).

Det som blir regnet som det mest ideelle er å forske innenfor et kjent felt, men samtidig få et «utenfor» perspektiv når man starter med analysen. Data er ikke noe som ligger i felten for å bli oppdaget, men noe som produseres mellom forsker og informanten (Thagaard, 2003).

Min faglig bakgrunn bygger på en bachelor og en master i geografi. Å sette seg inn i kunnskap knyttet til natur og landskaps var først noe som ble gjort på masternivå. Dette har åpnet øynene mine for syn på konflikter og at en forvaltning ikke alltid er like lett å gjennomføre med hensyn på alle de ulike eksisterende interessene.

1.3 Problemstillingen

For å belyse endringene som i dag skjer på Hjerkinskinn skytefelt vil jeg ha en natur- og landskapstilnærming. Dette for å få en forståelse om hvordan personene vurderer naturen ut fra deres verdier og interesser. For å få et innblikk i dette samt å forstå restaureringsprosessen og aktørenes syn tar denne oppgaven utgangspunkt i disse fem problemstillingene:

1. Hvilke natursyn og interesser har de involverte aktørene til restaureringen av Hjerkinskinn skytefelt?
2. Vil dette medføre interessekonflikter mellom de ulike aktørene?
3. Kan prosjektet betegnes som en inkluderende prosess?
4. Hvilke tanker har aktørene for verneprosessen, prosjektets målsetting og den framtidige bruken?
5. Når kan prosjektet kalles et vellykket prosjekt?

For å kunne svare på den første problemstillingen vil jeg først belyse aktørenes synspunkter om hva som betegnes som natur og uberørt natur. Deretter vil jeg belyse temaene inngrep og kulturminner samt hvordan aktørene vurderer verdiene i naturen. Svarene blir knyttet til et teoretisk rammeverk for å få en forståelse av aktørenes uttalelser. Dette resulterer i at man får et innblikk i aktørenes interesser, hva som skal fjernes og eventuelt vernes på Hjerkinnskytefelt. Natursynet vil være bakgrunnen for aktørenes interesser og synspunkter.

Når aktørenes natursyn og interesser er kartlagt vil man fort oppdage om det er motstridende syn og interesser i dette prosjektet. Hva som kommer fram vil gi en indikasjon på om dette har vært et prosjekt med mange eller få konflikter. Dette vil også gi en indikasjon på om prosjektet kan betegnes som en inkluderende prosess.

I den tredje, fjerde og femte problemstillingen er jeg interessert i å komme litt dypere ned i prosessen og høre om alle aktørene blir hørt eller om det er noen som bestemmer og overkjører de andre. Jeg vil også høre hva aktørene mener om vern, mål og områdets framtidige bruk. Hva er i deres øyne et vellykket prosjekt? En kombinasjon av alle disse svarene vil gi oss grunnlag for å forstå om de er enige i stortingets mål, etterbruk og om de mener de har blitt hørt.

1.4 Valg av studieområde

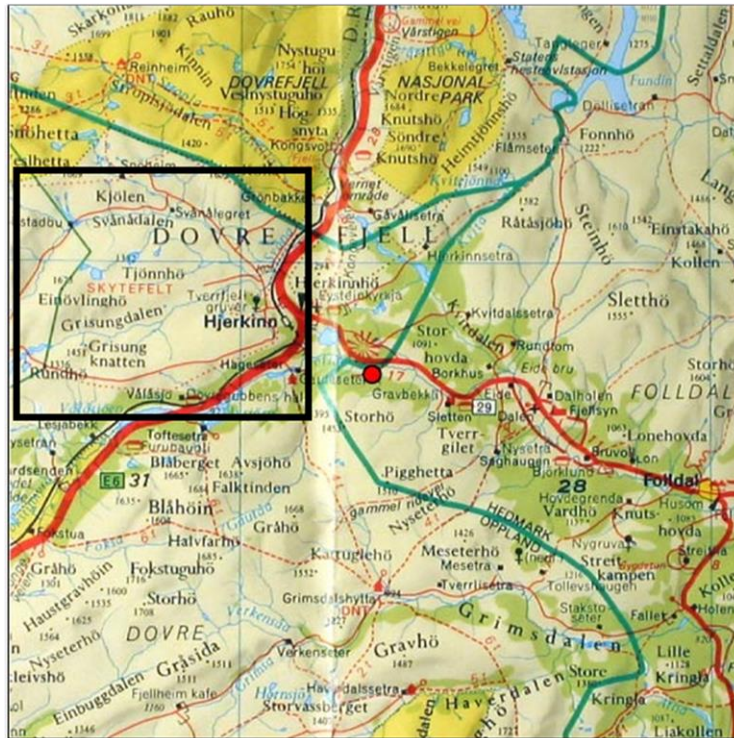
Ingen steder i Norge egner seg bedre til å studere prosessene knyttet til restaureringsøkologi enn Hjerkinnskytefelt på Dovrefjell. Skytefelt ligger i et fjellandskap med historie og spor etter Forsvaret. Området er omkranset av verneområder på alle sider, men unntak mot E6 og jernbanen (figur 1).

Å velge å fokusere på dette feltet er interessant da dette i dag er det største restaureringsprosjektet i norsk målestokk. Erfaringer som gjøres under dette arbeidet kan gi inspirasjon og veiledning til andre lignede prosjekter i framtiden både i Norge og i verdenssammenheng. Også mangfoldet av aktører er interessant. Prosjektet er omfattende og bygger på tverrfaglig kunnskap fra mange ulike næringer. Å skape en god samarbeidsprosess trenger ikke alltid å være like enkelt i praksis. Klarer prosjektet å ta hensyn til lokale ønsker og behov? Er det enigheter mellom aktørene? Hvordan prosjektet velger å løse slike spørsmål og om det kan kalles en inkluderende prosjekt vil også være kunnskap som man kan bruke i senere prosjekter.

I høyfjellslandskapet på Hjerkinnskytefelt eksisterer det store naturverdier. Man finner ulike naturtyper og et sårbart dyreliv. Flere av artene er også sjeldne og en tilbakeføring vil dermed

få en positiv innvirkning på disse artene (Reitan, Aarrestad, Gjershaug, Stabbetorp & Hagen, 2014).

Blir dette prosjektet gjennomført på en god måte der man får bevart naturen, men samtidig legger til rette for at personer får brukt naturen, kan dette ha en positiv effekt både for samfunnet og dagens problematikk knyttet til en bærekraftig utvikling.

Figur 1 Kart over Hjerkinnskytefelt og Dovrefjell. Hjerkinnskytefelt er innrammet i den sorte firkanten (kart: Reitås, 2014).

1.5 Tidligere forskning på sivil bruk av Hjerkinnskytefelt

Det er blitt gjort flere studier på Hjerkinnskytefelt knyttet mot bruken av området. Det har blitt registrert ut ca. 20- 25. 000 personturer til området rundt Snøhetta hvert år. Områdets bruk har særlig økt de siste årene grunnet dagsturer (Vorkinn & Flygind, 2003).

Bilistene som kommer inn til Hjerkinnskytefelt kan deles inn i tre ulike grupper. Den første gruppen, som utgjør 15% kjører ikke helt inn, men velger heller å snu i skytefeltet. Den andre gruppen, som utgjør 24% kjører helt inn til nasjonalparkgrensen, men velger å ikke legge turen til eller rundt Snøhetta. Den siste gruppen, som utgjør 61% kjører helt inn til nasjonalparkgrensen og går turer rundt eller til Snøhetta (Vorkinn & Flygind, 2003).

I en undersøkelse sommeren 2009 var det 80% av de besøkende som benyttet seg av stier som var merket i Dovrefjell- Sunndalsfjella nasjonalpark (Gundersen & Andersen, 2010). Man ser at naturen på Hjerkinnskytefelt er et populært område som tiltrekker seg mange mennesker.

I et annet studie har Strans, Flemsæter, Gundersen og Rønningen (2013) kartlagt villreins arealbruk gjennom GPS. Det ble funnet ut at reinen har et rotasjonstrekk rundt Snøhetta og at dette er av stor betydning for øst-området der vinterbeite befinner seg. Områder som ligger vest for Åmotsdalen er blitt brukt som kalvings område. Villreinen påvirkes av folks bruk av området og den har en tendens til å unngå områder som ligger 5 kilometer fra nærmeste inngrep.

Det er flest folk som bruker fjellet på sommerstid. 75% av de årlige besøkende skjer i månedene juli, august og september. Det er i helgene (lørdag og søndag) de fleste drar forbi Dovrefjell- Sunndalsfjella nasjonalpark. Dette gjelder ca. 95% av de besøkende (Strand et al. 2013).

Etter skuttlebuss ordningen opp til Snøheim er det de som har planlagt turen på forhånd som bruker området. De går etter markerte stier og bruker opplevelsene som fins på Hjerkin. (Strand et al. 2013).

Etter restaureringsprosjektet er ferdig utført kan dette påvirke turistnæringen. Noen bedrifter vil trenge sterk omorganisering av den gamle virksomhet, mens andre slipper unna. Dette arbeidet bør bli gjort etter at man har laget en handlings- og fremtidsplan. Hjerkin skytefelt blir delt inn i ulike soner, der sone 1 er randsonen til nasjonalparken. Her skal det gis informasjon om området og begrense trafikken mot nasjonalparken. Det er vist at 70% av besøkene som kommer inn til en nasjonalpark velger å stoppe på grunn av en eller annen attraksjon. I område 1 er det ikke noe vern. I sone 2 er det fokus på naturopplevelser og aktiviteter, mens i sone 3 ligger dagens nasjonalpark med muligheter for aktiviteter på et regulert nivå. Sone 4 er stengt på grunn av faren for å møte blindgjengere. Her kan det også finnes sårbar natur og er et område som bør unngå ferdsel av mennesker (Norsk Turistutvikling AS, 2002).

De fleste i denne forskningen mente å drive naturbasert næring, samt å la folk få oppleve fjellet er noe som kan styrke folks forståelse av samspillet som utarter seg i fjellet og dermed også forstå vernet. På denne måten kan man få en vinn – vinn situasjon (Strand et al 2013).

Som man ser ut fra tidligere studier har det vært en stor sivil bruk av området på Hjerkin. Dette er resultater det vil være nødvendig å ha med seg videre i arbeidet om vern og sivil etterbruk av Hjerkin skytefelt.

1.6 Studiets relevans

Oppgavens kvalitative forskning skal kunne bistå som et bidrag til den samfunnsfaglige forskningen på restaureringsøkologi.

I tidligere forskning på den sivile bruken av området kan man se det i størst grad er benyttet både kvalitative og kvantitative metoder (Vorkinn & Flygind, 2003). De kvantitative metodene har i størst grad brukt spørreundersøkelser som verktøy. Bilturister har blitt spurt gjennom spørreundersøkelser om hvordan de bruker området.

I denne oppgaven vil den kvalitative metoden gi et innblikk i aktørenes tanker og meninger om prosessen. På denne måten får man et innblikk i de underliggende strukturene i samfunnet. Dette vil være en berikende tilskudd til forskningen av restaureringen på Hjerkinns skytefelt. Man vil få en bedre forståelse av aktørenes synspunkter, noe som kan bidra med et bedre og involverende prosjekt der flere interesser blir tatt vare på.

Problemstillingen tar utgangspunkt i de samfunns geografiske strukturene i samfunnet. Samtidig bygger problemstillingen på natur – og landskapsgeografi i form av hvordan aktørene verdsetter landskapet. En kobling mellom samfunnsgeografi, natur- og landskapsgeografi vil gi en grunnleggende forståelse av ressurskonflikter som kan oppstå i et restaureringsprosjekt. Hvordan dette blir styrt av prioritering av eksisterende verdsett og maktstrukturer.

1.7 Oppgavens struktur

Bakgrunnen for forskningen og problemstillingen ble presentert i introduksjonskapittelet. Kapittel 2 diskuterer teori knyttet til natur, landskap, restaurering og implementering. Hensikten med dette er å skape en teoretisk rammeverk av aktørenes uttalelser av restaureringsprosjektet på Hjerkinns skytefelt. Kapittel 3 tar for seg forskningsprosessen. Hvilke metoder som er benyttet og bakgrunn for valget av disse metodene. Videre i kapittel 4 blir studieområdet på Hjerkinns presentert. Man får et innblikk i områdets natur og særegenheter som kan være viktig å ta hensyn til under et slikt restaurerings prosjekt. Kapittel 5 presenterer resultatene. Dette baserer seg på data materiale fra intervjuene av de ulike aktørene. Videre diskuteres disse resultatene i kapittel 6 mot teoretiske rammeverk fra kapittel 2. Oppgaven avsluttes i kapittel 7 med en konklusjon med oppgavens hovedpoeng og forslag til videre forskning.

2 TEORI

Dette kapittelet vil fokusere på teori knyttet til natur, landskap, restaureringsøkologi og implementering. Hvordan folk ser på naturen og landskapet, og hvordan de bruker den i sin hverdag har vært sentralt for denne forskningen. De ulike synene kan ha en innvirkning på hvordan ulike aktører ser på restaureringen av Hjerkinnskytefelt, hva de mener er verdifullt å ta vare på og hvordan de mener området bør bli brukt i framtiden. For å forstå naturen, landskapet og kulturen er det nødvendig å forstå de skjulte implementeringsprosessene som ligger bak slike syn og avgjørelser. I denne oppgaven vil temaene natur, landskap, kultur og implementering knyttet til restaureringsøkologi til en viss grad overlape hverandre.

På grunnlag av dette vil jeg starte med å avklare hva som ligger i begrepet natur og hvordan dette begrepet knyttes til ulike syn og verdivurderinger. For å forstå hva natur er, vil det også være avgjørende å diskutere hva som ligger i begrepet landskap. Dette vil videre bli diskutert, før kapittelet går over til å se på hva som ligger i begrepet restaureringsøkologi.

2.1 NATUR: Hva er natur?

Det har vært en økende oppmerksomhet knyttet til naturbegrepet siden 1990. Natur har blitt en viktig del av både undervisning og forskningsfeltet, og kobler sammen fagfelt på tvers av disipliner. Natur er et gammelt begrep som stammer fra det engelske språket. Begrepet har ingen klar definisjon og har variert ut fra tidsperioder (Castree, 2016). Det er altså et kompleks begrep og omfatter både metrologi, biologi og mennesker (Ginn & Demeritt, 2009). Enkelte mennesker har påstått at dette begrepet er det mest komplekse begrepet i det engelske språket (Castree, 2016).

Natur vil for mange være alt det omkring oss og er et grunnlag for menneskenes og andre arters eksistens. Den er også en viktig kilde for menneskenes følelse av tilhørighet og trivsel. Man ser på hva som binder det humane til det fysiske og hvordan dette skapes til å bli en disiplin. Dette er noe som står sentralt i geografifaget (Ginn & Demeritt, 2009). I tillegg til dette vil betydningen variere ut fra hvem man snakker med (Castree, 2001). Dette kan føre til konflikter knyttet til planlegging og forvaltning av naturmiljøet (Cadieux, 2011).

Det er ikke alltid like lett å gi en betydning til et begrep som natur. Det er like viktig å se på kompleksiteten av meninger, enn kun å skape en «rett» definisjon.

Noen mennesker hevder likevel at natur er det motsatte av kultur. På en annen side har alle en viss forestilling i hva som ligger i begrepet natur. Dette er knyttet opp mot ulike

kulturelle oppfatninger. Skal man klare å få en god forståelse av det komplekse naturbegrepet er det derfor viktig å forstå synet om at naturen er skilt fra kulturen, og natur som et sosialt produkt (Ginn & Demeritt, 2009).

2.1.1 Tre ulike syn knyttet til naturen:

Selv om naturen er et svært komplisert begrep kan den deles inn i kategorier. Denne oppgaven bygger på Castrees hovedkategorier av naturen (Castree, 2001).

"Ekstern natur / External nature"

Denne tilnærmingen ser på hvordan samfunnet er bygget opp, altså på råmaterialet og egenverdien av naturen. Naturen er ikke sosial og mennesket blir skilt fra naturen. Begrepet natur blir kategorisert under begrepet miljø, der fokuset ligger på den uberørte naturen.

Dette kan man se i for eksempel vern av naturområder. Mennesker får strenge restriksjoner og skal ikke bruke ressurser fra naturen. Den eksterne naturen fokuserer også på dualismer der man blant annet skiller der rurale fra der urbane og villhet fra sivilisasjonen. Siden tjuende århundre har det vært en økende interesse i å forstå hvordan miljøet er med på å bestemme utviklingen av samfunn og eksisterende kulturer. I etterkrigstiden dannet det seg et skille mellom fysisk og human geografi der det stadig ble et større skille mellom samfunn – natur forholdene (Castree, 2001).

"Natur som iboende / intrinsic nature"

Naturen er kvaliteten av noe og er uforanderlig. Det er naturen som styrer og som bestemmer hvordan man handler (Castree, 2001). Kreftene i naturen er avgjørende for menneskers liv. Dette er krefter som gravitasjon eller bevaring av energi (Castree, 2016). Begrepet natur blir forstått ut fra en bredde og dybde forståelse (Castree, 2001).

Begrepets bredde forklarer at det i dag fins lite natur som ikke er berørt av mennesker og som kan kalles uberørt natur. Dybden ser mer på forholdet mellom natur og samfunn. Situasjoner som er koblet mot natur og samfunn går helt ned mot det genmodifiserte stadiet. Det som skjer i naturen vil alltid ha innvirkning på samfunnet og motsatt. Å få en forståelse av bredden og dybden er knyttet mot den sosiale naturen og påvirker hvordan vi får en forståelse knyttet til natur og kultur (Castree, 2001). I dag kan vi forvente at både global oppvarming, utryddelse av arter, og forurensning er noen av problemene som følger med menneskers forandring av naturen. Det har blitt en større bevissthet om å forholde seg til naturen som sosial og problematikken knyttet til samfunn – natur har fått en større plass i dagens geografi.

Natur som iboende bygger på et naturdeterministisk syn, noe som betyr at alt som skjer i naturen er bestemt av en ytre og indre årsaker. Det er naturen som bestemmer menneskenes kultur (Castree, 2001).

"Universell natur / universal nature"

Den universelle naturen er det motsatte av den eksterne naturen. Den universelle naturen tar for seg alle delene av den fysiske verden. Dette er både historie som bygger på evolusjon, samt menneskene i samfunnet (Castree, 2016). Den universelle naturen bygger på to spekter. Det ene spekteret ser på egenskapene i naturen og dens særtrekk som generelle framfor spesiell. Det andre spekteret tar for seg alt i et globalt eller økologisk system, der det ikke er fokus på lokale hensyn. Mennesker blir sett på som en del av dette systemet (Castree, 2001). Naturen skal være et sted for alle, der alle mennesker kan bruke ressursene uten å måtte tilpasse seg. Naturen skal være inkluderende (Christiansen & Deltasenteret, 2010).

De tre natursynene koblet opp mot hverandre

Disse tre tilnærmingene knyttet til naturbegrepet er med på å danne muligheter eller begrensninger for vårt samfunn (tabell 1). Disse mønstrene vil også være uforanderlige. Å ødelegge eller forandre naturen kan få store konsekvenser. Derfor er det viktig å ta vare på naturen før det er for sent (Castree, 2001).

Natur som ekstern, natur som iboende og natur som universell er syn som ikke har noen klare grenser og som går på tvers av hverandre. Mennesker har et behov for å skape en oversikt og lage system av de omkringliggende omgivelsene. Dette for å klare å forstå verden på en bedre måte (Rhoads, 2005).

Den eksterne naturen skiller naturen og kulturen. Mennesker er i dag mer adskilte fra naturen, da man ikke lengere er avhengig av naturens ressurser for å overleve (Rhoads, 2005). Naturen er utenfor menneskene og kultur er knyttet til menneskers handlinger og ideer. Naturen er begrenset og dette bygger på en økosentrisk tankegang (Castree, 2001).

Natur som iboende og som universell ser i motsetning fra naturen som ekstern hvordan naturen og kulturen er sammenbundet. Dette er et syn som bygger på at naturen er sosial konstruert. Idealet natur blir da noe som menneskene har skapt og som kan omfatte hva man ønsker. Dette er fokuset i dagens samfunnsgeografi (Castree, 2001).

Tabell 1 Ulike natursyn (etter Castree,2001)

NATUR		
<i>“Ekstern natur”</i>	<i>“Natur som iboende”</i>	<i>“Natur som universell”</i>
Mennesket og naturen skilt fra hverandre. Fokus på den uberørte naturen	Kreftene i naturen som styrer menneskenes liv. Fokus på at få områder i dag er uberørte og samspillet mellom natur og samfunn.	Omfatter alt i den fysiske verden. Fokus på at naturen er en del av et økologisk og globalt system.

Den sosiale naturen

Alle disse tre forskjellige synene knyttet til naturen er relevant for prosjektet på Hjerkin. Deler av Hjerkin skytefelt skal vernes etter naturmangfoldloven, noe som kan føre til strengere restriksjoner av naturområdet. Dette er knyttet mot det første synet om natur som ekstern. På en annen side vil også prosjektet på Hjerkin bli sett på som sosial natur da området skal bli tilbakeført til det opprinnelige naturområdet. Dette skal være en inkluderende prosess og et fokus på allemannsrett. Naturen skal være et sted for alle.

Siden denne oppgaven fokuserer på de ulike aktørenes meninger og syn knyttet opp mot prosjektet på Hjerkin, og om dette er en inkluderende prosess, vil denne oppgaven ha et fokus på naturen som sosial konstruert.

2.1.2 Den sosiale naturen

Den sosiale naturen fokuserer på at begrepet natur er et ideal laget av mennesker. Det er menneskene som gir mening til naturen. Uten en slikt ideal hadde ikke begrepet natur eksistert. Målet er å få en forståelse av hvordan naturen og samfunnet fungerer sammen (Castree, 2001).

Å se på naturen som sosial har eksistert i mange år. Det har likevel foregått endringer i hva personer legger i dette synet. Castree (2001) hevder at naturen kan være sosial på tre ulike måter:

“Knowing nature”

Denne typen sosial natur kommer fra den vestlige verden og ser på kunnskap knyttet til naturen. Det eksisterer kun en sosialt konstruert kunnskap om naturen. Denne kunnskapen blir

brukt til å tolke og få en forståelse av hvordan personer, samfunnet og bedrifter forstår naturen. Tidligere så for eksempel kritiske geografer som feminister på hvordan kjønn er påvirket av naturen. Marxistene så på hvordan de ulike ressursene var fordelt i verden, og kritiserte blant annet Malthus befolkningsteori.

“ Engaging nature ”

Naturen inneholder ikke kun kunnskap, men omfatter alt. Ulike kulturer og tradisjoner vil alltid ha ulikt syn på hva natur er. Reiser man til andre land og verdensdeler vil det alltid være ulik oppfatning av hva som ligger i begrepet natur. Natur vil derfor være kulturelt betinget og det vil være umulig å skille den naturlige naturen fra den sosiale naturen. Eksistensen av naturen er påvirket av hvordan menneskene i samfunnet bruker den. Naturens egenskaper er påvirket av samfunnets sosiale praksiser. Denne sosiale naturen henter inspirasjon fra natursynet knyttet til den universelle naturen.

“ Remaking nature ”

Her ser man hvordan naturen kan rekonstrueres. Teknologi er kommet mer og mer fram i dagens samfunn. Dette er maktpreget og kan få fram bestemte interesser om hvordan naturen skal konstrueres. Noen ganger kan en slik prosess gå så langt at forskerne ikke lenger har kontroll over hva som skjer i naturen. Restaureringen på Hjerkinns er et godt eksempel på remaking nature.

Hva natur innebærer er som vi har sett veldig avhengig av hvem man snakker med. På en annen side kan man ikke alltid være med på å bestemme hva som skal ligge i et slikt begrep. Dette er knyttet til makt og hvem som sitter på denne makten (Castree, 2001).

2.1.3 Underliggende maktstrukturer i naturen

Dominerende strukturer er med på å avgjøre hva et begrep skal bety for befolkningen og hvilke interesser som kommer tydeligst fram. Når man for eksempel velger å verne et område vil dette gå på bekostning av andre interesser. Vern av Hjerkinns kan for eksempel føre til at hytteeiere blir ekskludert fra området eller ikke får tilgangen til den samme bruken som før. Natur vil aldri være et nøytralt begrep (Castree, 2001).

Det er viktig at det kartlegges hva personer legger i et slikt begrep som natur. Dette er viktig blant annet i planleggingsprosjekter der mange ulike aktører er involverte (Castree, 2001). En fagperson kan ha andre meninger om hva som ligger i natur enn en lokal bonde. Dette gjelder også personer med ulik fagbakgrunn.

Natur er noe som opptar de fleste mennesker på ulike måter, og er med på å skape en tilhørighet til et eller flere områder. Ofte kan gode minner fra et naturområde bidra med en økt følelse av tilhørighet (Castree, 2001).

2.2 LANDSKAP: Hva er landskap?

Natur og landskap er to begreper som er tett knyttet mot hverandre. Av og til kan det også være vanskelig å vite hva som skiller disse to (Castree, 2001). Hjerkin er et område som både preges av særegen natur og et «vilt landskap». Det vil derfor være sentralt å også diskutere hva som ligger i begrepet landskap.

Landskap er en ideologi slik som natur og har røtter helt tilbake til renessansen i Italia (Mitchell, 2004). Begrepet er knyttet opp mot hvordan landet rundt oss ser ut og hvordan vi som personer ser på omgivelsene (Mitchell, 2004). Landskap kan sees på som et verktøy som både kan brukes til å analysere teori og praksiser knytte opp mot begrepet (Hubbard, Kitchin, Bartley & Fuller, 2002). På denne måten kan man se hvordan landskapet blir brukt til forskjellige formål. Når man får en forståelse av landskapet vil man automatisk få et innblikk i menneskene og det omkringliggende samfunnets funksjon. Landskap er noe som binder den synlige verden sammen. Alle har en viss mening om hva som ligger i dette begrepet. Likevel eksisterer det ulike meninger rundt hva et landskap er. Den mest brukte definisjonen av landskap:

"Landscape tends to refer to a physical area visible from a particular location, as well as an ideological or social process that helps (re)produce or challenge existing social practices, lived relationships, and social identities" (Morin, 2009: 286).

For å skape en oversikt over hoved synene knyttet til begrepet, kan landskap deles inn i 3 ulike diskurser som henger sammen og overlapper hverandre. Det er derfor viktig å se dem samlet og ikke isolert fra hverandre.

2.2.1 Landskapets tre diskurser

Landskap som representasjon

Alle landskap er knyttet til representasjoner, som malerier, fotografier eller tekster. Det blir gjort slik at mennesker kan forstå og knytte mening til landskapet (Kingsman, 1995). Dette er en måte å vise fram et bestemt landskap, men må ikke bli sett på som den virkelige verden. Det er bare en framstilling som ofte inneholder skjulte maktstrukturer. Landskap som presenteres på denne måten er en følge av valg om hva som er framhevet og hva som er

utelatt (Morin, 2009). Hvordan man velger å framstille et landskap på vil variere fra hvem man snakker med. Folk vil se det samme landskapet på forskjellige måter (Kingsman, 1995).

Landskap som morfologi

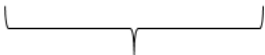

Landskap som morfologi fokuserer på landformene som fins i et landskap. Man studerer mønster som blant annet veier, hus, og elver. Dette synet stammer fra å se landskapet som kultur- geografisk. Dette betyr at man startet med å se landskapet som et resultat av menneskers handlinger framfor å se naturen som den som setter grenser for menneskers handlinger (Morin, 2009). En sentral person som er verdt å nevne i denne sammenheng er Carl Sauer. Sauer var blant annet en av de som var med på å danne den amerikanske Berkeley-skolen som tok utgangspunkt i de tyske røttene knyttet til landskap. Her lå fokuset på hva man ser og på hvilken måte man ser landskapet (Hubbard et al. 2002).

Før Sauer var landskapsstudiene i hovedsak knyttet til Tyskland. Fredrich Ratzel dannet begrepet kulturlandskap i 1895. Kulturlandskap var definert å være det motsatte av naturlandskap. Naturlandskap ble sett på som uberørt natur, mens kulturlandskap kort fortalt var landskap som på en eller annen måte var påvirket av mennesker (Jones, 2003).

Landskap som mening

Denne diskursen stammer fra 1960 -1970- tallet da den humanistiske tradisjonen var sentral. Menneskenes refleksjoner og erfaringer i forhold til landskapet er i fokus. Synet bygger på et kulturelt og sosialt fenomen, og at landskap bærer med seg en mening (Morin, 2009). Fokuset ble flyttet fra morfologien til at landskap snakker for noe. Dette kan for eksempel være følelser av tilhørighet til et område. Begrepet er aldri nøytralt og vil alltid skjule noe. Det er derfor viktig å tenke over hvorfor landskapet ser ut slik (Henderson, 2003) og hvilke maktstrukturer som ligger til grunne for nettopp dette.

Tabell 2 Landskapets tre diskurser (etter Jones, 2003)

LANDSKAP		
<i>“Landskap som representasjon”</i>	<i>“Landskap som morfologi”</i>	<i>“Landskap som mening”</i>
Vise fram en bestemt landskap gjennom maleri, bilde eller tekst.	Ser på landformene i et landskap. Landskap er et resultat av menneskelige handlinger.	Ser på menneskers refleksjoner og erfaringer av et landskap.
		
<i>Landskapet som både natur og kulturlandskap</i>		<i>Landskap som kulturlandskap</i>

På Hjerkinn er det en diskusjon rundt det om Hjerkinn skytefelt kan sees som et naturlandskap eller et kulturlandskap. Det er ingen fasit på dette, men videre vil denne oppgaven fokusere på synet knyttet til å se området som et kulturlandskap.

2.2.2 Kulturlandskap

Kulturlandskap ble på 1890- tallet sett på som et landskap med verdier koblet mot kulturelle, historiske og etiske verdier. Disse verdiene var truet av den økende spredningen av urbanisering. (Jones & Daugstad, 1996). Kulturlandskap kan beskrives som geografiske områder med en kobling mellom menneskelig aktiviteter og miljø. Dette har bidratt med å danne et økologisk og kulturelt mønster som er med på å påvirke området økosystem (Naveh, 1998).

Det eksisterer ulike typer kulturlandskap. Disse vil være avhengig av både kultur og tidsperioder (Naveh, 1998). Man kan for eksempel se at kulturlandskap både kan være et jordbrukslandskap, et bygdelandskap, et hverdagslandskap og et landskapsbilde. De ulike kulturlandskapene overlapper hverandre og avhengig av øyne som ser (Jones & Daugstad, 1996).

Å studere ulike kulturlandskap kan bidra til å forstå samfunnet og menneskelige aktiviteter (Naveh, 1998). Gjengroing av skog er i dag den største trusselen for kulturlandskap i verdenssammenheng, men også direkte planting av skog (Jones & Daugstad, 1996). På denne måten blir historiske spor i landskapet skjult og området kan sees på som et naturlandskap for

de som ikke kjenner til områdets historie. Likevel vil noen hevde at det fins få områder i dag som ikke er påvirket av mennesker og at alle landskap vil være et kulturlandskap. Dette er likevel ingen fasit svar (Jones, 2003).

Kulturlandskap ifølge Jones (1989) deles inn i tre hovedkategorier som er:

1. Det menneskeformede eller menneskepåvirkende landskapet.
2. Verdifulle trekk eller elementer som er truet i det menneskeskapte landskapet
3. Omgivelser som blir fortolket subjektivt avhengig av etisk gruppe, sosial klasse, økonomiske interesser (Jones, 1989).

Det menneskeformede eller menneskepåvirkende landskapet.

Denne kategorien deles inn i:

- Arealkategori: Dette er et område blir dominert av synlige menneskeskapte inngrep.
- Kronologiske trinn: Som fokuserer på at landskapets utvikling foregår i ulike trinn. Det har skjedd en utvikling fra å se landskap som uberørt til å se landskap som et kulturlandskap.
- Alle fysiske spor etter mennesker i hvilket som helst landskap: Det er menneskers aktiviteter som danner et kulturlandskap. Det blir et stort skille mellom hva som blir sett på som kulturlandskap og hva som blir sett på som naturlandskap. (Jones, 1989).

Verdifulle trekk eller elementer som er truet i det menneskeskapte landskapet.

Det fokuseres på ulike typer kulturlandskap som er truet med å miste sine særegne verdier.

- Jordbrukslandskap eller bygdelandskap: Er landskap som er truet av urbaniteten som eksisterer i de store byområdene.
- Kulturarv: Dette kan knyttes mot kulturminner som eksisterer i et kulturlandskap. Med økende modernisering og gjengroing er verdien knyttet opp mot denne typen kulturlandskap i dag truet.
- Landskap med estetiske kvaliteter: De etiske kvalitetene i et kulturlandskap kan bli truet gjennom blant annet utbygging av veier og hyttefelt (Jones, 1989).

Omgivelser som blir fortolket subjektivt avhengig av etisk gruppe, sosial klasse, økonomiske interesser.

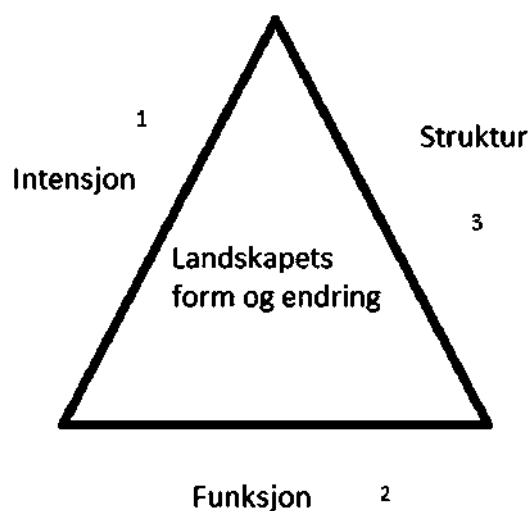
Denne kategorien fokuserer på hvordan ulike personer ser og tolker et landskap. Hva en person legger i et slikt begrep vil bli påvirket av blant annet faglig bakgrunn, hvilken etisk og sosial klasse man hører til, økonomiske interesser, kjønn og alder (Jones, 1989).

Man kan knytte elementer fra hver kategori inn i Hjerkinns skytefelt. Landskapet er påvirket av mennesker gjennom aktiviteten på Hjerkinns, men samtidig mener mange at kulturarven etter Forsvarets aktivitet er truet av restaureringen. Dette vil være avhengig av hvordan mennesker tolker landskapet og hva de ligger i et kulturlandskap. Dette kan føre til misforståelser og konflikter. Det er derfor viktig å avklare hva personer legger i et slikt begrep med så mange ulike betydninger knyttet til seg. Landskap er et begrep som er i sterk grad påvirket av skjulte maktstrukturer. Hvem har rett til å si hva et landskap skal være?

2.2.3 Endringer i landskapet

Landskapet er stadig i forandring. For å skape en forståelse av dette vil det være nødvendig å bruke Jones trekantmodell (figur 2). Modellen er formet som en trekant der den første siden av trekanten ser på intensjonelle forklaringer. Landskapets karakter og arealbruk blir forklart på en kronologisk og biografisk måte. Det blir tatt hensyn til personers behov, meninger og handlinger. Dette er forhold på mikronivå. Modellens andre side bygger på funksjonelle forklaringer. Her vektlegges det hvordan naturens ressurser brukes, menneskenes forhold, og hvordan dette er med på å påvirke samfunnet. Dette er forhold på mesonivå. Den tredje siden på modellen ser på strukturelle forklaringer. Fokuset ligger på å se på hvordan de strukturerte forholdene er med på å påvirke hvordan mennesker handler og landskapsendringene som oppstår. Dette er forhold på makronivå, der man får et innsyn over større forhold (Jones, 1988).

Det vil være relevant å se på figur 2 da man får en forståelse av hvordan og hvorfor landskapet er i endring, samt de bakenforliggende strukturene. Man vil se hvor det kan oppstå interessekonflikter og hvem som er den styrende aktøren i et slikt prosjekt som dette. For å få en god forståelse av landskapets form og endring bør alle sidene kombineres og ikke skille de fra hverandre.

Figur 2 Jones trekantmodell for å forstå endringer som skjer i landskapet (Jones, 1988).

2.2.4 Landskap og makt

Landskap er tett flettet sammen med tolkninger og meninger om det vi ser i våre omgivelser. Står to personer å ser på det samme landskapet vil man sjeldent se det samme. Dette har å gjøre med blant annet våre assosiasjoner, meninger og bakgrunn (Meining, 1979).

Landskap er noe som er viktig for mennesker da vi bruker det mye i vår hverdag. Det er viktig for hvordan vi bygger vår egen identitet og får en følelse av en tilhørighet til et sted (Schein, 2009).

Problemet knyttet til tilhørighet og identitet oppstår når noen definerer sin tilhørighet til et landskap selv om det eksisterer maktstrukturer som hevder at de ikke tilhører dette landskapet. Da blir det benyttet maktstrukturer og politisk bruk av tilhørighet (Schein, 2009).

Hvem bestemmer hva som er rett og naturlig på et sted? Hvem er det som hører til? Dette er spørsmål som er koblet til makten av et landskap (Mitchell, 2004).

Senere i denne oppgaven vil man se at det er stor diskusjon om veiene inne i skytefeltet på Hjerkinnskal fjernes eller ikke. Men hvem bestemmer hva som er rett å gjøre? Fjerning av veianleggene vil føre til vanskeligere transportmuligheter for bønder og hytteeiere. I verste fall kan dette føre til at enkelte bruk må legges ned som konsekvenser knyttet til fjerning av veier.

Også hvis store områder på Hjerkinnskal skytefelt skal inngå som en del av en nasjonalpark vil dette føre til strengere restriksjoner av bruk av naturområder. Hytteeiere, bønder og turister kan ikke bruke området slik som tidligere. Dette vil i størst grad påvirke de som bruker veiene

inne i feltet. Hos Snøheimveien er det satt i gang midlertidig planer med transport av shuttlebuss. Den endelige avgjørelsen vil ta utgangspunkt i ferdselen på området og blir tatt i 2017 (Fylkesmannen i Oppland, 2014).

2.2.5 Verdier knyttet til landskapet

Å sette seg inn i verdiene knyttet til et landskap vil være avgjørende for verdiene i et landskap. Dette vil være med på å påvirke hva man ønsker å bevare eller fjerne i et prosjekt som for eksempel Hjerkinns skytefelt.

Jones (1989) deler inn landskapsverdier i økonomiske verdier, ikke-økonomiske fellesverdier, orienterings – og identitetsverdier, sikkerhetsverdier og negative verdier.

Økonomiske verdier

Hos økonomiske verdier fins det tre undergrupper;

- Subsistensverdi: Naturen blir brukt for å overleve. Dette hører mest til i fortiden. I dag kommer denne naturverdien fram gjennom jakt og fiske, bærplukking og soppturer. Dette er ressurser som skal dekke eget bruk.
- Markedsverdi: Denne verdien selger ressurser fra naturen. Dette kan for eksempel være en turist opplevelse eller salg av for eksempel fisk og bær.
- Langsiktige økonomiske verdier: Ressursene fra landskapet skal brukes slik at vi i dag får dekt vårt behov, men samtidig ivaretar behovene til framtidige generasjoner (Jones, 1989).

Ikke –Økonomiske fellesverdier

Naturen vil også ha en verdi i seg selv, uten at det må være knyttet til noen form for økonomisk verdi. Slike verdier deles inn i;

- Økologiske verdier: Naturens verdier i seg selv.
- Vitenskapelige og pedagogiske verdier: Hvordan landskap blir brukt til å hente informasjon til både forskning og undervisning.
- Etske og rekreasjonsmessige verdier: Landskap blir brukt til ulike friluftsliv aktiviteter og til å koble av fra den hektiske hverdagen. Man får et innsyn i landskapets estetikk (Jones, 1989).

Orientering og identitetsverdier

Denne verdien bygger på følelsen av tilhørighet, også kalt ‘‘ Sence of place’’. Landskap vil ha en stor påvirkning tilknytting til for eksempel landskap man opphold seg mye som barn. Dette

er også med på å skape personers identiteter, og verdigrunnlag knyttet til landskap (Jones, 1989).

Sikkerhetsverdier

Sikkerhetsverdier går ut på at det fins elementer som skal bidra med å beskytte et landskap. Slike sikkerhetsverdier kan deles inn i to typer;

- Forsvarsverdier: Dette er verdier knyttet til Forsvaret og deres bruk av landskapet.
- Demokrasjonsverdier: For eksempel blir elver, topografi eller bygninger i terrenget brukt for å markere grenser i landskapet (Jones, 1989).

Negative verdier

Negative verdier er elementer i landskapet som blir sett på som negative. Et eksempel på et område med en slik verdi er et slumområde. Dette synet kan derimot bli forandret hvis enkelte elementer i dette landskapet får en status eller blir gjort til et kulturminne (Jones, 1989).

På tvers av Jones (1989) kan man se i rapporten ‘‘ The economics of ecosystems and biodiversity in local and regional policy and management’’ (TEEB) at de også har en verdinndeling av landskapet (Writtmer & Gundimeda, 2012). Her er landskapet delt inn i:

- Forsyningstjenester, med fokus på råvarene vi får fra naturen. Dette kan for eksempel være mat, vann og medisin.
- Regulerings-tjenester, med fokus på de naturlige reguleringene i naturen. Dette kan for eksempel være hvordan et økosystem binder karbon eller hvordan våtmark filtrerer avløpsvann.
- Kulturelle tjenester, med et fokus på opplevelser i naturen. Eksempel på dette kan være rekreasjon.
- Støttende tjenester, med et fokus på de grunnleggende aspektene i naturen. Dette kan for eksempel være resirkulering av ulike næringsstoffer (Writtmer & Gundimeda, 2012).

Ut fra dette ser man at landskap er knyttet til mange forskjellige verdier. Hvordan et landskap blir vurdert vil vise hvem som gjør vurderingene, altså hvem som sitter på makten (Jones & Daugstad, 1996). I den forbindelse har det vært viktig å snakke med ulike aktører knyttet til Hjerkinns skytefelt for å se hvor deres verdigrunnlag ligger. Hvordan dette kan ha påvirkning for hva de ønsker skal bevares eller fjernes i skytefeltet og hvordan feltet skal bli brukt i framtiden. Dette blir nærmere belyst i diskusjons kapitlet.

2.2.6 Mennesker og deres plass i landskapet

Landskap kan bli sett på både som et hjem for de som bor i området, og et sted som blir besøkt av turister. For å skjønne hvilken verdi som er knyttet til et gitt landskap vil det være viktig å sette seg inn i historien av hva området har vært brukt til, og hva som har skjedd på stedet (Arntzen & Brady, 2008).

Landskap er noe mennesket har konstruert og knyttes som vi har sett til tilhørighet og identitet. Men også minner vil være knyttet til et landskap (Tolia-Kelley, 2004). Summen av hendelser fra fortiden er konstruert i landskapet. Minner vil ivareta følelsene vi har til et spesielt sted. Dette kan være følelser fra fortiden eller fra nåtiden. Fortiden blir gjort materiell, og man får et nært forhold til det som har skjedd, altså historien til stedet. Det snakkes gjerne om kollektive minner som kommer til uttrykk gjennom sosiale hendelser. Dette deles av et samfunn eller en gruppe mennesker (Dwyer & Alderman, 2008). Minner vil alltid være en del av et landskap og knytter mennesket og landskapet sammen. Det gir rom for rekreasjon, næring og avkobling fra hverdagen (Tolia-Kelley, 2004).

Hvem er ekspertene til å vurdere hva som er rett for et landskap? Alle vil trolig ha ulike historier og minner knyttet til et landskap og dermed ulik verdivurderinger.

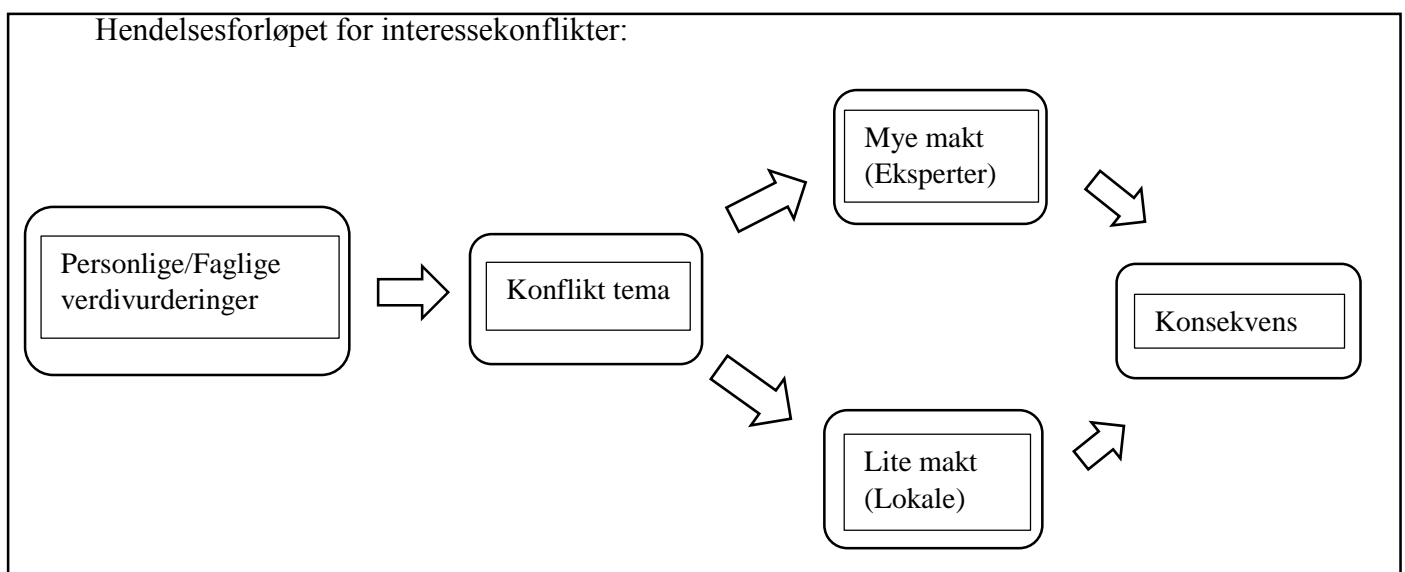
Lokalbefolkningen vil ofte se på et landskap som «deres». Dette er et område som de har vokst opp i eller har sterk tilknytting til og vil dermed være en naturlig del av deres hverdag (Arntzen & Brady, 2008).

«Ekspertene» som ofte kanskje ikke har noen tilknytting, men som likevel skal avgjøre hva et landskaps område skal brukes til bygger ofte på demokrati. Dette involverer mange ulike aktører og spørsmål om hvilke verdier som er de viktigste for området blir relevant. Dette er en prosess som lett kan føre til konflikter (Arntzen & Brady, 2008). Også de som reiser til området enten for å jobbe eller for å feriere, vil trolig ha et avstandsforhold til området slik som «ekspertene».

På grunnlag av dette er det derfor viktig å kartlegge ulike aktørers og privatpersoners syn og forståelse om mening knyttet til landskapsverdier (Arntzen & Brady, 2008). I denne oppgaven er alle disse gruppene av aktører representert blant informantene.

2.3 Konflikter ved forvaltning av natur og landskap

Når det først har oppstått en konflikt knyttet til forvaltning av natur og landskap er det en indikasjon på at et spesifikk syn er satt i fare. Det kan oppstå konflikter når det er ulike meninger om hvordan noe skal vurderes (figur 3). Ut ifra dette er det viktig å ha en klar definisjon og enighet rundt hvilke verdier som blir prioritert og som skal bevares. For eksempel bevaring av naturen eller den kulturelle arv i landskapet kan lett komme i konflikt med interesser som fremmer utvikling. På samme måte vil moderne teknologi sees som en trussel mot interesser knyttet til bevaring og rekreasjon (Jones, 2009).

Figur 3 Ofte starter konflikter med ulike verdivurderinger knyttet til et bestemt tema. (Bye, 2015)

I nyere tid har det vært et skifte fra «ekspertene» vet best til å inkludere de lokale. Den demokratiske offentlige forvaltningen er endret for at de lokale skal få lov til å bidra med å påvirke sin egen framtid, deres nødvendige ressurser og hvordan områder som er viktig for økonomien i samfunnet der det skal brukes. Dette skal bidra med mindre konflikter knyttet til forvaltning av landskapsområder (Daugstad, 2011).

Men hvem er de lokale? Dette er igjen knyttet til maktstrukturer. I mange situasjoner bygger dette på et implementerende “top-down” system, der de som sitter på «toppen» bestemmer hva som skal skje og hvordan prosessene skal utføres (Daugstad, 2011).

Kvaliteten til landskapet er knyttet til det offentlige på to måter. Den første måten ser på problemer knyttet til kulturen, økologien, miljøet og det sosiale. Den andre måten ser at kvaliteten ofte vektlegger ressurser knyttet til økonomisk aktivitet. For å få til en god

forvaltning er det viktig å få til en jevn balanse mellom disse aspektene (Arntzen & Brady, 2008).

Å gjennomføre et restaureringsprosjekt er ikke alltid like lett som det kan høres ut som. Konflikter kan forekomme når noen interesser vinner over andre interesser. Da er det viktig å lage kreative løsninger som bygger på omskolering og politikk (Bell, Fonseca & Motten, 1997).

Det eksisterer en dobbel utfordring knyttet til å gjennomføre en slik prosess. Økologer må kunne forstå det sosiale rammeverket for hvordan restaureringen fungerer, men samtidig få samfunnet til å forstå restaureringens muligheter og begrensninger (Hagen, Aasetre & Emmelin, 2002).

Verdikonflikter som oppstår i en forvaltning kan tolkes gjennom harmonimodellen og konfliktmodellen (Jones, 2009).

Harmonimodellen ligger fokuset på å finne en balanse mellom ulike interesser. Aktørens ulike interesser skal følge visse regler som har som mål å løse eventuelle uenigheter (Jones, 2009).

Problemer knyttet til landskapsverdier ha en tendens til å bli sett på som et teknisk problem. Å få løst dette problemet vil i stor grad være basert på tilgangen til økonomiske midler. Det vil alltid vil være et subjektivt element i valget av hvilke verdier som blir prioritert. Modellen favoriserer interesser som allerede er etablert og der det allerede eksisterer en maktstruktur. Den ser ikke på hva som i utgangspunktet skapte konflikten og de eksisterende sosiale maktforhold (Jones, 2009).

Konfliktmodellen går også under navnet direkte handlingsmodell. Her ligger fokuset på uforenelighet mellom verdier, noe som fører til interessekonflikter. Den allerede eksisterende makten i samfunnet blir framhevet, mens andre ikke blir hørt. Konfliktmodellen legger vekt på hvordan utviklingen i samfunnet foregår og hvordan ulike interessegrupper velger ulike metoder for å få fram sine interesser og bli hørt (Jones, 2009).

For at ulike grupper skal få fram sine interesser og mål er de avhengig av både tid, penger, kunnskap og ressurssterke ledere. Tilgangen på dette fører til at noen grupper kommer sterkere fram enn andre. De svakeste interessene er ikke alltid representert i de representative gruppene involvert i prosjektene. Det er ikke alltid en like god dialog mellom alle interesser i et prosjekt (Jones, 2009).

Tabell 3 Harmoni og konfliktmodellen (etter Jones, 2009).

Konflikter som kan oppstå under forvaltning	
<p>“<i>Harmonimodellen</i>”</p> <p>Finne en balanse mellom de eksisterende interessene.</p>	<p>“<i>Konfliktmodellen</i>”</p> <p>Ser på uforeneligheten mellom verdiene hos aktørene, der utfallet ofte blir interessekonflikter mellom aktørene.</p>

Begge disse modellene er godt egnet til å analysere konflikter knyttet til planlegging og for å forstå deres resultat. I praksis er det ikke like klare skiller mellom modellene og det er ofte hentet elementer både fra harmonimodellen og konfliktmodellen (Jones, 2009).

2.4 Restaureringsøkologi

Med en økende forandring i jordens klima forandringer kan det få store konsekvenser for jordens økosystem. Det er derfor viktig å ta i bruk metoder som blant annet restaureringsøkologi (Harris, Hobbs, Higgs & Aronson, 2006). I framtiden vil økologisk restaurering bli en av de viktigste feltene innen forvaltning. Det blir mer og mer nødvendig å ta vare på jordens naturmangfold for å kunne bevare arter, sikre ressurser fra naturen og skape et trykt sted å bo (Hobbs & Harris, 2001).

Et overblikk over økologisk restaurering og dens kunnskap kan gi et nytt perspektiv for å forstå jorden, samt planleggingsprosesser og implementering (Hagen et al 2013).

Tabell 4 Sentrale restaureringsbegrep

Sentrale begrep	Betydning
Restaureringsøkologi	Det teoretiske rammeverket knyttet til å endre et skadet eller degradert økosystem. Dette inkluderer både elementer fra biologiske og fysiske aspekter i naturen (SER, 2004). Eksempler på dette kan være å få reparert et ødelagt eller degradert område.
Økologisk restaurering	Alle delene i en rehabiliteringsprosess. De økologiske forholdene til området er styrende for tilbakeføringen av et område.

	(SER, 2004). Dette er et begrep som omfavner mye. Det kan gå fra å se på tiltak i landskapet til å se på tiltak av populasjoner som lever i området (Hagen & Skrindo, 2010a).
Rehabilitering	Et område som skal istandsettes uansett om målsettingen bygger på et økologisk, estetisk eller praktisk syn. (SER, 2004). Rehabilitering kan omfatte mange ulike prosesser. Eksempler på dette kan være flytting av elver, planting rundt veier og restaurering av inngrep man finner ute i naturen (Hagen & Skrindo, 2010a).
Økosystem	Samspillet mellom planter, dyr og organismer med det ikke levende miljøet i naturen (Dommansnes, 2005). Begrepet som bidrar til å hjelpe mennesker å organisere de omkringliggende organismer og de ikke levende elementene i naturen.
Biomangfold	Alle økosystem, arter og gener i naturen og deres sammenheng med hverandre (NOU 2004). Man ser på de levende organismene som eksisterer på jorden.

I løpet av de siste 100 årene har det vært en omfattende økning i teknologisk utvikling i samfunnet. Dette er en utvikling som har ført til utfordringer knyttet til større naturinngrep og sterkere slitasje på naturen. Dette kan få store konsekvenser for det naturlige biologiske mangfoldet. Dette er særlig problemer knyttet mot ødeleggelse av habitater og forekomsten av fremmede arter (Hagen & Skrindo, 2010a).

Naturinngrep kan betegnes som en handling som fører til en konsekvens for både landskap, vegetasjon og økosystemet i et område. I forbindelse med stadig økende utbygging, infrastruktur og næringsliv vil dette medføre varige spor og ødeleggelser i naturen. Slike spor kan derimot bli restaurert ved å ta i bruk et rehabiliteringstiltak (Hagen & Skrindo, 2010a).

Ødelagt natur kan sees som et tapt av mange mennesker. Ved å ta i bruk kunnskap knyttet til restaureringsøkologi kan man tilbakeføre områdets verdier og områdets stedege arter (Hagen & Skrindo, 2010a). Å restaurere et område kan sikre blant annet økosystem fra degradering, ta vare på biomangfoldet og forandringer knyttet til globalt klima (Hagen et al.2013).

I dag skjer det restaurering av både store og små naturområder i Norge. Prosjektene deler erfaringer og ulike fagmiljøer, noe som er avgjørende for en god utvikling innen dette feltet. Gode resultat blir tatt med videre inn i nye prosjekter, mens tidligere feil blir unngått (Hagen & Skrindo, 2010b).

2.4.1 Økologisk restaurering i forvaltningen

Økologisk restaurering har eksistert i mange år. Metoden har særlig eksistert lenge i land med stor befolkning der det er et press på habitater for planter og dyr. Økologisk restaurering har fått økende fokus i Norge de siste 100 årene som følge av økende naturskader i forbindelse med tap av villmarksområder, arealbruk, bevaring av biologiske verdier og naturen positive effekt for menneskets identitet og trivsel (Hagen & Skrindo, 2010a).

«Det er alltid bedre å unngå nye inngrep enn å reparere dem etterpå. Et godt forarbeid og en inkluderende planlegging er det beste verktøyet for forebygging av nye vegetasjonsskader. Men da må aktørene kjenne mulighetene og utnytte dem til naturens beste» (Hagen & Skrindo, 2010 a: 45).

Å bevege seg i terreng kan gi slitasje på naturgrunnet. Dette kan føre til vann og vind erosjon som gjør inngrepene større og forhindrer den naturlige gjenveksten. For å løse et slikt problem kan man for eksempel legge ut forskjellige matter bestående av plast, stål eller organisk materiale. Man kan også legge ut grus, bark, kvister, eller utsåing av gress (Hagen & Skrindo, 2010a).

Når det gjennomføres en forvaltning som fokuserer på metoder knyttet til restaureringsøkologi ligger fokuser på å få fikset et område som er ødelagt, sikre sårbare arter eller økosystem. Et slik tiltak må samarbeide med naturen og utnytte naturens potensial. Dette vil føre til både en økonomisk og økologisk gevinst (Hagen & Skrindo, 2010a).

Metoder som blir benyttet i de ulike restaureringsprosjektene vil være påvirket av områdets objekter, design og interesser. Også faktorer som geografi, politikk og historie spiller inn på hvordan metode som blir benyttet (Hagen et al. 2013). Andre faktorer det er viktig å ta hensyn til er naturforholdene i området og områdets terrengform. Tekniske inngrep kan føre til endringer i den naturlige topografien som igjen kan skape endringer i det biologiske mangfoldet (Hagen & Skrindo, 2010a).

For å få en god naturlig gjenvekst vil det være avhengig av for eksempel hvilken vegetasjon det er på området, hvilket inngrep som fins og klima. Vegetasjonstypen vil gi en klar indikator på om det kreves et tiltak for å skape et ny vegetasjon eller om naturen klarer denne prosessen av seg selv (Hagen & Skrindo, 2010a).

Figur 4 Inngrep før gjennomførelse av restaureringsarbeidet august 2010 (Foto: Dagmar Hagen /NINA)

Figur 5 Inngrep etter restaureringsarbeidet september 2010 (Foto: Dagmar Hagen /NINA)

Hjerkinn skytefelt ligger i et alpint økosystem. Dette vil si et økosystem som eksisterer i høyfjellet, der artene er mer sårbare og utsatte enn økosystemer på et lavere nivå. Det er ofte tre metoder som går igjen i et slikt økosystem. Disse er:

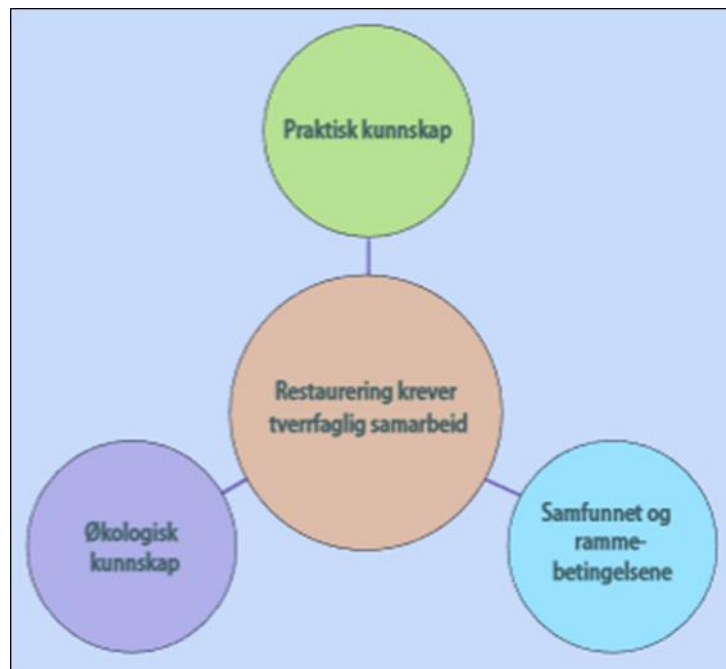
- Forbedre områdets terreng.
- Gi området de næringsstoffene de trenger.
- Såing eller plantning av frø og planter (Hagen & Skrindo, 2010a)

Å tilføre naturen næringsstoffer og deretter å så frø vil føre til en rask endring i naturforholdene (figur 4 og 5). Etter kort tid vil det etableres et solid vegetasjonslag i terrenget (figur 5). Det er også viktig at det brukes stedsegnet frømateriale slik at det ikke blir innført fremmede arter til området. Dette kan utkonkurrere eksisterende arter og føre til en helt annen vegetasjon (Hagen & Skrindo, 2010a). I flere situasjoner eksisterer det en kombinasjon av de ulike metodene som vil skape det beste resultatet. Dette gjelder særlig restaurering av store områder. Å kombinere metoder skaper også et bedre og variert

biomangfold, uten homogenitet (Hagen & Evju, 2013). Disse metodene er også blant annet benyttet på Hjerkinns skytefelt.

2.4.2 Hva er vellykket restaurering?

For å få til at et restaureringsprosjekt skal bli sett på som vellykket er det viktig at forholdene i samfunnet, økonomiske rammeverk, forvaltningssystem, og juridiske forhold er ordnet til rette for at en slik prosess skal kunne gjennomføres. Restaurering er en kobling mellom verdier, holdninger, tanker og prioriteringer (Hagen & Skrindo, 2010a). Dette illustreres i figur 6. Det er viktig med et godt samarbeid mellom de ulike involverte aktører. Det må være en åpen dialog mellom forskere, beslutningstakere og offentligheten både nasjonalt og internasjonalt (Hagen et al. 2013).

Figur 6 For å få en god restaurering kreves det et godt samarbeid mellom politisk kunnskap, samfunnets og dens rammebetingelser, og økologisk kunnskap (Hagen og Skrindo, 2010a)

Det er avgjørende å ha formulert konkrete mål og realitet. Man må stille seg spørsmålene «hva er mulig?» og «hva ønsker vi?» og dermed finne best mulig løsning (Hagen & Skrindo, 2010a).

Det er ikke alltid alle er enige i målene som settes. Da må en felles vurdering iverksettes. Selv om det ikke oppstår felles enighet er viktig at alle er kjente med hva målene går ut på, og at resultatene blir sett på ut fra dette (Hagen & Skrindo, 2010a)

«En vellykket restaurering er når målet er nådd. Da må målet være realistisk, klart formulert og kjent for de involverte før oppstart» (Hagen & Skrindo, 2010a :14).

Målene vil i stor grad være påvirket av underliggende prosesser og hvem som har vært involvert i prosessen. Målene kan derfor ikke regnes som «objektive sannheter». De er påvirket av kunnskap og verdier knyttet til de involverte, samt politikk og hva tiden representerer (Hagen & Skrindo, 2010a). Med en tid i stadig endring er det viktig at målene ikke er statiske, men følger den dynamiske prosessen (Hobbs & Harris, 2001).

Eksempler på ulike typer mål innenfor restaureringsprosjekter bygger på (Hagen & Skrindo, 2010a):

- Økologiske målsetninger som ser på å få tilbake et økosystem i et gitt område.
- Bevaring av enkeltarter som har en stor verdi for området.
- Tilrettelegging for menneskelig bruk. Dette kan for eksempel være et utgangspunkt for verdien av å bevare naturområder nær bykjerne.
- Vedlikehold og forhindre videre ødeleggelser. Inngrepene blir ikke reparert, men heller holdt under kontroll. Eksempler på dette kan være å hindre erosjon.

Naturen vil alltid være i forandring. Det er derfor viktig å ha tilstrekkelig med kunnskap om ulike økologiske og naturlige prosesser. Metoder som bygger på kunnskap om økologi blir sett på som bærekraftig (figur 7). Dette fordi kunnskapen er basert på naturens egne systemer (Hagen & Skrindo, 2010a). Men er det nødvendig å bruke så mye penger på å tilbakeføre en natur? Og hvem tar ansvar for naturendringene? På en side er det viktig med en grønn tankegang som bevarer de omkringliggende omgivelsene. På en annen side må man passe på at man beholder kontrollen over de påførte prosessene i naturen.

Resultater fra prosjektet på Hjerkinns skytefelt vil bidra med informasjon både til den økologiske restaureringen på området og til andre restaureringsprosjekt både i Norge og i utlandet.

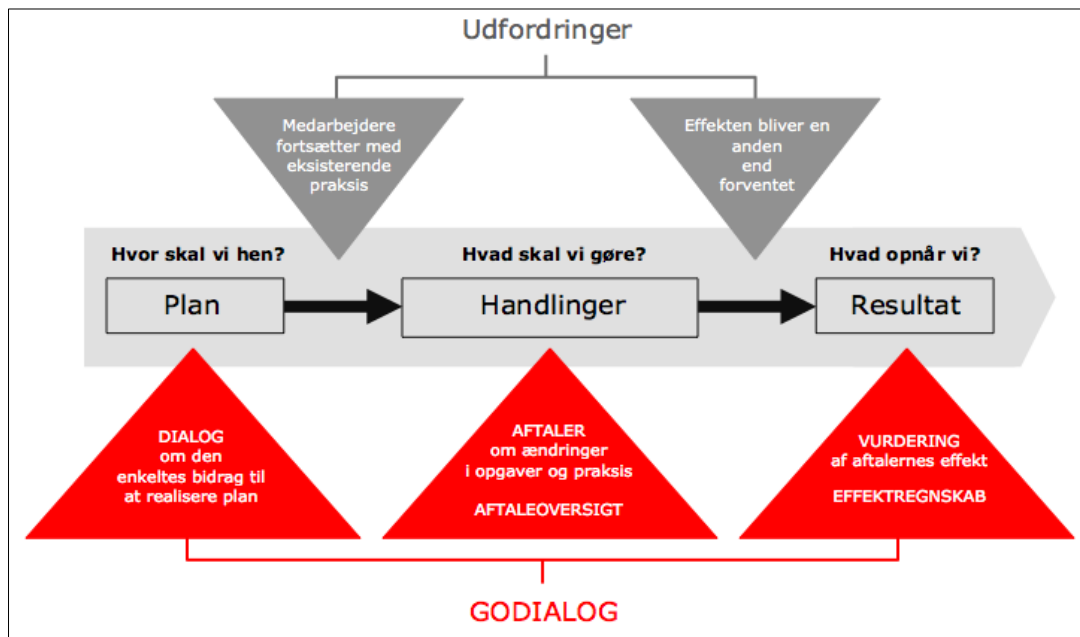
Figur 7 Pilotprosjekt der det testes hvordan ulik vegetasjon oppstår på ulik jordmateriale og ulik avstand til annen eksisterende vegetasjon (Foto: Bye, 2014).

2.4.3 Et vellykket prosjekt bygger på implementering

Å implementere vil si hvordan ulike ideer kan bidra med at ulike handlinger i prosjektet blir best og mest mulig effektive (Bunker, 1972).

Proessen er knyttet mot avgjørelser i politikken, ofte i en lov, men som formes ut fra rettsavgjørelser. Implementasjonsprosessen går gjennom mange steg med grunnleggende lover i bakgrunnen, etterfulgt av et offentlig vedtak (Bunker, 1972).

Figur 8 viser hvordan implementeringsprosessen foregår i praksis fra ide til sluttresultatet. Først må aktørene ha en plan om hva som skal utføres. Deretter må det planlegges hva som skal gjøres, før man ser på sluttresultatet og hva de har oppnådd med denne prosessen.

Figur 8 Implementeringsprosessen (Competencehouse A/S, 2014).

Det er avgjørende for at et restaureringsprosess kan fungere optimalt. Implementering oppstår gjerne tidlig i en politisk prosess. De ulike aktørene som er involvert i restaureringen må ha en klar plan for prosjektet før prosessen starter. På denne måten kan man unngå konflikter i framtiden. En implementering krever både en taktisk og en administrativ planlegging, men også å forstå at innholdet blir tolket og revurdert for å passe ulike mål og situasjoner (Bunker, 1972).

Det kreves også et samarbeid med administrative nettverk. For å få til et vellykket implementeringsprosess er det viktig med klare mål, og i mange politiske forslag går retningslinjene ut på:

- At ulike delmål blir klargjort.
- At ferdigheter og forventninger blir definert.
- At de ønskede ferdighetene blir utviklet.
- Gjennomføring av strukturerte kontroller.
- At det er enigheter om hvilke delmål som skal prioriteres.

Det eksisterer en tett dialog mellom disse ulike perspektivene. Disse skal bidra til å gi en politisk veiledning og skape gjensidig innflytelse (Bunker, 1972).

Det fins ulike faktorer på hvorfor politikken implementeres. Dette er knyttet opp mot å se naturen som et sosialt problem (Spillane, Reiser & Reimer, 2002).

Implementering som "bottom-up" eller "top-down" praksis?

En implementeringsprosessen kan deles inn i to ulike praksiser. Disse er top-down eller bottom-up praksis. Politisk implementering blir i mange situasjoner gjennomført med en top-down prosess. Dette betyr for eksempel at de fleste avgjørelser som påvirker en lokal befolkning blir tatt av mennesker med høy utdanning og som sitter høyt oppe i systemet (deLeon & deLeon, 2002). Aktørens status er viktig for å lykkes med en slik praksis (Cline, 2000).

Bottom-up praksisen er derimot det motsatte av top-down prosessen. Her blir de lokale hørt og påvirker de som sitter høyt oppe i systemet. Dette vil være en deltagende prosess som ofte er å foretrekke (deLeon & deLeon, 2002).

Både top-down og bottom-up tilnærmingen bygger på maktstrukturer i samfunnet (deLeon & deLeon, 2002).

Problemer som kan oppstå under en implementeringsprosess

Å få til en implementering kan være en krevende prosess og skape utfordringer. Det oppstår gjerne en mangelfull og dårlig implementering hvis deltagerne av en slik prosess ikke har klare formulerte politiske målsettinger eller et godt nok innsyn i prosessen (Spillane et al. 2002).

Er politikken tvetydig er dette ofte resultat av sosiale problemer som blir tatt opp av politikere. I flere situasjoner er det et segmentert politikk system som kan sende ulike og konkurrerende signaler som kan føre til at myndighetene og den politiske makten blir undergravd (Spillane et al. 2002).

Andre forklaringsfaktorer ser på makten som er knyttet til implementeringen, samt ufrivilligheten og avgrensningen av kapasiteten til å forandre prosessen. Det blir gjort feil med å oppdage og ignorere politikk med ulogiske interesser. Dermed blir politikken som passer til agendaen fremhevet og implementert, mens de som ikke passer blir omdannet slik at også de passer til agendaen (Spillane et al. 2002).

Både kvalitative og kvantitative metoder blir brukt for å få en god forståelse av prosessene, men virkeligheten er ofte mer komplisert enn det man får ut av slike metoder. De største problemene ligger rundt mikro implementering og hvordan man får integrert resultater fra

analytiske studier eller heuristikk som man finner i politisk beslutningssystemer (Bunker, 1972).

Problemene som oppstår kan bli forklart på to måter. Den første måten tar opp et tradisjonelt syn på implementeringen der problemene ligger i den organiserte forvaltningen. Fokuset ligger på tilgangen for autoritære strukturer for å skape en mest mulig effektiv implementeringsprosess. Spesifikke mål og underordnede kontroll blir sett på som et implementasjonsproblem og kontrollen ligger hos politikerne og forvalterne. For å løse implementasjonsproblemer fokuseres det på en effektiv forvaltning (Cline, 2000).

Den andre måten kan også være en konflikt mellom interesser. Men fokuset ligger i hvordan det blir framprovosert et samarbeid mellom deltagerne i implementeringen. Makt er noe aktørene må vinne for å kunne handle. Altså er konfliktene en kamp knyttet mot basisverdier (Cline, 2000).

Hvis politikken fokuserer på et klart mål hos implementeringen, samt å redegjøre alle prosedyrene som blir gjennomført, er sjansen større for å få til en vellykket implementering (Spillane et al. 2002). Det er viktig å skape et tillitsforhold, samarbeid og involvering av involverte aktører (Cline, 2000).

Implementasjon og tolkninger

Mennesker tolker og forstår verden forskjellig. Et slikt aspekt er viktig for å kunne få en forståelse av hvordan mennesker fungerer i samsvar med deres miljø.

“The human condition is small brain, big problems” (Spillane et al. 2002:6).

Ny informasjon som individer lager henger sammen med personens allerede eksisterende kunnskap, ekspertise, verdier, tro og erfaringer. Det må lages en mening om hvordan man oppfatter det politiske miljøet basert på den allerede eksisterende kunnskapen (Spillane et al. 2002).

“People generate what they interpret” (Spillane et al. 2002: 9). Individer konstruerer et miljø og velger ut hvilke signaler de velger å tolke. Kunnskapen struktureres og blir koblet sammen for å forstå verden. Det dannes en forståelse av komplekse ideer av ulike objekter og hendelser. Her blir verdens årsaksforklaringer og teorier kodet. Altså kodes den sosiale verden og sosiale hendelser for å skape en best mulig forståelse av verden (Spillane et al. 2002).

“ *What we see is influenced by what we expect to see* ” (Spillane et al. 2002:10). Det er viktig å forstå slike aspekter for å forstå ny informasjon som oppstår. Man må se hva som er nytt i forhold til hva som allerede eksisterte

Det vil være nødvendig å analysere personers livshistorier og biografi for å få en god forståelse av den offentlige politiske implementasjonsprosessen. Dette vil gi en forståelse av hvorfor noe får mening og responsen til ulike forslag. Ofte blir personers følelser og verdier oversett (Spillane et al. 2002).

2.4.4 Lovverk knyttet til restaurering av naturmiljøet og landskap

«Hjerkinn skytefelt skal tilbakeføres til en tilstand som gjør at området blir en naturlig del av det nasjonalt og internasjonalt verneverdige høyfjellsøkosystemet på Dovrefjell, med alle høyfjellsøkosystemets funksjoner og opplevelseskvaliteter, og sikkert for allmenn ferdsel». (Fylkesmannen, 2014: 1) Dette er det overordna målet for planprosessen på Hjerkinn.

Stortingets vedtak ble gjort i sammenheng med da Region Østlandet ble opprettet. Å legge ned Hjerkinn skytefelt ble dermed et viktig «avbøtende tiltak» da dannelsen av Regionfelt Østlandet skapte store naturinngrep og tap av naturverdier (Fylkesmannen, 2014).

Restaurering av Hjerkinn skytefelt har krevd omfattende planarbeid og i 2009 ble de fleste bygninger inne i feltet fjernet. Fjerning av anlegg startet i 2010. Feltet har også gjennomgått en ryddeprosess der blindgjengere, rester etter ammunisjon og søppel har blitt fjernet. Dette var en prosess som startet i 2005 (Forsvarsbygg, 2014).

Det er tre ulike planprosesser som jobber parallelt i prosjektet på Hjerkinn. Dette er kommuneplanene etter plan og bygningsloven, verneplaner (landskapsvern og nasjonalpark) etter naturmangfoldloven og Forsvarets plan for tilbakeføring.

Det er liten sannsynlighet for at plan og bygningsloven gjennomføres før verneplanarbeidet er ferdigstilt. Dette er en ressurskrevende prosess. Skal det gjennomføres konsekvensvurderinger bør dette bli gjort i forbindelse med verneplanprosessen (Fylkesmannen i Oppland, 2015).

Det er avgjørende å ha gode kunnskaper om naturen, landskap og de tilhørende økologiske forholdene for å kunne få et vellykket restaureringsprosjekt. I et slikt prosjekt er det viktig med klare mål for å oppnå et ønsket og vellykket resultat.

Kommuneplanenes forvaltningens mål kort oppsummert går ut på å:

- Sikre sårbare verdier i naturen.
- Skape en bærekraftig utvikling av fisken og dyrene på Dovrefjell.
- Sørge for at allemannsretten blir opprettholdt.
- Sikre de eksisterende kulturminnene.

(Kommunedelplan for Lesja og Dovre, 2003).

Det er naturmangfoldloven som skal sikre at forvaltningen i Norge tar vare på det biologiske mangfoldet i naturen. Dette gjelder både vernet områder og områder utenfor. Formålet med loven sier:

«Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern. På denne måten gir det et grunnlag for menneskets virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur» (Lovdata, 2009).

De delene av Hjerkinns skytefelt som er foreslått som vernet i form av nasjonalpark skal være en utvidelse av den allerede eksisterende Dovrefjell – Sunndalsfjella nasjonalpark (figur 9). På denne måten kan rundt 200 km² naturområder bli omdannet til «villmarkspreget område». Denne verneformen vil ha strengere regler i forhold til landskapsvern. Vern i form av nasjonalpark vil ha et fokus på verdifulle og særegne økosystemer (Miljødirektoratet 2002). Inngrep som kan ha en påvirkning på særpreget i området er ikke tillatt. Denne verneformen er god egnet til områder der det eksisterer inngrep som er preget av mye kultur (Larsen, 2013). Vern som nasjonalpark skal sørge for at naturens prosesser, dyr og planter unngår forstyrrelser (Miljødirektoratet 2002).

Landskapsvern ser på områder med verdier knyttet til økologi, kultur eller opplevelser. Også kulturminner får et fokus under et slikt vern (Miljødirektoratet 2002). Det er dermed lettere for sivile å bruke et område som har et landskapsvern i forhold til vern som nasjonalpark.

Arealet i feltet er tett koblet sammen med de andre fjellområdene. Det er derfor viktig at man ser skytefeltet som en del av de andre områdene og blir restaurert deretter (Fylkesmannen i Oppland, 2003). Grunnlaget for vern av skytefeltet var de eksisterende verneverdiene som fantes i området. Gjennom verneplanprosessen skal alle samfunnsinteressene i området kartlegges slik at mange av interessene blir opprettholdt (Andersen, 2013).

Figur 9 Hjerkinn ligger som en hvit flekk omkranset av verneområder (kart: Miljøverndepartementet, 2004)

Proessen rundt skytefeltet på Hjerkinn er et utfordrende og særegent prosjekt som skiller seg ut. Det har fått oppmerksomhet lokalt, men også nasjonalt og internasjonalt. Dette er et pilotprosjekt som vil gi rammer for en ny måte å verne områder på (Kommunedelplan for Lesja og Dovre, 2003). Det er også første gangen i Norges historie at det blir gjennomført et så stort og omfattende naturrestaureringsprosjekt (Hagen, udatert).

3 METODE

Metoder som inngår i kvalitativ forskning er intervju, observasjon, analyse av verbale og visuelle uttrykksformer, videoopptak og analyse av audiovisuelle opptak. Intervju og observasjon er de to mest brukte metodene i kvalitativ forskning. Dette er noe som setter strenge krav til de etiske retningslinjer som blant annet informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av en slik forskning, noe som skal bli diskutert senere i dette kapittelet (Thagaard, 2003).

3.1 Datainnsamling

Denne oppgaven kombinerer, observasjon, intervju og litteraturanalyse, der fokuset i størst grad har vært på intervju. Dette valget ble tatt på grunnlag av de mange involverte aktørene med ulik fagbakgrunn i dette prosjektet. For å få et underliggende innsyn i de ulike synene og meningene knyttet til Hjerkinns skytefelt var intervju den mest egnede metoden.

Høsten 2013 ble forhåndskunnskaper om området samlet inn. Personer som hadde kjennskap til området ble kontaktet. 10.juni 2014 ble det også gjennomført en bevaring på Hjerkinns skytefelt.

Høsten 2014, i september og oktober måned ble de relevante aktørene kontaktet for intervju (bakgrunn for valg av informanter kapittel 3.3). Dette ble bevist gjort tidlig da jeg viste at dette ville være en tidkrevende prosess. Noen av bedriftene på Dovrefjell stenger også for vinteren. Alle de som ble møtt var positive til at intervjuene ble tatt opp på båndopptaker, noe som har gjort det lettere i ettertid å få med seg all informasjon som ble sagt under intervjuene.

Studiet bygger på 14 intervjuer, der 10 av informantene ble personlig intervjuet og 4 informanter fikk tilsendt de samme spørsmålene på mail (tabell 5.) Intervju guiden bestod av 23 spørsmål som omhandlet natursyn, restaurering og deltagelse (tabell 6.)

3.2 Observasjon

Observasjon er en egnet metode når man skal forstå «innsiden» av et samfunn og fordype seg i personers hverdag. Denne metoden, likt som hos intervju, er også godt egnet hvis man skal forstå eller studere hvordan personer forholder seg sosialt til hverandre (Thagaard, 2003).

For å danne en bakgrunnsforståelse for prosjektet hadde jeg en omvisning i feltet sammen med folk som hadde god kjennskap til både området og restaureringsprosjektet.

I dette feltarbeidet ble det benyttet deltagende og åpen observasjon. I en deltagende observasjon er forskeren med i feltet. Denne metoden ble valgt da dette var den beste måten å få et innblikk over situasjonen på Hjerkin. I en åpen observasjon vil ikke forskeren legge skjul på hvem han er og hva forskningen går ut på. På grunnlag av dette ble det gjort et bevisst valg på å bruke åpen observasjon da denne forskningen skal bygge på etiske retningslinjer. Å gjennomføre en åpen observasjon kan alltid ha en innvirkning på forskningen. Aktørene er klar over at de blir observert og kan dermed endre atferd rundt forskeren. Likevel er det viktig å ha de estetiske retningslinjene i tankene. Det er viktig å gjennomføre en observasjon som ikke kan skade informantene i ettertid. På denne måten vil det også skapes et tillitsforhold mellom forsker og informant. Skapes det et tillitsforhold kan mer informasjon bli delt og forskeren kan se sider av forskningen som ellers hadde vært utilgjengelig. Dette gjelder for flere metoder innen kvalitativ forskning (Thagaard, 2003).

3.3 Intervju

Forskningen bygger på relativt strukturert intervju, der både rekkefølgen og spørsmålene er laget på forhånd. Valget av denne metoden er basert på å komme tett innpå informantene. Et strukturert intervju gjør det også lettere å sammenligne svarene, noe som er vesentlig i denne oppgaven. Informantene får snakke fritt samtidig som de bli veiledet av spørsmålene. Valget av denne typen intervju baserer seg på:

- Min begrenset kunnskap om prosjektet på Hjerkin skytefelt. Det var derfor viktig med et strukturert intervju for å kunne få et innblikk i de ulike oppfatningene.
- God metode for å få fram hva aktørene mener om et tema.
- Får en god og ryddig struktur.

Informantene ble kontaktet via telefon eller mail, der jeg presenterte meg som student i geografi fra NTNU. Jeg forklarte at masteroppgaven skulle omhandle restaureringsøkologien på Hjerkin, og at dette var et samarbeid med NINA. Møter ble avtalt og de fleste intervjuene har foregått på arbeidsplassene eller på den lokale kafeen. Dette var steder som informantene hadde kjennskap til og som skapte en trygg atmosfære. I boken "Doing ethnographies" anbefaler Mike Crang og Ian Cook å intervju personer på steder som blir sett på som nøytrale, men at dette igjen er forskjellig fra situasjon til situasjon. På slike steder vil informantene føle seg trygge og dermed dele mer informasjon med forskeren (Crang & Cook, 2007).

Valg av informantene til denne forskningen er basert på et strategisk utvalg. Det vil si at man velger informanter som sitter på kvaliteter som er strategiske for det forskningen bygger på. Ofte vil informantene bli valgt ut fra deres tilgjengelighet (Thagaard, 2003). Det ble gjennomført feltarbeid for å få en oversikt over hvem som ville representere et utvalg av sentrale aktører som var involvert i restaureringsprosjektet. På grunnlag av anbefalinger samt egne undersøkelser har det blitt valgt ut 8 ulike næringer som skal representere ulike sider av prosjektet på Hjerkinns skytefelt.

Tabell 5 Et utvalg av relevante aktører som er involvert i Hjerkinns skytefelt.

Aktører	Antall	Varighet	Hvordan ble intervjuene utført
Turistnæringen	3	30 - 55 min	Personlig møte
Dovre kommune	3	30 - 50 min	Personlig møte
Fylkesmannen	1	Ukjent	Spørsmål sendt på mail
Forsvarssektoren	3	13 – 45 min	Personlig møte
Anleggsbransjen	1	30 min	Personlig møte
Fylkeskommunen - kulturminneregistrering	1	Ukjent	Spørsmål send på mail
Statskog	1	Ukjent	Spørsmål send på mail
Lesja Fjellstyre	1	Ukjent	Spørsmål send på mail

Aktørene vil senere i oppgaven kategoriseres inn i turistnæringen, lokal, regionale og nasjonale aktører. Dette for å sikre at uttalelsene blir anonyme og dermed ikke kommer til skade for informantene i ettertid.

Noen av informantene anbefalte nye personer som burde intervjues, som informantene mente kunne være godt egnet for et slikt intervju og som satt på annen informasjon enn dem selv, også kalt for «snøball» -metoden (Thagaard, 2003). To av informantene ble valgt på grunnlag av en slik anbefaling, der en ble møtt for et intervju og en som svarte på mail. Intervju materialet ble tatt med tilbake og deretter transkribert.

3.3.1 Formålene med intervjuene

Formålet med intervjuene har vært å dekke ulike interesser og meninger fra de ulike involverte aktørene på Hjerkinnskytefelt. Intervjuene bygget på at informantene skulle drøfte ulike spørsmål. Først ble det stilt spørsmål knyttet til personens bakgrunn, deretter om natursyn, før man gikk over på å snakke om restaureringsøkologi og deltagelse. Til slutt skulle informanten fortelle hva som lå i et vellykket restaureringsprosjekt og om de ville komme med noen tilleggsinformasjon som ikke hadde blitt diskutert tidligere i intervjuet. Dette var en oppbygning som fungerte godt og som fikk informantene til å snakke selvstendig uten behov for mange oppfølgings spørsmål.

Tabell 6 Intervjuets oppbygning starter med en innledning. Så diskuteres natursyn, restaureringsøkologi, restaurering og deltagelse, før den går over til en avslutning.

Innledning	Faglig bakgrunn og tilknytting
Natursyn	Bruk og syn
Restaureringsøkologi	Hva vet informantene om begrepet restaureringsøkologi
Restaurering og deltagelse	Inkludering og konflikter
Avslutning	Tilleggsinformasjon

Tabell 6 viser hovedinndelingen av intervjuet. I innledningen ble det stilt nøytrale spørsmål som skulle få informantene til å fortelle om seg selv og deres natursyn. I klimakset bygger intervjuet på en hoveddel der restaurering og deltagelse ble diskutert. Dette er kjernen i selve intervjuet. I avslutningen kom en nøytraliserende del der man tilslutt takker for intervjuet.

Spørsmålene ble stilt på en måte som gav rom for refleksjoner. Hvis informantene kom med korte svar, ble det stilt oppfølgings spørsmål der de fleste var laget på forhånd. Noen spørsmål ble tatt på sparket ut fra hva informanten hadde fortalt.

3.3.2 Kort presentasjon av Aktørene

Å se på aktørenes bakgrunn danner en bakgrunnsgrunnlag for å forstå aktørenes teoretiske rammeverk og forståelser som kan bidra med å forklare deres syn på naturen.

- Turistnæringen

De fleste innen turistnæringen driver med ulike former for hyttebruk og naturveiledning. Alle har en sterk tilknytting til området Dovrefjell og en aktør nevner at «Skal man til fjells så skal man hvor som helst, men skal man på fjellet så skal man på Dovrefjell». Dette er et sitat som

vitner om en sterk tilhørighet til området. Turistnæringen på høyfjellet er basert på den særegne naturen. Naturen er dermed både viktig for turistnæringens virksomheten, men også for deres personlige formål.

- Dovre kommune

Restaureringsprosjektet på Hjerkinns skytefelt er et tema som også omfavner aktører fra politiske sivile instanser. Noen aktører har en bakgrunn knyttet til planlegging, mens andre har erfaring fra ingeniør bransjen som yrkesoffiser eller leder for ulike lokale styrever. I denne sektoren har det vært et godt samarbeid med andre sektorer som blant annet nasjonale organer.

- Fylkesmannen

Fylkesmannen er også en sentral aktør innen restaureringen av Hjerkinns skytefelt. Her ligger kunnskap og ansvar knyttet mot verneplanprosessen på Hjerkinns skytefelt. Aktøren sitter på erfaring fra både arealplanlegging og forskning noe som har vært relevant for prosjektet på Hjerkinns skytefelt.

- Forsvarssektoren

Bakgrunnen til disse informantene går mot kunnskap knyttet til naturforvaltning og eksplosivrydding. Vurderinger blir gjort i hensyn til sikkerhet og det jobbes mot en null risiko virksomhet. Det blir da sikre forhold å jobbe for maskinførerne og manngardene før den manuelle re-vegetasjonsetableringen av naturrestaureringen begynner.

Den faglige bakgrunnen er varierende hos aktørene i forsvarssektoren. En aktør har erfaring fra fagfelt knyttet til teknikk og ammunisjon, en aktør har kunnskap knyttet til militæret som befal, mens en har bakgrunn som naturforvalter. Felles er at alle mener deres bakgrunn har kommet til nytte i dette prosjektet på Hjerkinns skytefelt.

- Anleggsbransjen

På Hjerkinns skytefelt er det også mye anleggsarbeid i forbindelse med å få feltet tilbake til mest mulig opprinnelig stand. Aktøren innenfor denne næringen har fagbakgrunn knyttet til gårdsbruk og erfaring fra arbeid i anleggsbransjen. Dette har vært erfaringer som har vært nyttig å ha med seg i restaureringen av Hjerkinns skytefelt.

- Fylkeskommunen – kulturminneregistrering

Det eksisterer mye momenter både fra Forsvarets aktiviteter og tidligere som kan bli fredet og bevares som et kulturminne. Dette er kunnskap denne aktøren sitter med. Aktøren påviser, registrerer og markerer automatisk fredete kulturminner for å unngå at de blir skadet i ryddearbeidet. Bakgrunnen er arkeolog, og dette har vært en nødvendig fagbakgrunn for å

kunne gjennomføre en slik arbeidsoppgave.

- Statskog

Statskog grunneier for området og en viktig aktør i Hjerkinnskytefelt. Representanten for Statskog er utdannet innen skog og utmark/ eiendomsforvaltning, noe som har vært relevant for dette arbeidet.

- Lesja Fjellstyre

Lesja fjellstyre forvalter jakt, fiske og beite i Dalsida statsallmenning, som deler av skytefeltet ligger i.

Alle som ble kontaktet for intervju har vært positive å stilt opp. Jeg opplevde kun et avslag av en bedrift som mente dette arbeidet var interessant, men som hadde stilt opp på så mange slike intervjuer før. Alle som ble intervjuet vært åpne for å bli kontaktet i ettertid hvis det var noen spørsmål som skulle dukke opp.

3.4 Litteraturanalyse

Litteraturanalyse vil si at man ser på sekundærkilder. Dokumentene er beregnet til et annet formål enn det forskeren driver med. Dette var en metode som ble benyttet for å få en god oversikt over litteraturen om Hjerkinnskytefelt og for å danne en bakgrunnsforståelse for å kunne stille de rette spørsmålene under intervjuene (Thagaard, 2003). Å gjennomføre en litteraturanalyse hjelper å skape ideer, få et innblikk i hvordan ulike artikler blir skrevet og få en god forståelse rundt feltet man studerer (Clifford et al.2010). I denne oppgaven er det benyttet litteratur knyttet til publiserte faglige artikler, faglige nettsteder samt teoribøker. Litteraturen har gitt et faglig grunnlag for å kunne skjønne de bakenforliggende prosessene, samt en innføring i det som skjer på Hjerkinnskytefelt.

3.5 Databearbeiding

Databearbeiding er noe som vil pågå under hele prosessen fra innsamling av data til sammenstilling av resultat (Thagaard, 2003). Transkribering av intervjuene ble utført umiddelbart etter at de var gjennomført. I Transkriberingen ble alt skrevet direkte av.

De ulike aktørene ble kategorisert inn i grupper for å få et helhetlig bilde av hva som var likhetstrekk/ ulikheter i og mellom næringene på Hjerkinnskytefelt. Dette ble også gjort for å sikre en viss anonymitet av aktørene. Dataene fra intervjuene ble deretter systematisert etter tema (figur 10). Ut fra dette ble det sett etter mønstre i datamaterialet på tvers av og mellom

Aktører med en tilknytning til området kan formulere seg på en måte som framhever syn som vil komme de til gode. Også tilgangen på relevant litteratur og være kritisk til troverdige kilder er en utfordring ved en slik oppgave som dette (Kjeldstadli 1997).

Kvalitative metoder setter svært høye krav mot etikk. Det er det viktig med anonymisering av informanter som kommer med informasjon som kan skade de i ettertid (Clifford et al.2010).

Informantene har fått beskjed om informert samtykke som innebærer at informantene vet hva forskningen går ut på og hva resultatene skal brukes til (Thagaard, 2003).

Informantene har også fått mulighet til å lese over avsnitt der deres svar eller sitat har blitt brukt. Dette for å kunne gi beskjed om hva de synes og om de gir tillatelse for å bruke dette. Dette blir bevist gjort for å unngå å sette noen informanter i dårlig lys, som kan være til skade for de i ettertid når prosjektet er ferdig. Informanten står fritt for å svare på spørsmålene, og kan når som helst under forskningen velge å trekke seg (Thagaard, 2003). I noen tilfeller ble enkelte spørsmål hoppet over da informanten ikke hadde noe å si om disse spørsmålene.

Det er også bevist unngått for nærgående og personlige spørsmål. Det er viktig å ha respekt for personers grenser. Det skal etableres et tillitsforhold der informanten kan bestemme selv hva han ønsker å dele (Thagaard, 2003). Det er forskeren som har ansvaret for den informasjonen som kommer ut fra et intervju og at det ikke skjer konsekvenser av dette i ettertid (Dowlyng, 2005).

I noen av intervjuene kunne man merke at på enkelte spørsmål følte aktørene at det ble for personlig. Ofte snakket de heller på vegne av firmaet med en innøvd retorikk. Dette var særlig rundt spørsmål som omhandlet hva man ville ha prioritert i et slikt prosjekt og hvor inkluderende de syntes dette prosjektet hadde vært. Dette er noe som vil påvirke resultatet forskningen.

Det var en utfordring å kategorisere informantene inn i grupper slik at aktørene ble anonymisert. Dette bygger på å lage grupper slik at man får fram poenget, men samtidig ikke mister noe informasjon. Det har også til tider vært en utfordring å tolke hva aktørene faktisk sier og deretter knytte utsagnet opp mot relevant teori.

3.7 Kvalitetsvurdering

Når man ser på kvaliteten av datamaterialet vurderes det ut fra materialets rehabilitet og validitet. Rehabiliet går ut på påliteligheten for forskningen. Det er viktig å forklare hva som er gjort og hvordan forskningen er gjennomført for å skape en troverdig tekst. En kvalitativ

forskning blir vurdert ut fra hvor troverdig teksten er. Det er viktig å ha et klart skille om hvilken informasjon som er blitt hentet ut fra feltet og mine egne vurderinger. Man skal alltid være kritisk til egen forskning.

Validitet er tett knyttet opp mot reliabilitet men tar mer utgangspunkt i tolkningene til forskeren. Man må vurdere om man svarer på spørsmålene i problemstillingen for oppgaven. Å intervju flere informanter kan øke oppgavens validitet (Thagaard, 2003). Å være objektiv som forsker, er noe som ikke lar seg gjøre. Dette fordi en forsker og hans bakgrunn vil alltid bringe inn tolkninger og synspunkt som er knyttet til forskerens forståelser og faglig bakgrunn (Dowlyng, 2005). Det som er viktig er at forskeren og leseren er klar over dette punktet. Kan analysen i oppgaven også bekreftes i andre oppgaver, vil teksten automatisk bli mer valid (Thagaard, 2003).

I denne oppgaven studeres en liten del av prosjektet på Hjerkinns og validiteten bygger på hvordan disse dataene fra intervjuene er tolket, samt teorien som knyttes opp til utsagnene. Dette er data som tar utgangspunkt i aktørenes meninger og syn knyttet til natur, interesser og inkludering.

4 STUDIEOMRÅDE: Hjerkinnskytefelt

4.1 Beskrivelse av feltet

Hjerkinnskytefelt ligger i Dovre og Lesja kommune 1000- 1350 meter over havet. Det meste av skytefeltet, installasjoner og inngrep ligger innenfor Dovre kommune (Kommunedelplan for Lesja og Dovre, 2003). Skytefeltet ble etablert i 1923 og er 165 km² stort. Stort sett er området blitt brukt av Hæren og Luftforsvaret som test-område for våpenindustrien (Fylkesmannen i Oppland, 2003). Grunneierretten deles mellom Statskog og fjellstyrene i Dovre og Lesja kommune (figur 11) (Kommunedelplan for Lesja og Dovre, 2003).

I mars 1999 vedtok Stortinget at Hjerkinnskytefelt skulle legges ned. Årsaken til nedleggelsen var etablering av et nytt skytefelt og øvingsfelt på Østlandet (Forsvarsdepartementet, 1998). Vedtaket fra 1999 inneholdt en omfattende restaureringsplan med fokus på sivilt bruk og ivareta dyrenes økosystem (Hagen, udatert).

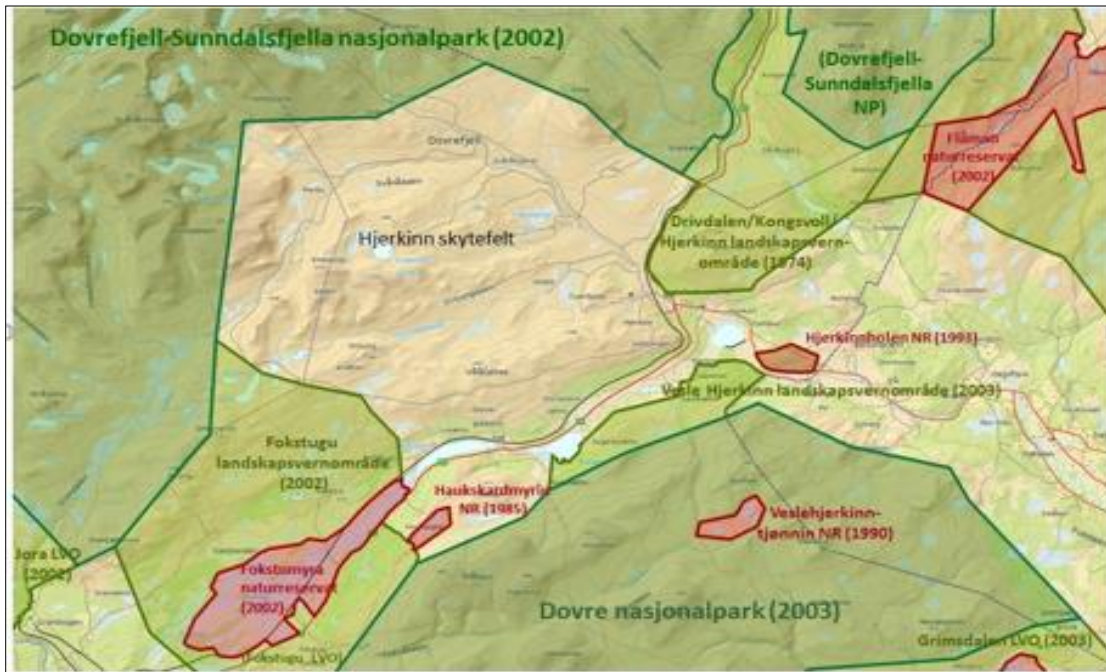
Tilbakeføringsprosjektet til Forsvarsbygg blir kalt Hjerkinnskytefeltet PRO (Hagen, udatert) og er et miljøprosjekt. Det legges store ressurser i å følge opp dette prosjektet som skal bidra med miljøvern for området (Forsvarets bygningstjeneste, 2001).

Å tilbakeføre et skytefelt er en prosess som vil kreve opp mot 25-30 år å få gjennomført. Det er også satt av rundt 600 millioner for å restaurere skytefeltet tilbake til best mulig opprinnelig naturtilstand (Forsvarsdepartementet, 1998). Det skal legges til rette for at naturen kan ta over å selv og med tiden kunne reparere skadene i landskapet på Hjerkinnskytefeltet (Forsvarsbygg, 2003).

4.2 Naturforhold

Landskapet rundt Hjerkinnskytefeltet er preget av et åpent landskap med en stor og særegen natur uten mye trevegetasjon. Landskapet er dominert av overgangen fra fjell uten vegetasjon og moreneområder (Tollan, 1992).

Det meste av skytefeltet ligger i lavalpint vegetasjonsområde. Vegetasjonen består av korte trær og planter som for eksempel dvergbjørk, lyng og vier. Morenejorden gjør området sårbar for ulike inngrep og revegetering av inngrep er en prosess som vil kreve lang tid (figur 12) (Reitan & Hagen, 2014).

Figur 11 Kart over verneområder og nasjonalparker som grenser til Hjerkinn skytefelt (kart: Fylkesmannen, 2014)

Været på Hjerkinn er preget av et kontinentalt klima, der det forekommer lite nedbør og store variasjoner mellom temperaturene på sommer og vinterstid (Kommunedelplan for Lesja og Dovre, 2003). Dette er noe som kan føre til at plantene blir utsatt for sommertørke. Plantene har tilpasset seg klimaet noe som gjør dem i stand til å overleve under slike forhold.

Veksts sesongen er på rundt 115 dager med en gjennomsnitt total nedbør på rundt 444 mm og med en gjennomsnitt sommertemperatur på 7,2 grader (Meteorologisk institutt, 2015).

Skytefeltet er en del av et stort og sammenhengende økosystem som er viktig for plante og dyrelivet (figur 11) (Fylkesmannen, 2014).

Det er også mye kvartærgeologiske avsetninger inne i skytefeltet. Dette er for eksempel dødeislandskap, esker, bredelvdaler og bunnmorener (Kommunedelplan for Lesja og Dovre, 2003).

I 2002 ble det samlet inn lokale frø av sauesving på Hjerkinn. Disse frøene er stedsegnet og ble i 2003 dyrket på ÅS og ved Grimstad. Disse frøene skal være med på å få tilbake det opprinnelige plantelivet som eksisterte på Hjerkinn. Hensikten med de stedsegnete frøene er å unngå innført plantemateriale til området. Dette kommer fram gjennom målet om fremtidig vern av Hjerkinn skytefelt (Fylkesmannen i Oppland, 2003).

Figur 12 Landskapet på Hjerkinn. Et lavalpint landskap med lav vegetasjon og et kontinentalt klimaforhold (Foto: Bye, 2014)

Det fins mye villrein på Dovrefjell. Dette er den eneste arten som direkte er omtalt i verneformålet for nasjonalparken for området. Områdene er i dag preget av sterk infrastruktur. Villreinen er avhengig av å kunne bevege seg mellom store arealer som knytter sommer- og vinterbeiter sammen. Infrastrukturen har vært et press og hinder for disse trekkrutene noe som har skadet reinens vandringer mellom de ulike vinter og sommerbeite områdene. Dette gjelder særlig jernbanen, E6, Snøheimveien og andre veier inne i skytefeltet. Verne på Hjerkinn er derfor ikke knyttet til selve arten, men til området i seg selv (Strand et al. 2013). Å gjennomføre en restaurering vil dermed ha stor positiv effekt for Villreinen. Fjernes veinettet kan dette utgjøre en økende bæreevne hos villreinen på 10-15% (Fylkesmannen i Oppland, 2003).

Det eksisterer også ulike fuglearter som er listet på rødlisten for truende og sårbare fuglearter i området (Forsvarsbygg, 2003). Disse artene hekker i området. Dette er for eksempel jaktfalker, kongeørn, fjellvåk, tårnfalker og dvergfalker. Disse fugleartene trenger også store områder og lite forstyrrelser i hekketiden (Nasjonalparkene, udatert). En restaurering kan bidra med mindre forstyrrelser i området og unngå at artene forsvinner fra området.

På Hjerkinn finner man også Moskus. For 30000 år siden levde det naturlig moskus på Dovre. Disse døde ut under siste istid og de moskusene vi i dag finner i Norge er importert fra

Grønland (Statens naturoppsyn, 2012). I perioden 1947 – 1953 ble det satt ut 21 moskus i området. Bestanden har økt betraktelig de siste årene og i 2015 ble det registrert 240 moskus på Dovrefjell. Konsekvensene av dette er at områder inne i skytefeltet har blitt benyttet som beiteområde (Forsvarsbygg, 2003). I dag er moskusen en av de største turistattraksjonene på Dovrefjell. (Midtnorsk natur, 2012).

4.3 Tradisjonell og historisk bruk

Det er drevet fangst på Hjerkinnsiden steinalderen. Dovrefjell er knutepunktet som binder Sør- Norge og Nord- Norge sammen. Fjellet har vært en sentral transportknode der Dovrebanen ble opprettet på 1920 – tallet, samme periode som Hjerkinnskytefelt ble etablert. De mange fjellstuene på Dovre har også historie helt tilbake til middelalderen (NIKU, 2003).

I 1888 ble turisthytten Reinheim etablert av Johan Jerkin, men i 1922 tok DNT over eierskapet. Et nytt hytteanlegg ble også reist i 1952 av DNT, dagens Snøheim. Planen var å skape et rikt turistliv i et friluftsliv område med særegen verdi. I 1955 tok Forsvaret over Snøheim. Dette skapte interessekonflikter mellom Forsvarets og turistnæringens planer. I 2003 fikk DNT igjen eierskapet over Snøheim. Det er i dag blitt bygd ut et nytt og stort hytteanlegg som turistene benytter i forbindelser med turer i nærområdet (Vorkinn & Flygrind, 2003).

Etter etableringen av skytefeltet ble det strenge regler om hvor man kunne ferdes og skytefeltet ble utilgjengelig for folk flest deler av året. Men med et nytt skytefelt ble det også etablert mange nye veier, som til tider var åpne for allmenn ferdsel. Dette førte igjen til at det ble lettere å komme seg inn til områder rundt Snøhetta (Vorkinn & Flygrind, 2003).

Restaureringen har som formål å fjerne veinettet (figur 14). I 2013 ble vedtaket om Snøheimveien utsatt til 2017. Det ble også vedtatt at alle veier skal saneres ut fra naturrestaureringsprosjektet. Veiene har hatt en stor betydning for et effektivt bruk til de som har beitedyr i området (Fylkesmannen i Oppland, 2003).

Det fins også mange kulturminner på Hjerkinnsiden, særlig knyttet til fangst- groper til villrein. I dette området kan man også finne Europas største fangstsystem for hjort. I strekningen mellom Hjerkinnsiden og Fokstugu kan man finne et sammenhengende system som består av 400 fangstgroper. Dette systemet henger sammen med andre fangst- systemer som går inn mot Oppdal kommune. Ut i fra dette kan man se at fangst på rein kan gå 5-6000 år tilbake i historien. Man kan også vitne om pilefunn og steinbruer (Fylkesmannen i Oppland, 2003). De

eldste sporene man i dag kan finne i skytefeltet på Hjerkinn er eldre enn steinalderen. Altså mer enn 4000 år f.Kr. (Forsvarsbygg, 2007).

I dag er Snøheim det viktigste nyere tids kulturminne. Arkitekturens utforming og materialbruk gjenspeiler tiden 1952, da hytteanlegget ble bygget. Dette gjelder også interiøret inne i hytten (Forsvarsbygg, 2003). Snøheimveien gjør det mulig å drive turisthytten og denne veien ble etablert i 1949 (NIKU, 2003).

4.4 Inngrep

De største inngrepene man finner i skytefeltet er totalt 90 km vei, 400x600 meter planert målområde, framrykks- traseer og blindgjengerne i områdene (Fylkesmannen i Oppland, 2003).

*Figur 13 Det 400x600 meter planert grusslette, også kalt HFK- sletta. Dette er en av de mest synlige inngrepet i hele feltet
(Foto: Bye, 2014)*

Figur 13 viser en av de mest synlige inngrepene i skytefeltet. Grussletten fungerte som et målområde for kampfly og som et tekstområde for artilleriammunisjon (Fylkesmannen i Oppland, 2003).

Figur 14 En liten del av veinettet inne på skytefeltet (Foto: Bye, 2014)

Veiene i skytefeltet har i størst grad vært brukt av Forsvaret. I dag brukes de i forbindelse med å frakte turister inn til Snøheim og de som driver med jakt, sauebruk eller har hytte i området. Det er mye diskusjon rundt hvordan veinettet inne i skytefeltet skal forvaltes og dette gjelder i størst grad Snøheimveien. Det er lagt opp tre ulike scenarier om hvordan forvaltningen av Snøheimveien skal foregå:

1. Det første scenariet bygger på at hele Snøheimveien skal fjernes og restaureres.
2. Det andre scenariet derimot bygger på at Snøheimveien ikke fjernes, men at det blir lagt inn restriksjoner på hvordan veien skal brukes.
3. Det siste scenariet sier at Snøheimveien blir holdt åpent for fri ferdsel. Dette kan skape forstyrrelser for både reinen og beitedyrene i området, og redusere naturoplevelsen (Strand et al. 2013).

Uten en vei inn til Snøheim kan det bli etablert nye transportkorridorer. Disse vil mest sannsynlig etableres fra E6 og Dovrebanen. Det vil føre til at ferdselsårene kan bli flyttet til et område i feltet med mer sårbar natur. En tur opp til Snøhetta som i dag kan bli gjennomført på en dagstur vil kreve minst 2 dager. Dette vil føre til at enkelte områder blir mindre tilgjengelig (Strand et al. 2013).

Det andre scenariet om at det legges restriksjoner på bruken av Snøheimveien, men at den ikke fjernes, er det scenariet som blir benyttet i dag med skuttlebuss. Bussen går til faste tider fem ganger om dagen. På denne måten har man kontroll over trafikken inn til Snøheim. Dette

skal vare fram til 2017. Videre vil det skje en ny vurdering om hva som skal gjøres med veien. Dette er det tiltaket som kan være best for villreinen. Ferdsele inn til Snøheim vil foregå til bestemte tider og til spesielle perioder av året. Veien har de siste årene vært stengt for allmenn motorisert ferdsel, uten hos dem som har en avtale om bruk av veien. Å gå eller å sykle er lov så lenge det ikke pågår ryddearbeid i feltet. Likevel oppfordres det å ta skuttlebussen inn til Snøheim av hensyn til villreinen (Forsvarsbygg, 2014).

Hvis man skal nå de gitte kravene om å få til en så bra naturgevinst som mulig er det foreslått at de fleste anleggene etter Forsvaret blir fjernet. De fleste inngrepene finner man på den sørøstlige delen av Snøheimveien. De går fra Veslafallbrui og videre til Snøheim (Kommunedelplan for Lesja og Dovre 2003). Det meste av veinettet skal fjernes i løpet av 2015 – 2020 (Forsvarsbygg, 2014).

I 80 år er det blitt brukt en mengde ammunisjoner som inneholder mye tungmetaller. Det er vist at siden 1950 – tallet er området blitt forurenset med 770 tonn kobber, 250 tonn bly, 30 tonn antimon, og 22 tonn sink. En del av forurensingen stammer også fra gruvene som eksisterte i området, spesielt kobber. Likevel kan man se antydninger til en mindre forurensning enn hva som var forventet. Dette kan skyldes dreneringskapasiteten til naturgrunnet som befinner seg i skytefeltet (Rognerud, 2014).

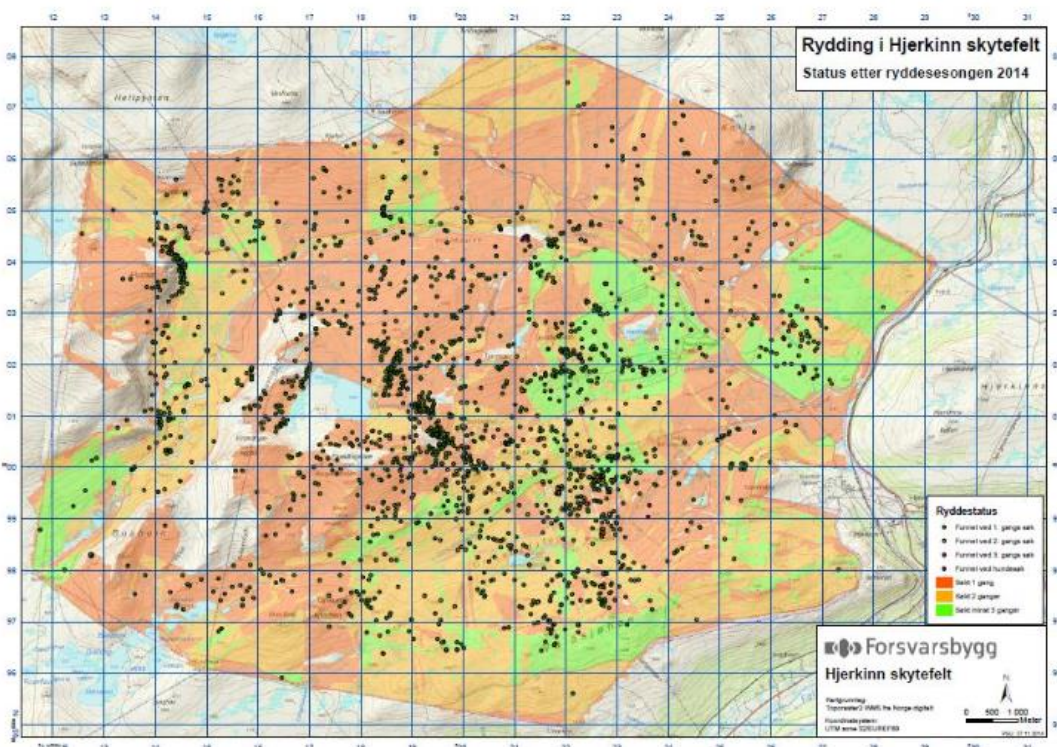
Utfordringen videre er å unngå lekkasje fra skytefeltet under restaureringsarbeidet. Dette gjelder særlig metaller fra HFK – sletta, siden løs massene der inneholder mye metall og overflaten består av gruvegrus. Derfor er mineralet olivin spredt utover området i perioden 2012-2013. Olivin skal binde tungmetallene og forhindre lekkasje ut i bekker og til andre naturområder (Rognerud, 2014).

4.5 Rydding av skytefeltet

Overflatorydding av feltet er en viktig del av tilbakeføringen av skytefeltet. Manngarder med soldater har i ryddesesongen søkt etter eksplosiver og rester etter Forsvarets bruk av området. Dette er den metoden som er best når det gjelder å ta hensyn til naturmiljøet og sikkerheten. De ulike områdene i feltet har ulike egnede ryddemetoder (Forsvarsbygg, 2014).

Blindgjengerne i form av eksplosiver fins også under bakkenivå. Disse kan bli trykket opp mot overflaten gjennom teleløsningen som forekommer hvert år. Blindgjengerne i feltet er en av grunnene for at restaureringen er en tidskrevende prosess, da det er viktig å vurdere risikoen knyttet opp mot disse blindgjengerne (Forsvarsdepartementet, 1998). Denne ryddingen utgjør en stor del av den totale kostnadene for restaureringsprosjektet. Første

gangen feltet ble gjennomgått ble det funnet 2186 blindgjengere. Andre gangen feltet ble gjennomført ble det funnet 307, mens tredje gang ble det funnet 55 blindgjengere (figur 15). Kostnaden til ryddingen av feltet øker med minskende blindgjengerfare (Dullum, 2014).

Figur 15 Funn av blindgjengere i skytefeltet fra til 2014 (Kart: Dullum, 2014)

Målet er at det skal være igjen så lite blindgjengere som mulig og at alle områdene må gjennomføres minst en gang. Man må innse at det ikke går an å finne alle blindgjengerne fordi man aldri vet helt nøyaktig hvor mange blindgjengere som ligger igjen i feltet (Dullum, 2012).

Forsvaret har et fokus som ligger på helse, miljø og sikkerhet under ryddingen av feltet. Massene som ligger på Haukberget preges av eksplosiver og ammunisjonsrester og for å gjøre dette så trygt som mulig blir graving, transport og utlegging av masse gjort med fjernstyrte maskiner, dumpere og andre anleggsmaskiner. Det er montert kamera på alle maskinene som overfører filmer som viser både gravemaskinskuffen, lasteplanet, dumpere og området det arbeides på. Dette er med på bedre risikoen knyttet til slikt arbeid (Forsvarsbygg, 2009).

Når man restaurerer et område er det viktig å se om det er en risiko for å påføre området nye inngrep. Ser man at et restaureringsarbeid kan skape nye inngrep må det vurderes om det er nødvendig med en revegetering (Feste Lillehammer & Mnl, udatert).

5 RESULTAT

Dette kapittelet baserer seg på intervjuer av et utvalg ulike involverte aktører i restaureringsarbeidet av Hjerkinns skytefelt. Fokuset vil ligge på hvilket syn de ulike aktørene har på naturen, hvordan dette kan være påvirket av aktørens bakgrunn og aktørens verdivurdering av skytefeltet. Dette vil være relevant i henhold til problemstillingen om hvilke interesser og verdier de ulike aktørene sitter med.

Videre vil kapittelet fokusere på tematikken rundt restaureringsprosjektet på Hjerkinns skytefelt og om aktørene føler det er noen interessekonflikter som kommer til uttrykk og som har vært vanskelig å håndtere. Jeg vil belyse hva aktørene tenker om prosjektets mål, om noe burde bli gjort annerledes og hva aktørene mener området bør bli brukt til i framtiden. Refleksjoner rundt hva de betegner som et vellykket prosjekt vil også bli presentert i dette kapittelet.

5.1 Aktørens natursyn og naturverdier

Gjennom intervjuene ser man at alle aktørene har en felles interesse knyttet til en aktivt bruk av naturen både gjennom jobben og privat. Jakt og fiske, samt turer i fjellet og lokalmiljøet er aktiviteter aktørene deler en felles interesse for. En representant fra turistnæringen og en representant for de regionale aktørene mener at naturen skal være åpen for alle.

Allemannsretten skal råde i naturen.

- *«Det er en opplevelse å gå ut i naturen og sette seg ned ved et fiskevann og se at det ikke er nedgrodd av forurensning og alger. Det er jo bare vakkert. Jeg synes vi har såpass mye natur i Norge, mye areal som ikke er bebygget at det burde være nok til alle. Det er jo mye fjell og dalfører, og tilgjengeligheten er jo da selvfølgelig deretter. Men i utgangspunktet så burde det være nok til alle».*

Hva som ligger i selve forståelsen av begrepet natur er knyttet til deres personlige bakgrunn.

Det er store enigheter mellom aktørene rundt spørsmålet «hva er natur for deg?»

Representanter fra både lokalt, regionalt og nasjonalt nivå nevner at natur skal være et rent område der man får rekreasjon og kan komme bort fra stress og mas. Samtidig vektlegger de at naturen skal være et område uten inngrep.

- *«Natur er alt det ikke står infrastruktur på. Og i bygdene så er jo natur utenfor stuedøra di. Slik som når man går ut av stuen så ser man ut i naturen. Den preparerte*

delen som jordveien, innmarka og så ser man bort til utmarka. Og hvis man løfter blikket ser man opp mot fjellet. Alt er natur».

- *«I naturen skal det være rent og lite biltrafikk. Det er det jeg definerer som natur. Kommer seg unna veien og mastet fra byen».*

Den sivile etterbruken vektlegges i området og dermed ikke en uberørt natur. Videre ser man at de regionale aktørene framhever at det ikke er noen klare grenser for hvor naturen starter og slutter. Naturen kan betegnes som hele skaperverket. Aktørenes tilhørighet til Hjerking har ikke hatt noen påvirkning på hva de legger i begrepet natur.

Det har dannet seg et bredt spekter av meninger knyttet opp mot hvilke verdier det er viktig å ta vare på i naturen. Lokale aktører og turistnæringen er opptatt av å ta vare på aktiviteter som jakt, fiske og beitebruk i området. Dette henger sammen med lokal bruk av området. Aktørene vektlegger nyttebruken av området.

På tvers av å se nytteverdien i landskapet vektlegger de fleste aktørene fra både lokal, regional og nasjonale næringer et rent og mangfoldig landskap som bygger på verdier knyttet til en uberørt natur. Naturen blir ikke sett på som sosial og menneskene er ikke en del av naturen. Dyrelivet med spesielt fokus på reinen skal bli bevart. Dette er utsagn som går imot definisjonen om hva som ligger i begrepet den sosiale naturen. Her vektlegger ikke aktørene samspillet mellom natur og samfunn.

- *«Det er jo viktig at vi har elementer med uberørt natur, det synes jeg betyr mye. Så biologisk mangfold betyr mye. At vi har et rikt og naturlig biologisk mangfold».*
- *«Det er veldig viktig å ta vare på den uberørte naturen, for den blir det mindre og mindre av. Man ser det er mye trafikk innover på Snøheim for eksempel. Det har blitt mye turister i fjellet. Det er bra, men vi må likevel prøve å ta vare på det som ikke er rørt».*

5.2 Hvordan påvirker aktørenes natursyn i hva de legger i begrepet uberørt natur?

Hva aktørene legger i begrepet uberørt natur er varierende. Svarene kan kategoriseres i tre ulike syn. Den første gruppen vektlegger at uberørt natur kan oppstå over tid, det andre synet mener uberørt natur er natur uten synlige inngrep, mens det tredje synet mener det ikke finnes noe natur som kan betegnes som uberørt.

Under det første synet finner man en representant fra turistnæringen og en representant fra det regionale nivået. De understreker at uberørt natur er noe som utvikler seg over tid.

- *«Uberørt natur er noe som utvikler seg over tid uten at mennesker har vært med på å påvirke det».*

Aktørene poengterer dermed at det er mulig å oppnå uberørt natur. Deres natursyn går dermed mot den eksterne naturforståelsen der mennesker og natur blir skilt fra hverandre og dermed kan kalles uberørt.

En aktør fra den regionale forvaltningen er enig i utsagnene ovenfor, men legger til at spor etter beitebruk kan inngå i definisjonen.

- *«Uberørt natur er terreng helt uten menneskelig påvirkning som for eksempel veier og bygninger. Kanskje kan spor etter beitebruk inngå. Denne formen for kulturlandskap er nesten ikke til å unngå i Norge. Jeg ser spor etter beiting der andre folk kanskje bare ser natur, men det er jo indirekte menneskelig påvirkning på naturen».*

Den regionale aktøren vil dermed ha en annen forståelse i hva som ligger i begrepet uberørt. Uberørt natur er som aktøren poengterer et terreng uten menneskelig påvirkning. Men hva med beitelandskap? Er ikke det også menneskelig påvirkning? På denne måten vil dette utsagnet gå på tvers av det første og det tredje natursynet. Aktøren poengterer på den ene siden at det eksisterer uberørt natur, men at beitebruk kan inngå under dette begrepet. På en annen side nevner aktøren at det ikke fins noen områder uten spor etter beitebruk. Dette kan også bety at det ikke fins noe som i dag kalles uberørt natur.

Det andre synet består av regionale og nasjonale aktører. De vektlegger i større grad at uberørt natur er områder der det ikke eksisterer store synlige tekniske inngrep i naturen. Naturen skal være den styrende faktoren på hvordan området utvikler seg.

- *«I uberørt natur skal det være fravær av tekniske inngrep. Det må være slik at den naturlige utviklingen får gått sin gang over lang tid. Fjellet er uberørt natur for meg med fravær av tekniske inngrep».*
- *«Uberørt natur er natur der det ikke har vært noe annet enn gående folk».*
- *«Uberørt natur for meg vil nesten være som en jungel ett eller annet sted, der man nesten oppdager en ny stamme. En plass der ingen har vært før».*

Det tredje synet består av en aktør fra turistnæringen og en lokal aktør. De skiller seg ut ved å hevde at uberørt natur er noe som i dag ikke eksisterer da alle områder på en eller annen måte

er påvirket av menneskelig aktivitet. Aktørene ser naturen som sosial. Det eksisterer med andre ord ikke noe man i dag kan kalle et naturlandskap.

- *«Det fins ikke noe uberørt natur. Dette er bare et moderne og romantisk begrep».*
- *«Det har vi ikke lengere, dessverre. Det er på så utilgjengelige plasser og i så liten omfang at jeg tror ikke vi kan si at vi har stort lengere. Men så er det jo spørsmål om definisjonen av urørt natur da. Er det der det ikke er vei? Der det ikke er noen merkede stier? Er det det det er veldig lite folk? Bare viltet som ferdes der? men slik som jeg ser det så har vi per definisjon ikke noe urørt natur igjen i dette landet her».*

Den siste uttalelsen gir oss en indikasjon på at begrep som uberørt natur er et begrep uten tydelige grenser. Hvor går skille mellom samfunnet og naturen? Og hva er rett definisjon av uberørt natur? Er det området uten inngrep? Er det området uten folk? Hva aktørene svarer har en påvirkning av hva de legger i dette begrepet. Natursyn som er gruppert i det eksterne, iboende og universelle naturen er grupper som gjør det enklere å forstå våre omgivelser. Likevel er det ikke like enkelt i praksis.

I forhold til om Hjerkinns skytefelt i framtiden vil bli seende som uberørt når skytefeltet er tilbakeført er det en stor felles enighet blant de fleste aktørene at dette ikke kommer til å skje. Flere poengterer likevel at området kan sees som uberørt for turister og andre uten inngående kjennskap til naturen på Dovrefjell.

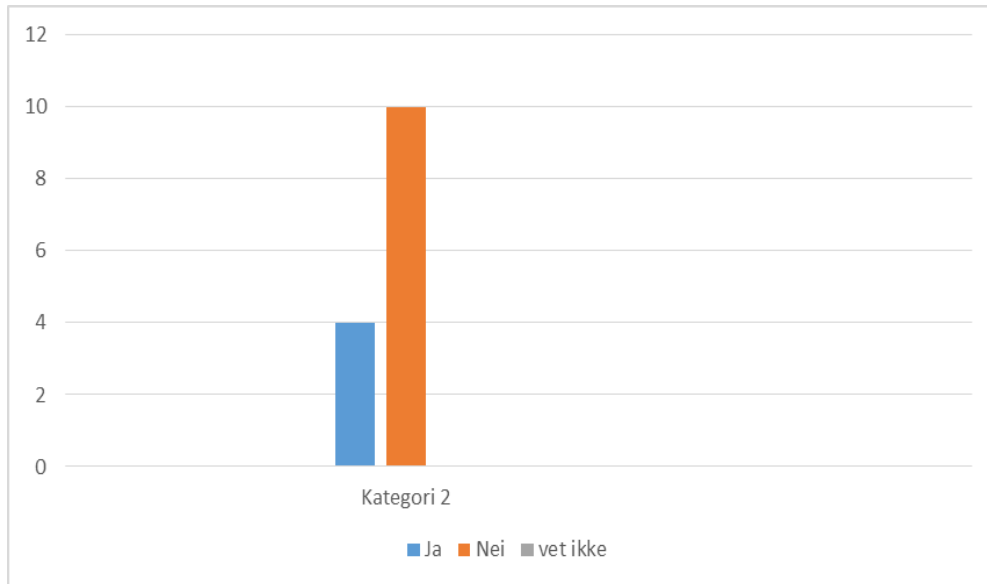
- *«Naturen er berørt og selv bak Snøhetta finner vi spor etter folk og fangst. Men for en hollender som kommer etter hit etter en viss tid så tror jeg med en annen kunnskap vil gjøre en annen betraktning. Han ser mer villmarka altså og kan tro det er uberørt.»*

Etter at restaureringsarbeidet er avsluttet på Hjerkinns skytefelt vil flere av de synlige inngrepene fra Forsvaret være fjernet. For personer som ikke har kjennskap til området kan det dermed sees som et «vilt» fjellandskap, der man ikke ser at det har vært noen spor etter menneskelig aktivitet. For de som kjenner området og aktiviteten til skytefeltet, vil dermed Hjerkinns skytefelt aldri bli sett på som uberørt.

Likevel er det fire aktører som skiller seg ut med andre syn. Dette er en representant fra turistnæringen, fra lokalt og fra regionalt nivå.

- *«Man skal ikke mange kilometerne inn, kanskje rett innenfor det tidligere skytefeltet så har du veldig uberørt».*

- «Naturen blir ikke seende som uberørt umiddelbart. Det vil nok gå mange år før nye brukere begynner å se området som uberørt».

Figur 16 Vil Hjerkins skytefelt bli sett på som uberørt natur i framtiden? n=14

Oppsummert kan man se at de fleste (10 aktører) mener Hjerkins skytefelt aldri kan sees som uberørt for de som kjenner området. Likevel er det 4 aktører som hevder det motsatte og mener at etter mange år kan Hjerkins sees som et uberørt naturområde (figur 16).

Det ser ikke ut til å være en sammenheng mellom aktørens natursyn og hvordan de ser på uberørt natur. Aktører som vektlegger at natur skal være et område der man kan oppnå rekreasjon og opplevelser har et natursyn knyttet til den sosiale naturen. Likevel mener de uberørt natur kan forekomme etter mange år uten menneskelig påvirkning.

Representanter fra turistnæringen og en lokal aktør vektlegger menneskelig bruk av naturen. De framhever verdier som jakt, fiske og beitebruk. Hjerkins vil likevel i framtiden vil bli sett på som uberørt. Disse aktørene har også en annen oppfatning enn de andre med å mene at uberørt natur fins så lenge naturen får god nok tid. Det ser ut som de fleste har en forståelse om at menneskelig bruk av naturen kan inngå i en uberørt natur, så lenge det ikke bygges tyngre tekniske anlegg eller infrastruktur i området.

De andre aktørene mener at verdier som mangfold, stillhet og rekreasjon er verdier som er viktig å ta vare på, men at det i dag ikke eksisterer noe som kan kalles for uberørt natur.

5.3 Skal alle spor etter Forsvarets aktivitet på Hjerkinnskytefelt fjernes eller skal noe bevares?

Tematikken knyttet til om noe skal bevares eller fjernes er det knyttet et stort aspekt av ulike meninger og syn som skiller de ulike involverte aktørene fra hverandre.

En gruppe aktører bygger på en oppfatning om at det bør bevares noe elementer fra Forsvarets historie inne på skytefeltet. Dette er aktører fra turistnæringen og fra regionalt og nasjonalt nivå. Aktørene er litt diffuse i sine meninger og understreker ikke konkret hva de ønsker skal bevares.

- *«Alt trenger ikke nødvendigvis å fjernes. Er ikke en del av det de vil få fjernet egentlig en del av historikken også? Det er jo snart 100 år siden de skøyt den første granaten nede på Hjerkinnskytefeltet og noe burde stå igjen som vitner om dette».*
- *«Noe fra skytetiden det kunne gjerne ha stått igjen. For da har det i hvert fall vært igjen noe her. Alle norske vet jo at Forsvaret har drevet her oppe. Så det er klart det kunne ha vært det lureste».*
- *«Det kan godt hende at det bør stå igjen noe som minner om det som var inne på Hjerkinnskytefeltet. Noe som kan formidle kunnskap og som har vært lett tilgjengelig».*

Det er en felles enighet mellom aktørene ovenfor at noen momenter fra Forsvarets aktivitet bør bevares for å kunne fortelle Forsvarets historie til framtidige personer som ønsker å besøke området. Det er likevel ikke konkret hva disse aktørene ønsker skal stå igjen. En aktør fra det regionale nivå er enige med at det skal stå igjen noe, men har en sterkere mening på hva dette skal være. Aktøren påpeker at det bør stå igjen blant annet blanderinger, skyttergraver, bombenedslag og bygninger. Aktøren mener dette er viktige kulturminner som bør tas vare på. Kulturminnene vil kunne fortelle en viktig del av områdets historie og bør dermed bevares.

De fleste aktørene har sterke synspunkter knyttet til inngrep og understreker at det er viktig å få fjernet de store inngrepene man finner inne på skytefeltet. Dette er i hovedsak deponeringsplasser, ammunisjonsrester og HFK – sletta. Disse synspunkter er både de fleste aktørene innen turistnæringen, regional og nasjonal nivå er enig i.

- *«Jeg synes jo kanskje at Grisungdalen og HFK- sletta er områder der man ser at det tydeligst har vært stor aktivitet. At den nå er på vei tilbake til det den var er en bra ting. Så synes jeg vel det er greit at noen av veiene forsvinner. Det er kanskje noen*

bygningmasser innover i skytefeltet som Forsvaret har brukt, bunkere og diverse som sikkert blir fint når det forsvinner».

- *«Det er HFK, Haukberget 1 og 2 og deponiplasser som er det viktigste etter mitt syn. Men det er også viktig å få fjernet søppel, ammunisjons rester og skrap. Og det å få til deponering slik at det ikke blir et forurensningsproblem».*

Det er kun en aktør fra nasjonalt nivå som poengterer gevinsten med å fjerne veinettet inne i feltet. Dette strider mot flere av de andre aktørenes syn med å bevare veinettet for områdets framtidige bruk. Dette er et konfliktfullt tema i restaureringen av Hjerkinnskytefelt. Veinettet inne i skytefeltet blir i utgangspunktet sett på som et inngrep som kan forstyrre villreinen i området. På en annen side er det en viktig transportmiddel for å få folk ut i naturen. Det er svært varierende meninger knyttet til diskusjonen om veinettet på Hjerkinnskytefelt, og da særlig om Snøheimveien skal bevares eller fjernes.

- *«Jo mer du får fjernet av veinett jo større vil jo gevinsten vi sitter igjen med være i forhold til målet om inngrepsfri natur og villmarks areal».*

En annen gruppe aktører som også har syn som skiller seg fra de andre er representanter fra turistnæringen og en representant for regional forvaltning. De mener at fokuset ikke bør ligge på å få fjernet spesifikke inngrep da naturen skal klare dette selv over en viss tid. Derimot om inngrepene har en sikkerhetsrisiko ved seg er det viktig at de blir fjernet.

- *«Det er ikke nødvendig å bruke mange millioner kroner på å grave opp en vei for så å stille oss 50 – 60 år tilbake i tid før det vil gro igjen. Naturen klarer denne prosessen like godt selv. Men hvis inngrepene har en sikkerhetsrisiko ved ikke å bli fjernet, så er det riktig det som blir gjort. Hvis ikke så tar naturen det tilbake uansett».*
- *«Jeg ser ikke grunnlaget for å fjerne alt hvis det ikke var snakk om sikkerhetsmessige og fornuftsmessige problemer. Dette er en prosess som naturen vil klare selv hvis den får tid på seg».*

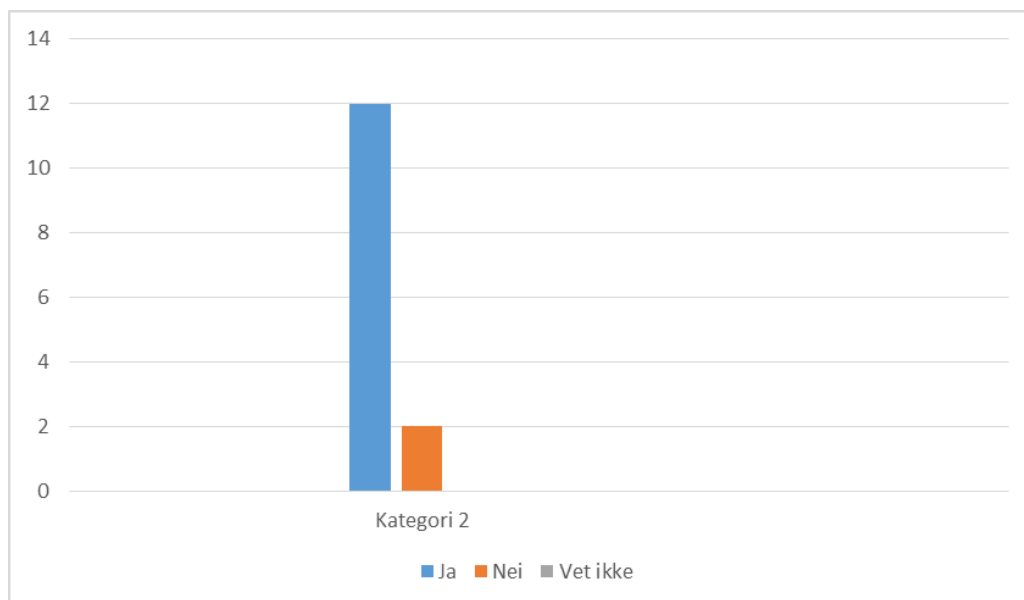
Aktørene fortsetter å forklare at mennesker ikke har tid til å vente i dag. Naturen skal være den styrende faktoren i landskapet.

Man ser det er stor enighet mellom aktørene at det bør bevares noe fra Forsvaret, men aktørene sitter på ulikt engasjement og noen har mer konkrete meninger enn andre hva dette burde være (figur 17). Alle mener de store inngrepene i feltet bør fjernes, men det er større

uenigheter om hvilke mindre inngrep som skal fjernes eller tas vare på. Det er også diskusjon om hva som skal gjøres med veinettet.

To nasjonale aktører skiller seg ut fra de andre med å poengtere at eldre kulturminner kan tas vare på, men at det er ikke så viktig å ta vare på minner fra Forsvarets bruk av området.

- *«Jeg føler vi har så mye annet areal der de militære minnene er ivaretatt i Norge. Så det Forsvaret har på Hjerkin, de grove anleggene fra relativ ny tid hører ikke hjemme i fjellet. Jeg synes det er unaturlig å ha et fokus på bevaring av det i dette området som er hjertet av verneområdet på Dovrefjell. Når du ser et vernet område på Dovrefjell så ligger Hjerkin skytefelt som et hvitt u-ernet felt i midten av hjertet. Og at vi skal ha den brutale, grove militære minnene syns jeg ikke de hører hjemme der. Men det er delte meninger om dette».*

Figur 17 Skal noen elementer fra Forsvarets aktivitet på Hjerkin skytefelt bevares som et kulturminne? n=14

5.4 Hva legger aktørene i begrepet inngrep?

For å kunne forstå hva aktørene ønsker å bevare eller å fjerne inne på skytefeltet, vil det være relevant å kartlegge aktørenes forståelse av selve begrepet inngrep. På denne måten får man se om aktørenes definisjon har noen påvirkning på synet bevaring eller fjerning av spor etter Forsvarets aktivitet. Det er felles enighet om at inngrep er spor etter mennesker og er et begrep med negativ klang.

- *«Inngrep kan være veier og bygninger. Det kan være kraftveinett og synlige tekniske inngrep av det som er definert som tyngre tekniske inngrep».*

- *«Et inngrep er noe som går på tvers av det som har vært. Alt som ikke er påvirket av mennesker kan bli sett på som uberørt natur. Alt som ikke ligger uberørt vil jo medføre at det er et inngrep. Dyrket mark er et inngrep og ryddet skog er et inngrep. Dette bygges videre på helt til man sitter og ser på asfalten. Så alt er et inngrep, til og med fartskravene».*
- *«Et inngrep kan betegnes som moderne, menneskeskapt tiltak/strukturer. Særlig dersom det har medført kunstig form på terrenget og ikke er tilgrodd eller framstår som åpne sår i vegetasjonen. Små, lite synlige og godt tilpasset tiltak fortjener kanskje ikke betegnelsen inngrep».*

Det siste utsagnet skiller seg ut fra de andre med å poengtere at godt tilpasset inngrep ikke skal betegnes som et inngrep. Et syn som kommer fram hos en av de regionale aktørene.

Turistnæringen derimot mener i likhet med de andre at inngrep er noe som er menneskeskapt, men at det derimot ikke trenger å være noe negativt.

- *«Et inngrep i naturen kan egentlig både være noe negativt og positivt, selv om det er litt negativ klang på begrepet. Det kan godt stå igjen noe vei, slik at det blir mer tilrettelagt for å få folk ute i naturen».*

Man kan ut ifra aktørenes definisjon på inngrep se at det ikke er noen sammenheng mellom deres definisjon av inngrep i forhold til hva de ønsker skal bevares eller fjernes. Det er et likt syn mellom aktørene at inngrep er noe menneskeskapt i form av for eksempel veinett eller bygninger. Likevel ser man tendenser til ulike ønsker for hva som skal bevares og fjernes inne i skytefeltet. Dette ser ut til å ha en sammenheng med deres faglige bakgrunn og tilknytting til området. De lokale er mer positive til å bevare elementer etter Forsvarets bruk enn de nasjonale aktører.

5.5 Har det vært enigheter /uenigheter mellom de involverte aktørene? Og har dette ført til interessekonflikter?

Det har dannet seg et mønster der aktørene kan deles inn i tre ulike syn. Det første gruppen poengterer at det har vært en stor enighet. Den andre gruppen er usikre, mens den tredje gruppen mener det har vært uenigheter mellom aktørene.

Den første gruppen består av en aktør fra turistnæringen og to aktører fra regionalt nivå, samt en aktør på nasjonalt nivå. De mener klart at det har vært stor enighet mellom aktørene.

- *«De forskjellig grupper er nok enige. Men vi diskuterer jo selvfølgelig. Jeg har jo diskutert kulturminneregistrering, jeg har diskutert veier, men som jeg sier, vi følger bare de retningslinjene vi får. Vi har ikke hatt noen store oppgjør. Det har vi ikke hatt».*

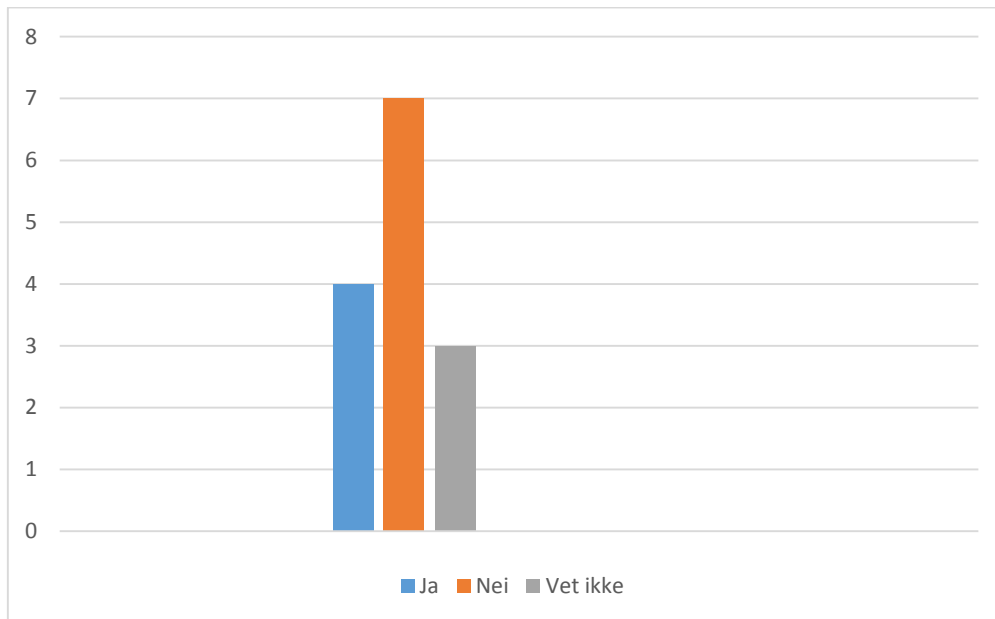
Diskusjoner har oppstått, men disse har blitt løst. Aktørene poengterer at de har gjort slik de har fått beskjed om og man kommer ikke inn på aktørenes personlige meninger. Fokuset har vært å få jobben gjennomført.

Den andre gruppen består av en nasjonal aktør og en aktør fra turistnæringen. De er usikre da de ikke har vært så involvert med de andre i prosjektet. De vil derfor ikke uttale seg om det har eksister enigheter eller uenigheter mellom de involverte aktørene.

De fleste aktørene finner vi i den siste gruppen. De mener at det har eksistert ulike syn mellom aktørene da de bærer med seg forskjellig privat og faglig bakgrunn. Men på grunnlag av disse ulike meningene har de som regel kommet gode løsninger som har tatt vare på interessene til alle aktørene.

- *«Alle har vel ikke likt syn, det vil de ikke ha. Det vil bestandig være flere forskjellige syn på en sak. Men jeg synes det har gått veldig greit».*
- *«Vi har nok litt forskjellige syn på ting, men alle får uttale seg. Alle har også kommet med gode løsninger. Når ting ikke fungerer fordi det krasjer med noen fagfelt, så synes jeg man har klart å få veldig bra løsninger».*
- *«Nei, de har ikke hatt likt syn. De har hatt sine syn, faglig sett. Det har vært veldig gode prosesser i forhold til å avveie fag. Jeg vil si at alle har ivaretatt sitt fagbehov på en måte, men likevel vært villig til å tilpasse seg de andre faghensyn».*

Aktørene poengterer at alle de personene som har vært involvert har vært forståelsesfulle og at prosjektet har gått fint. Man har kommet med gode løsninger som har gått på tvers av fagfeltene og som alle kan gå gode for. Det har oppstått konflikter, men dette har alltid blitt løst. Aktørene konkluderer med at ingen er 100% fornøyde, men alle er ganske fornøyd.

Figur 18 Har aktørene hatt likt syn under restaureringen av Hjerkinnskytefelt? n=14

De fleste mener at det har eksistert ulike syn mellom de involverte aktørene (Figur 18), men at de i fellesskap kan kommet fram til gode løsninger som har ivarettatt både de personlige og faglige ståstedene til de fleste av aktørene. Likevel vil det være interessant å få et innblikk i hva konfliktene har dreid seg om.

Også innenfor dette spørsmålet ser man at det danner seg tre ulike grupper med synspunkter. Den første gruppen mener det ikke har vært noen interessekonflikter i prosjektet, mens den andre gruppen med aktører sier det har oppstått noen konflikter. Den siste gruppen poengterer stor interessekonflikter mellom aktørene.

Den første gruppen består av en aktør fra turistnæringen, en aktør på nasjonalt nivå og to aktører på regionalt nivå. De legger ikke noe fokus på interessekonflikter, men poengterer i større grad hvor god prosess dette prosjektet har vært.

- «Nei det har ikke vært noen interessekonflikter. Kanskje de som har beitedyr i området kunne ha følt det på en annen måte det vet ikke jeg, men jeg tror ikke det har direkte vært noen konflikter. Men Ola Normann er slik at har han ikke noe å klage over så er han ikke frisk. Men jeg tror det har gått veldig greit».

Den andre gruppen består av en representant fra turistnæringen og en nasjonal aktør. De mener det har vært noe konflikter knyttet til prosjektet på Hjerkinnskytefelt. Det blir poengtert at konfliktene som har kommet opp på dagsorden har blitt løst på en god og ordentlig måte, der alle aktørene har bidratt på best mulig måte.

- *«Det har ikke vært noen interessekonflikter for meg privat eller som ansatt på min bedrift. Men jeg vet at en nabo, en familie bedrift som jobber ganske hardt for å få lov til å opprettholde den driften de har nå i forhold til ridning innover i fjellet. Og der er det kanskje villreinen som er utfordringen».*

Sitatet viser at det ikke har vært noen store konflikter for denne aktøren. Likevel er det noen som blir rammet. Dette er bedrifter som kan slite etter et slikt prosjekt. Etter at området er tilbakeført til det mest mulige opprinnelige naturlandskapet vil dette medføre strengere bruk av området. Dette kan få konsekvenser for blant annet turistnæringen som baserer seg på å kunne bruke naturområdet til ulike fritidsaktiviteter. Konfliktgraden er størst knyttet til områdes framtidige bruk.

Den siste gruppen med aktører som består av en representant fra turistnæringen og de regionale aktørene mener i større grad enn de andre at det har vært en stor konflikt knyttet til om alt skal fjernes eller restaureres. Dette er i størst grad knyttet til veinettet inne i skytefeltet. Om veinettet skal bevares eller fjernes har skapt stor uro. Dette er en konflikt som i størst grad vil påvirke de lokale interessene, som for eksempel de som har beitedyr inne i området.

- *«Det klart det er interessekonflikter. Interessekonflikter i dag går jo stort sett på faglig utnyttelse av feltet. Det blir sett på gjenbruken av infrastrukturen etter Forsvarets aktivitet. Der er det ulikt syn. Her blir jo stort sett ikke de lokale folket hørt selyfølgelig, som vanlig. For alle som sitter langt borte vet så mye bedre, tror de, dessverre. Dette gjenspeiler seg i det meste vi driver med».*
- *«Det er en veldig stor politisk uenighet om noe skal fjernes eller restaureres, og om en del skal ligge igjen som kulturminner. Der er det en veldig stor uenighet mellom fagfolk og mellom de politiske aktørene. For det er en del politisk interesse for å få lagt av en del ting for å synliggjøre hva området var brukt til».*

Prosjektet på Hjerkinns har utmerket seg ved at de ikke har hatt noen erfaringer fra tidligere arbeid de kunne ha sett på. Erfaring har kommet gjennom prosjektet. Det har også vært spesielt med tanke på naturen skal restaureres så høyt over havet. Biologiske prosesser går sent og i tillegg eksisterer det et eksplosivaspekter der mye av tiden har blitt brukt på å rydde eksplosiver fra området.

Alle de involverte aktørene mener i enten sterk eller i svak grad at det har eksistert konflikter knyttet til prosjektet på Hjerkinns. Men føler aktørene at deres synspunkter har blitt hørt, eller har noen aktører tatt over makten og overkjørt de andre?

5.6 Kan restaureringen av Hjerkinnskytefelt kalles en åpen og inkluderende prosess?

Her ser man mye likheter mellom svarene hos aktørene. De fleste aktørene hevder at prosjektet på Hjerkinnskytefelt har vært en inkluderende (Figur 19) og et godt prosjekt der alle de involverte aktørene har kunne kommet med sine synspunkter og bli hørt. Det har vært noen uenigheter, særlig knyttet til bevaring eller fjerning av veinettet, men problemene som har oppstått har blitt løst på en god måte slik at de fleste interessekonfliktene har blitt unngått.

Likevel kan man trekke fram to grupper som går på om prosessen har vært inkluderende eller ikke. Den første gruppen mener prosjektet kan kalles en åpen og inkluderende prosess, mens den andre gruppen mener prosjektet har vært inkluderende til en viss grad.

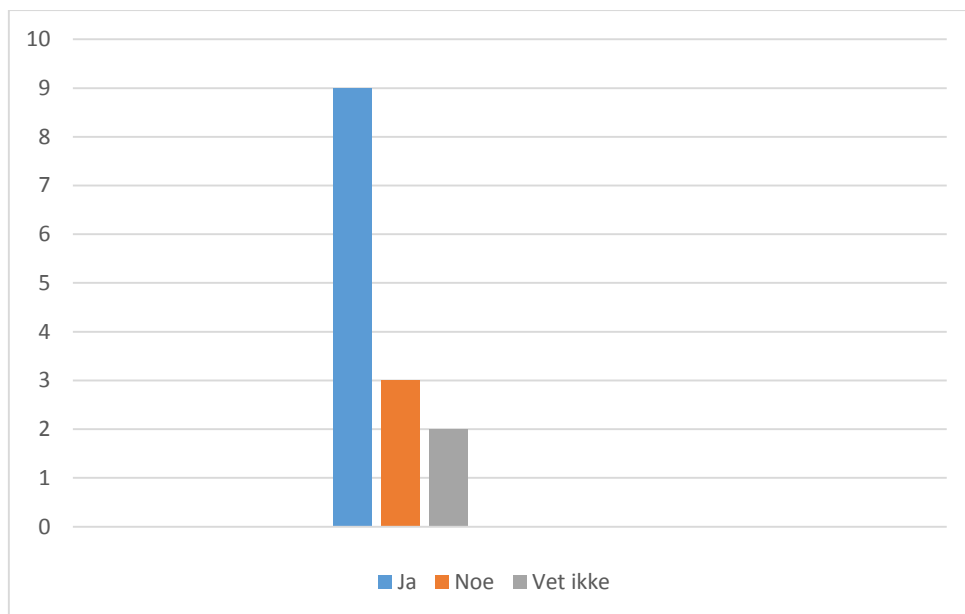
De fleste av informantene som svarer med et klart ja på at prosessen har vært inkluderende (figur 19). Noen mener også at det er den mest inkluderende prosessen de har vært med på noen gang. Mange roser Forsvarsbygg for deres arbeid. De har gitt god informasjon hele veien om hva som skal skje ifølge de lokale aktørene. De har hele tiden vært i forkant av hva som kommer til å skje og det har ikke kommet noen overraskelser i ettertid. Det er enighet om at man har fått bra løsninger med god kvalitet. Gode løsninger på tvers av fagfeltene som alle kan gå gode for.

- *«Det er imponerende å se hvor grundig og hvor systematisk dette prosjektet er oppbygget. Ikke minst kildesorteringen».*
- *«Jeg synes absolutt at dette prosjektet har vært inkluderende. De har vært veldig flinke. Jeg vil framheve Martinsen som har vært sjef for dette restaureringsprosjektet. Han har vært i forkant, hatt gode svar og argumentasjoner når spørsmål har kommet opp».*
- *«Det har vært et stort engasjement der mange har møtt opp på de ulike møtene. Så det er den mest inkluderende prosessen jeg har vært borti tror jeg i forhold til store plansaker».*

Den andre gruppen som består av en representant fra turistnæringen og aktører fra regionalt nivå er ikke like positive til inkluderingen som gruppen ovenfor. De er enig med den første gruppen at alle har blitt hørt, men at dette er kun til en viss grad.

- «Ja, vi blir sikkert hørt, hvor godt man blir hørt det vet jeg ikke. Man blir invitert på møter og da får man jo selv bestemme hvor godt man vil bli hørt. Det ikke alltid man får være med på avgjørelsene, men det er jo sånn det er».
- «Alle blir nok hørt men ikke alle når fram med sine synspunkt».

Informantene i den siste gruppen er enig med de andre at Forsvarsbygg har vært flinke med å gi informasjon om hva som skal skje, selv om de er litt usikre på hvor godt de er blitt hørt. På en annen side er ikke utfallet av denne prosessen avklart enda, noe som kan gjøre det vanskelig å se i hvor stor grad prosjektet har vært inkluderende.

Figur 19 Har prosessen på Hjerkin vært inkluderende? n=14

De fleste aktørene nevner ingenting om at noen aktører har styrt mer enn andre. En aktør fra regionalt nivå er uenig i dette. Aktøren poengterer at lokale interesser knyttet til tradisjonelt landbruk har blitt overkjørt. Aktøren legger til at Fylkesmannen har tatt de fleste avgjørelsene for prosjektet.

En annen aktør fra nasjonalt nivå poengterer at: «Stortinget har gitt prosjektledelsen et klart mandat. Da er det gjennomføringen av det mandatet som blir førende for prosjektledelsen. Det virker imidlertid som om prosjektledelsen har gjennomført en veldig god og brei prosess, med de rammer som har vært for arbeidet».

5.7 Hva syns aktørene om prosjektets mål, og hvordan skal området brukes i framtiden?

Prosjektets mål med vern og restaurering er å utfylle verneplanene i Dovrefjell og områdene i Rondane. Målet skal være å ta vare på det eksisterende høyfjellsøkosystemet som er habitat for blant annet arter som villrein, jerv, fjellrev, kongeørn og ravn (Stortinget, 1999).

Man ser en klar enighet mellom de fleste aktørene at de er positive til arbeidet som blir gjort på Hjerkinns skytefelt. De poengterer den gode målsettingen og stiller seg positive til at områder blir ryddet opp etter Forsvarets bruk. Aktørene poengterer at de forholder seg til arbeidet som blir gjort på Hjerkinns skytefelt. De ser det faglige argumentet bak arbeidet. De mener det er riktig at det blir gjennomført slike prosjekter selv om de er resurskrevende. Det er enigheter mellom aktørene at målsettingen for prosjektet er god.

- *«Målet det er ambisiøst og vi har jo startet på den måten at det må gå over hele feltet i hvert fall en gang. Bare det tar noen år. Men det har vært en utvikling hele tiden fra første dag».*
- *«Det har jo vært diskusjon om det her med spor skal ligge igjen eller ikke, altså om det skal prøve å slette alle spor. Men jeg synes det målet her med å restaurere og ta bort så mye som mulig av de sporene, sårene og få satt dette her inn i et verneområde er en god målsetting».*

En aktør fra regionalt nivå og en aktør fra turistnæringen skiller seg ut fra de andre aktørene. Begge er enige at det er bra det som blir gjort, men aktøren fra det regionale nivået synes ikke området i utgangspunktet var ødelagt. Aktøren fra turistnæringen er usikker på hvordan bruken av området blir i etterkant og hvordan dette kan påvirke deres næring.

- *«Det er kjempe bra at de rydder opp og at det blir tilbakestilt til det det var. Det gjør jo terrenget finere, bedre og flottere for turistene. Så er det jo noen utfordringer for det som kommer i etterkant av oppryddingen i forhold til å drive turistvirksomhet her oppe. Det er jo en liten dragkamp som foregår. Så det blir spennende å se hvor det havner. Det er ikke sikkert det blir lettere».*

Det er enda usikker hvordan bruken av Hjerkinns skytefelt skal bli i framtiden. Likevel ser man en klar tendens til at de involverte aktørene vektlegger at området på Hjerkinns må legges til rette for den sivile bruket etter at restaureringen er ferdig i 2020. Aktiviteter som jakt, fiske, friluftsliv og beite skal råde i området. Det skal være enkelt friluftsliv som ikke gir

skade på den sårbare naturen i høgfjellet. Avansert friluftsliv kan utføres på andre områder som tåler denne bruken bedre.

- *«Jeg er enig med det som står i konklusjonen at veien skal ligge der og transportere folk over området som er mest sårbart for da spesielt villrein og de skal legge til rette for de folkene som blir transportert inn hit til Snøheim på best mulig måte. Det skal både være stier, skilting, merking og relevant informasjon på Snøheim før de går ut på tur. Og da tror jeg det at vi har funnet en middelvei for alle partene, både nasjonalparken i seg selv og for de som ønsker å gå topptur».*
- *«Jeg håper det går an å drive en turistnæring i området og at det kan bli tilrettelagt for å drive. Jeg har et ønske om at turistnæringen skal få lov til å være her».*
- *«Skal det være tilgang for noen så bør det være tilgang for alle. Det er like viktig med naturopplevelse for rullestolbrukere, syke og gamle som for en 20-30 åring som kan fly over feltet på noen timer».*

Tre aktører skiller seg fra sitatene ovenfor. De legger større vekt på verneplanene til området. De vil at området skal bli en del av en nasjonalpark og har mindre fokus på den sivile etterbruken i motsetning til aktørene ovenfor. Dette er en aktør innen turistnæringen og to aktører fra det nasjonale nivået. Felles for disse aktørene er at de sitter tettere inntil restaureringsprosjektet enn mange av de andre aktørene og har dermed et annet syn på planprosessene for skytefeltet.

- *«Området skal fases inn i nasjonalparken og bli forvaltet som nasjonalpark. Dette er bra. Det kommer til å bli en forvaltning av en nasjonalpark som har noen spesielle krav».*
- *«Jeg håper at mest mulig av det kan bli nasjonalpark sånn at den blir størst mulig. Spesielt med tanke på villreinen som trenger større områder enn den får lov til å bruke i dag. Men det krever nok også andre tiltak enn det vi gjør i skytefeltet for at den skal få bedre vilkår».*

Tilslutt ser man at det er to aktører som både vil at området skal bli et verneområdet, men samtidig at det skal være et fokus på den sivile etterbruken. Dette synet går på tvers av de to gruppene ovenfor. Dette er også representanter fra det nasjonale nivået.

- *«Det meste av området blir jo verneområde. Så gjenstår det å se hvor mye som blir nasjonalpark, hvor mye som blir landskapsvern området og hvor mye som ikke blir vernet etter naturmangfoldloven i det hele tatt. Det er friluftslivet som skal råde i området. Ikke avansert friluftsliv som går utover den tradisjonelle enkle friluftslivet, jakt, fiske, turer i fjellet. Jeg håper det blir arealbruken for det er det området tåler best».*

Mer avansert turisme mener aktøren det er andre områder som tåler bedre. Hjerkinns bør ha et spredt og enkelt friluftsliv. Beitebruken bør også fortsette slik som den har gjort før. Aktøren mener beitebruken bør legges til randsonen av området da de er avhengig av veinettet inne i feltet.

Felles for alle aktørene, med unntak av en lokal aktør, er at fokuset bør ligge på det økologiske. Man må gi naturen den starthjelpen den trenger, så kan naturen ta over å gjøre resten selv. Også forurensningspolitikken og sikkerheten til området er viktige fokusområder man må ta hensyn til under arbeidet på Hjerkinns skytefelt. Det må også være en balanse mellom det økologiske, etiske, historiske aspektene av prosjektet, men ikke for enhver pris. Et sted må man være fornøyd og håpe naturen etablerer seg der de verste inngrepene har vært. *«Men det er viktig at det ikke blir for «jevnt og pent». Naturen er rufsete og vi ser lett at et slett område er kunstig».*

Den lokale aktøren som skiller seg ut fra de andre mener man kun skal fokusere på sikkerheten når man tilbakefører Hjerkinns skytefelt. Det er ikke noe poeng å ta hensyn til det andre, for dette vil naturen klare selv. *«Vi må bare gi naturen tid».*

5.8 Er det noe som burde bli gjort annerledes? Og hva betegner aktørene som et vellykket prosjekt?

Det er stor enighet mellom de fleste aktørene at det ikke er noe de ville ha gjort annerledes i forhold til restaureringen (figur 20). Alt blir i dag gjennomført etter beste evne.

- *«Jeg synes ting har gått greit. I og med at man måtte bruke mye kostbar teknologi som fjernstyring på maskin og slikt, så koster det penger. Om man valgte å gjøre det av sikkerhetsmessige grunner eller forurensningsproblematikken inn i bildet så har vi ikke så mange alternativer å gjøre det på sikkert, per i dag da. Så det er nok gjort etter de beste forutsetninger med tidens kunnskap».*

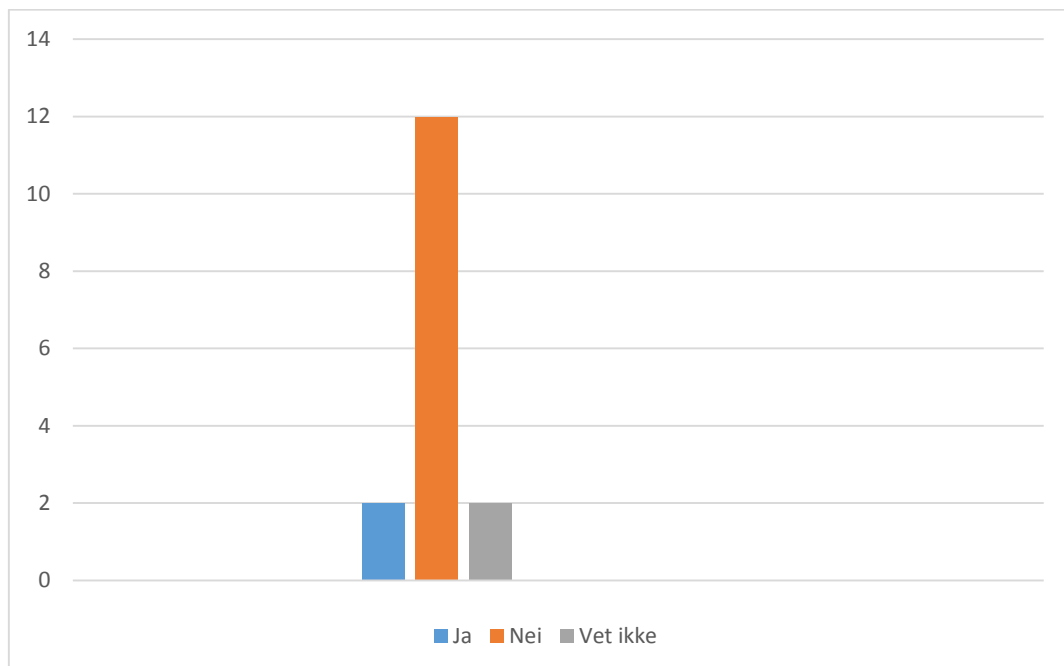
Turistnæringen poengterer i tillegg at turistnæringen på Dovrefjell ikke er en sterk næring, så det er viktig at de blir tatt vare på og at deres synspunkter også blir hørt i framtiden.

To aktører poengterer i forskjell til de andre aktørene noe som kunne vært gjort annerledes. Dette er aktører fra nasjonal og regionalt nivå. Aktøren fra det nasjonale nivået mener de har lært mye underveis og at det de har lært mest på har vært å unngått i mest mulig grad å flytte på masser.

«Det er klart at det kan være mange ting som kunne bli gjort annerledes. Men i forhold til naturrestaureringen så er jeg er mest fornøyd med at vi har fått lokal disponering av massene. Ikke kjørt noen masser eller masser som har vært definert som forurenset ut av feltet. Veldig rasjonell løsning. Det er klart at HFK sletta ville jeg ha tilbakeført uten noen masseforflytting. Men jeg ser noen enkelt elementer i naturrestaureringen der vi kunne vært enda mer rasjonell med å ikke flytte på masse»

Aktøren poengterer at dette har vært en god faglig løsning i forhold til forurensingspolitikken. De har prøvd å tenke enkelt samtidig som de har prøv å få størst mulig effekt ut av de ressursene de har hatt til disposisjon.

Den regionale aktøren derimot framhever at det er unødvendig å fjerne alle veiene inne i feltet, samt å drive med tilplanting og såing. Dette er unødvendig bruk av ressurser.

Figur 20 Er det noe i restaureringen som burde bli gjort annerledes? n=14

Alle aktørene har en oppfatning av hva som skal gjøres for at prosjektet kan bli sett på som vellykket. Svarene til aktørene varierer lite innenfor dette spørsmålet og alle er til en viss grad enige om hva som skal til (figur 20). De er enig i at det som i dag gjøres på Hjerkinnskytefelt er et bra tiltak. Oppryddingen kan føre til at det blir en flottare natur både for lokalbefolkningen og turister. Likevel kan man trekke fram tre ulike grupper med synspunkter innen hva de betegner som et vellykket prosjekt. Det første gruppen vektlegger hvor viktig det er å følge tidsplanen og budsjettet som er satt for prosjektet. Den andre gruppen har et større fokus på involvering og tilrettelegging av området, mens den siste gruppen jobber for sikkerheten til området.

Den første gruppen består av en lokal og en nasjonal aktør. Disse aktørene jobber tett opp mot prosjektet og har derfor et mer «faglig» ståsted i forhold til mange av de andre aktørene. For at prosjektet skal være vellykket er det viktig at blant annet tidsplanen og budsjettet blir opprettholdt.

- *«Vi har en målsetning og en tidsplan, et pengebruk og et budsjett som skal følges. Det inneholder det som skal gjøres. Forutsetninger er om at man får gjort det man har tenkt å gjøre innenfor tidsfrister og de pengene man har fått tildelt. Så hvis alt er gjort som planlagt, så blir resultatet det at man da har tilbakeført Hjerkinnskytefelt til naturen. Og hvilke resultater det skal gi, det blir opp til de styrende myndigheter å bestemme».*

De lokale og nasjonale aktørene kommer ikke inn på personlige synspunkter, men snakker på vegne av bedriften. De poengterer at det er myndighetene som skal bestemme hva resultatet blir. Uansett om dette fører til økt eller minsket bruk av området. Blir resultatet mindre bruk av området vil det bli mindre turisttrafikk og mindre næringer i Dovre kommune. Dette er konsekvenser man må se på når man planlegger et slikt prosjekt.

Den andre gruppen med aktører fokuserer mer på at prosjektet kan sees som vellykket hvis de involverte aktørene blir fornøyde og at det blir tilrettelagt for de som vil bruke området. Man må også gi naturen den starthjelpen den trenger for å kunne restaurere seg selv. Dette er aktører fra både turistnæringen, en aktør fra nasjonal og to fra regionalt nivå.

- *«Det vellykket hvis det blir tilbakestilt, hvis naturen og fjellområdet blir åpnet for folk. Prosjektet kan jo for så vidt være vellykket hvis vi ikke får lov til å ta med turister innover, det er ikke det, men det er jo viktig at vi får lov til å bruke det, både som bedrift og som privat person. Jeg har trua».*

- *«Et vellykket restaureringsprosjekt er når du får det til at alle involverte parter er fornøyde. Da er det et vellykket prosjekt. Jeg håper også området blir gjengrodd og at det kun er historien som kan fortelle at det har vært noe her».*
- *«Det er vellykket når de har greid å gi naturen den starthjelpen den trenger for å selva ta den lange jobben som etter 100 år eller 200 år skal framstå som område uten minst mulig sår. Jeg tror ikke man skal måle hvor vellykket det er eller hvordan dette ser ut når prosjektperioden er ferdig i 2020. Jeg tror man må måle hvor effektiv dette arbeidet har vært som starthjelp til at naturen selv kan gjøre resten».*

Den siste gruppen legger et større fokus på sikkerheten til området. Området skal ryddes og blindgjengerfaren skal være borte for at prosjektet kan bli sett på som vellykket. På denne måten kan det bli en sikrere etterbruk av området. Dette er aktører fra det regionale og nasjonale nivå.

- *«Prosjektet kan bli sett på som vellykket når blindgjengerfaren er borte, søppel, skrot og en del tekniske installasjoner er fjernet».*
- *«Det er at vi for det første sitter igjen med et område som er sikkert i forhold til arealbruken og eksplosivrisiko, det er viktig. Det er den grunnleggende forutsetting. Så er det et prosjekt som viser seg å ha gitt den naturverngevinsten som stortinget forutsatte. At man får et inntrykk at her har vi fått et område med økt naturkvaliteter».*

De nasjonale aktørene understreker tilslutt at det ikke går an å føre terrenget tilbake til uberørt natur. Det vil aldri bli mulig å restaurere terrenget mer enn overflatisk. For at prosjektet skal bli sett på som vellykket er det viktig å ha dette i tankene. Et vellykket prosjekt kan ikke bygge på å få en uberørt natur, men heller en natur som ikke preges av like mye inngrep som naturen i Forsvarets tid.

Det er både kostbart og tidskrevende å restaurere et slikt felt. Prosjektet har også involvert personer med ulik fagbakgrunn, noe som ikke alltid trenger å være like lett. Men de fleste aktørene er enige at dette er det verdt å koste på seg. Det er et unikt prosjekt både i Norge, men også i verdensammenheng. Et slikt prosjekt kan hjelpe andre lignende prosjekter både i Norge og i utlandet. I en verden der stadig flere områder blir utsatt for ødeleggelse i form av nye infrastrukturer og bygninger er det viktig å ta vare på en slik kunnskap. På denne måten sikrer man en bedre bærekraftig utvikling i framtiden.

6 Diskusjon

Naturen er i forandring og Forsvaret vil ikke lenger ha enerett på Hjerkinnskytefelt. Å tilbakeføre skytefeltet er et tverrfaglig prosjekt som vi har sett involverer aktører med ulike fagbakgrunner. Natur og landskap er to begreper det knyttes mange meninger til og som kan anvendes på ulike måter. Ut ifra dette er det relevant å se hvilken forståelse som knyttes til de ulike aktørene i denne oppgaven for å få et helhetsbilde av meningene og endringene rundt restaureringen av Hjerkinnskytefelt. I dette kapitlet diskuteres datamaterialet fra intervjuene der det knyttes opp mot teori som er brukt tidligere i oppgaven.

Min forventning i forkant av prosjektet var at aktørene hadde ulike syn knyttet til naturen. Jeg trodde aktørene ville ha ulike meninger om hva som ble betegnet som et inngrep og hva de ønsket å bevare. Dette ville trolig ha en sammenheng med både hvordan tilknytting de hadde til området, deres hverdagsbruk og deres faglige bakgrunn.

Selve prosessen rundt restaureringen hadde jeg også en forventning om at personene hadde svært ulike synspunkter. Mitt utgangspunkt var at de lokale mente at de nasjonale aktørene var de som satt med makten og tok de endelige avgjørelsene. Jeg trodde noen ville ha sterke meninger om at deres synspunkter ikke ble inkludert og at de satt igjen med en følelse av å ikke bli hørt. Dette forventet jeg ville være hovedkjernen i konfliktene knyttet til forvaltningen. Også områdets framtid, målsetning og hva som tilslutt ble betegnet som et vellykket prosjekt trodde jeg ville være varierende ut i fra om aktørene befant seg på lokal, regionalt eller nasjonalt nivå. Det ville trolig være størst variasjon i svarene mellom de lokale og det nasjonale aktørene.

6.1 Aktørenes natursyn

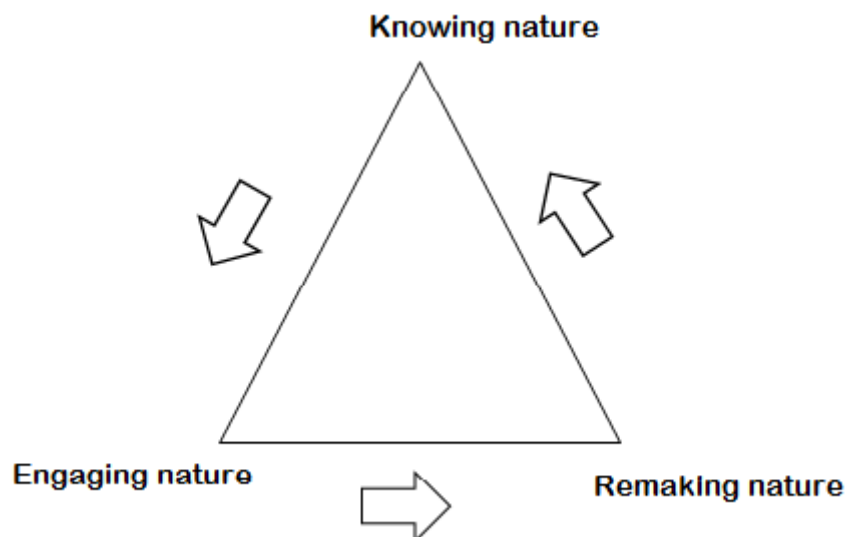
Som man ser ut fra teorikapitlet varierer synet på natur ut fra hvem man prater med (Ginn & Demeritt, 2009). Dette kommer også til uttrykk på Hjerkinnskytefelt. Man ser at aktørene bruker sine bakgrunnsforståelser og kunnskap når de forklarer hva de legger i begrepet natur.

Turistnæringen og aktører fra lokal og nasjonalt nivå setter pris på et rent landskap, der man kan få rekreasjon og komme seg bort fra stress og mas. Aktører fra regionalt og en annen aktør fra nasjonalt nivå vektlegger derimot i større grad et område uten inngrep. Dette kan ha en sammenheng med at mange aktører fra regionalt og nasjonalt nivå jobber tett opp mot prosjektet og har en målsetting om å få bort flest mulig inngrep i området. Det faglige synet kan ha en påvirkning på deres private syn.

Man ser en tendens til at alle aktørene vektlegger menneskelig bruk av naturen. Naturen kan dermed ikke skilles fra kulturen, men er en del av den. Aktørene sitter med en forståelse knyttet til den sosiale naturen, der det er mennesker som lager en mening av naturen (Castree, 2001).

Castree har som nevnt tidligere at naturen kan være sosial på tre ulike måter. Dette er “knowing nature”. “engaging nature” og “remaking nature” (Castree, 2001). På Hjerkin ser man at naturen bærer preg av alle disse kategoriene av den sosiale naturen. Kunnskap om naturen vil påvirke aktørens syn, tolkninger og forståelser. Dette får man se gjennom knowing nature som danner bakgrunns rammen for de to andre kategoriene. De ulike aktørene vil ha ulik kunnskap om naturen. Dette vil igjen påvirke hvordan de verdsetter naturen. Aktørens verdisetting har en avgjørende rolle for hvordan de velger å «fikse» naturen (figur 21).

Kulturen er også et element som er tett koblet inn på naturen. Den sosiale naturen vil derfor omfatte alt. Synet på hva som ligger i naturen vil være avhengig av hvilke personer man snakker med og deres kultur. Dette er koblet mot engaging nature. Alle de tre kategoriene vil være gjensidig påvirket av hverandre (figur 21).

Figur 21 Koblingen mellom knowing nature, engaging nature og remaking nature (Bye, 2015)

Hjerkin er i dag også påvirket av store endringer i landskapet. Naturen blir konstruert og dette kan være preget av ulike verdisyn og hvem som sitter på makten, et syn som går mot remaking nature.

Deler av Hjerkinns skytefelt skal kanskje vernes som en nasjonalpark eller etter naturmangfoldloven, noe som vil gi strengere restriksjoner på bruken av området. Egenverdien i naturen blir prioritert, altså natursynet på ekstern natur.

Samtidig blir ikke naturen og kulturen skilt. Man finner fellestrekk hos de fleste aktørene at de vektlegger at naturen skal være åpen for alle. Et syn som bygger på den universelle naturforståelsen. Christiansen og Deltasenteret (2010) framhever at den universelle naturforståelsen fokuserer ikke på lokale hensyn, men at naturen skal være et sted alle kan bruke uten å måtte tilpasse seg omgivelsene.

Hjerkinns skytefelt skal i dag føres tilbake til mest mulig opprinnelig tilstand. Men blir da skytefeltet sett på som uberørt natur? Og hva ligger egentlig i dette?

6.2 Fins det i dag noe som kan kalles for uberørt natur?

Uberørt natur er et begrep som bygger på den eksterne naturforståelsen. Man ser tendenser til at det er lite områder som kan betegnes som uberørte i dag. Dette er et syn de fleste aktørene er enig i, noe som forteller om deres forståelse knyttet til den sosiale naturen som vi har diskutert ovenfor. At det eksisterer lite uberørt natur vil si at kulturen er i dag en del av naturen. Kultur og natur er tett koblet sammen og det er vanskelig å vite hvor grensen mellom disse begrepene går.

Det fleste landskapstypene vi ser i dag er dermed betegnet som et kulturlandskap. Landskap som er påvirket av menneskelig aktivitet. Likevel er det mange mennesker som tenker på Hjerkinns som et naturområdet. Begrepene kulturlandskap og naturlandskap har i likhet med mange andre begrep flytende grenser. Å se et område som er preget av mye natur og lite inngrep vil for mange kategoriseres som et naturlandskap. I tilfellet på Hjerkinns vil det likevel skjule seg spor etter Forsvarets aktivitet inne i feltet. For personer som ikke kjenner til områdets historie kan området sees som et uberørt naturlandskap, mens for de som kjenner området vil Hjerkinns alltid være et kulturlandskap.

Jones (1989) deler kulturlandskap inn i tre hovedkategorier med eksisterende underkategorier som nevnt tidligere i oppgaven. Den første kategorien er det menneskeformede eller menneskepåvirkende landskapet. Den har underkategoriene arealkategori, kronologiske trinn og alle spor etter mennesker i hvilket som helst landskap. Den neste kategorien er verdifulle trekk eller elementer som er truet i det menneskelige landskapet. Her er underkategoriene jordbrukslandskap eller bygdelandskap og kulturarv. Og den siste kategorien er omgivelser som blir fortolket subjektivt avhengig av etisk gruppe, sosial klasse eller økonomiske

interesser (Jones. 1989). Disse kategoriene understreker at det eksisterer ulike synsvinkler på et landskap. Disse synsvinklene er i størst grad knyttet til den som ser enn til det konkrete landskapet i seg selv.

Prosjektet på Hjerkinns er et landskap som bygger på alle disse synsvinklene. Både inngrep, landskapsutvikling, spor etter mennesker, kulturminner og fortolkninger er alle elementer som på en eller annen måte inngår i feltet på Hjerkinns. Alle de involverte aktørene er eksperter innen hvert sitt fagfelt, men samtidig jobber de på tvers av hverandre for å få til et godt prosjekt med ønsket resultat.

Hva aktørene legger i begrepet uberørt natur og om de mener Hjerkinns skytefelt kommer til å se ut som et uberørt område i framtiden henger sammen med deres natursyn. Det er som vi har sett tidligere delte meninger i hva som ligger i begrepet uberørt natur. Likevel er de fleste enige om at Hjerkinns skytefelt aldri vil bli sett på som et uberørt naturlandskap, med unntak av noen. Dette henger sammen med hva de ulike aktørene legger i begrepet. Dermed vil definisjonen av begrepet uberørt natur i større grad være påvirket av aktørens bakgrunn og forståelse av begrepet, og i mindre grad til deres tilknytting til området. Av hensyn til restaureringen av Hjerkinns skytefelt vil det være nødvendig å kartlegge hva personer legger i begrepet uberørt natur og om de mener Hjerkinns skytefelt i framtiden kan bli sett på som uberørt. Dette er viktig for at aktørene skal ha lik målsetting å være enig om prosjektets sluttresultat. Hvis noen jobber for at Hjerkinns i framtiden skal bli sett på som uberørt, mens andre jobber med å minske inngrepene kan unødvendige konflikter oppstå i framtiden.

Man ser at uberørt natur blir betegnet av de fleste som et område med fraværet av tekniske inngrep, mens andre mener at det i dag ikke eksisterer noe natur i Norge som kan betegnes som uberørt.

Synet på uberørt natur bygger på en breddeforståelse av den sosiale naturen. Lite områder er i dag ikke påvirket av menneskelig aktivitet. Dette er et syn vi ser de fleste aktørene er enige i, noe som forteller om deres forståelse knyttet til koblingen mellom natur og kultur. Kultur og natur er tett koblet sammen og det er vanskelig å vite hvor grensen mellom disse begrepene går.

6.3 Verdivurdering av naturen

Hvordan man vektlegger de ulike verdiene tar utgangspunkt i Jones (1989) landskapsverdier. De blir delt inn i:

- Økonomiske verdier. Denne verdien har underkategoriene subsistensverdi, markedsverdi, og langsiktige økonomiske.
- Ikke – økonomiske fellesverdier. Denne verdien har underkategoriene med økologiske verdier, vitenskapelige og pedagogiske verdier, etiske og rekreasjons verdier.
- Orientering og identitetsverdier
- Sikkerhetsverdier
- Negative verdier.

Turistnæringen og de regionale aktørene har en verdivurdering av landskapet knyttet mot subsistensverdier. Naturen blir brukt som en resurs til å overleve. Dette er en verdi som i stor grad var vanlig i fortiden, men i dag kommer denne verdien til uttrykk gjennom aktiviteter som blant annet jakt og fiske (Jones, 1989). Dette er verdier disse aktørene mener er viktige å ta vare på.

«Naturen er habitat for viltet som er der. Det er næringsgrunnlag for oss og et friområde. Så disse verdsettene kobles sammen. Jeg tror ikke at noen er uenige i dette, men det er vektleggingen av de. Det er kanskje spesielt vanskelig i skytefeltet der Forsvaret har vært enerådige i 50 år».

Det er dette som er grunnlaget for konfliktnivået for restaureringen av Hjerkinnskytefelt. De fleste aktørene som driver med jakt er interesserte i å bevare området på best mulig måte for viltet slik at aktiviteter som jakt og fiske også kan drives i framtiden.

En representant fra det regionale nivået poengterer verdien knyttet til bærekraftig bruk av ressursene i landskapet. «Man skal bruke ressursene, men ikke overbruke» nevner aktøren. Dette synet er koblet mot langsiktige økonomiske verdier. Man skal bruke ressursene i naturen på en måte som sikrer dagens behov, men som samtidig dekker de framtidige generasjonenes behov (Jones, 1989). Dette synet er knyttet til et fokus på bærekraftig utvikling. Begrepet bærekraftig utvikling er noe som har kommet mer og mer inn i dagens samfunn.

En annen aktør innen det regionale nivået nevner både verdier knyttet til økonomiske, økologiske, sosiale og kulturelle aktiviteter og har dermed et verdisyn som går på tvers av

Jones verdi inndeling. Disse verdiene er knyttet mot økonomiske verdier, ikke- økonomiske fellesverdier, og orientering og identitetsverdier. Landskapet skal være et sted som skaper økonomisk gevinst, samtidig som naturen har en egenverdi og er et sted som legger grunnlaget for personers identitetsbygging (Jones, 1989).

Lokale og nasjonale aktørene vektlegger i større grad verdien av naturopplevelser og at alle skal ha tilgang til disse områdene. Naturen har da en etisk og rekreasjonsverdi. Det vektlegges at landskapet skal brukes til ulike fritidsinteresser og som en mulighet til å koble av i hverdagen (Jones, 1989).

Både verdier knyttet til subsistensverdier, etiske og rekreasjonsverdier er verdigrunnlag som bygger på sivilt etterbruk av skytefeltet på Hjerkin. Aktørene mener det er viktig å bevare naturen, men samtidig at det kan drives friluftsliv i form av jakt, fiske og turer i området. På denne måten kan det gjennomføres et vern, men samtidig legge til rette for at virksomheter som turistnæringen kan overleve i framtiden. Alle hensyn blir dermed tatt vare på. Det eksisterer en hårfin balanse mellom å skåne naturen og tilrettelegge for folk.

«Det er viktig å finne en balanse mellom å verne på en måte som lar folk få oppleve naturen. For poenget med å restaurere er vel ikke å låse det inne og ikke la folk få lov til å se det?».

Implisitt betyr det at etter restaureringen av Hjerkin skytefelt er det viktig å også ha fokus på den sivile etterbruken og ikke kun på vernet. De lokale aktørene er opptatt av å få folk ute i naturen da dette er det de lever av. Det er på denne måten en stor verdi knyttet til naturen og mange av aktørene kan fortsette med deres næringsliv.

Aktører fra lokalt nivå, regionalt nivå og nasjonalt nivå nevner at de også setter pris på et område som tilnærmet kan kalles uberørt. Dette er et verdsett som også går mot den ikke- økonomiske fellesverdier, men skiller seg ut ved å vektlegge de økologiske verdiene. Alle fokuserer på betydningen av en uberørt natur, altså naturens egenverdi (Jones, 1989).

Brukeropplevelsen blir sett på som større i uberørte områder enn i sterkt berørte områder. Derfor er det viktig at graden av påvirkninger fra mennesker ikke blir for mye. Dette utsagnet blir i stor grad knyttet til tematikken uberørt natur som man ser går igjen hos flere av aktørene. Det betyr at de fleste prioriterer et naturlandskap i større grad enn kulturlandskapet. En natur som ikke preges av påvirkning av menneskelig aktivitet betegnes som den naturen med høyest økologisk verdi og mangfold. Men på en annen side må naturen være åpen for allmenn bruk.

Ut fra diskusjonen ovenfor ser man at å vektlegge en landskapsverdi ikke automatisk utelukker en annen. Aktører fra regionalt nivå har et verdisyn knyttet til både subsistensverdier, langsiktige økonomiske verdier, økologiske, sosiale og kulturelle aktiviteter. Verdiene vil i stor grad være avhengig av de ulike aktørenes daglig bruk av landskapet og tidsperiode. Verdier er ikke et statisk begrep og ifølge Jones (1993) er ikke verdier noe som er iboende i et landskap, men noe som skapes i kontakt mellom menneskers ønsker, behov og interesser.

Det er viktig å gjennomføre en prosess som legger til rette for bruken av området når restaureringen av Hjerkinns skytefelt er over i 2020. Lykkes man å gjennomføre en god balanse mellom vern og sivilt etterbruk av området indikerer det på at aktørenes verdisyn blir ivaretatt. Hvis ikke kan det lett føre til at det oppstår interessekonflikter mellom aktørene.

6.4 Inngrep og kulturminner

Aktørene har en lik oppfatning av hva som ligger i begrepet inngrep, men vektlegger i ulik grad hva de mener er de viktigste inngrepene å fjerne i skytefeltet. De fleste aktørene mener de store synlige inngrepene som blant annet HFK – sletta, deponeringsplasser og ammunisjonsrester er viktig å fjerne. Andre poengterer at kun det som går på sikkerhetsrisiko er nødvendig å fjerne, resten vil naturen selv ordne etter tid. Hva aktørene mener er viktig å fjerne er knyttet til deres verdivurdering av landskapet. Dette knyttes også til Jones verdiinndeling (1989). Å fjerne de store inngrepene vil i størst grad være knyttet opp mot økologiske, etiske og rekreasjonsmessige verdier. Man verdsetter landskapet i seg selv og landskapet skal brukes på en måte som gir avkobling og ro. Inngrep som innbefatter å fjerne sikkerhetstruende inngrep vil ha noe å si for økologiske, etiske og rekreasjonsmessige verdiene selv om sikkerhet blir høyest prioritert. Dette betyr at de farlige inngrepene vil assosieres med negative verdier. Det vil bli sett på som negativt å ha et området som ikke er trykt å ferdes i.

Proessen knyttet til inngrep og om det skal stå igjen noen elementer fra Forsvarets aktivitet på Hjerkinns skytefelt er større enn forventet og kulturminnedebatten kommer synlig til uttrykk. De fleste aktørene mener det bør stå igjen noe etter Forsvarets aktivitet i skytefeltet. Dette for å kunne bevare noe av historien til den framtidige generasjonen. Aktørene har et verdisyn knyttet til identitetsverdier. Man vil vise fram området historie noe som får fram den lokale følelsen av tilhørighet. Likevel finner vi aktører som er uenig i dette og mener kun eldre kulturminner bør vernes, mens alle spor etter Forsvaret bør fjernes eller foto

dokumenteres. Disse aktørene fokuserer på naturens egenverdi, altså de økologiske verdiene som nevnt ovenfor.

Det kan trekkes en linje mellom å ønske å bevare elementer fra Forsvarets bruk og ønske om å fjerne disse elementene. Dette har å gjøre med tilknytting til området på Hjerkin. To aktører mener det ikke er nødvendig med kulturminner samtidig som disse to aktørene ikke har noen tilknytting til området. De lokale og de som bruker området i sin hverdag er mer positive til å bevare noen elementer som kulturminner. Denne diskusjonen bygger på synene engaging og remaking nature. Diskusjonen om hva som skal fjernes og hva som skal vernes er koblet mot hvordan aktørene ser på verdien og legger føringer for hvordan de ønsker å endre naturen. For noen vil et kulturminne fra Forsvarets aktivitet som vitner om en omfattende aktivitet være verdifull, mens andre synes det er mer verdifullt med et landskap uten synlige inngrep.

6.5 Er det likheter eller ulikheter mellom de involverte aktørene? Og har dette ført til interessekonflikter?

Aktørene har ulike syn på hvor stor enighet som har eksistert i prosjektet. En gruppe aktører mener det er stor enighet, en annen gruppe er usikre, mens den siste gruppen der vi finner de fleste aktørene mener det har vært ulike syn på prosessene som er blitt gjennomført. Men ulike syn betyr ikke automatisk at det skapes interessekonflikter.

Både representanter fra turistnæringen, og representanter fra regional og nasjonal nivå har valg å fokusere på den positive siden. Her kommer vi ikke like godt inn på temaet konflikter.

Hos de andre aktørene har vi sett at noen poengterer at de konfliktene som har oppstått ikke har vært så store. Noen andre mener det har vært stor diskusjon om hvilke elementer som skal fjernes og hva som skal restaureres.

De nasjonale aktørene sitter tettere inntil prosjektet enn mange av de andre aktørene. Man ser at de har et fokus mot å jobber etter målet om å få området mest mulig tilbake til det opprinnelige landskapet, til "original State". De andre aktørene er mer opptatt av etterbruken og vil derfor ha synlige momenter i landskapet etter Forsvarets aktivitet.

De største konfliktene i restaureringen av Hjerkin skytefelt har vært knyttet til kulturminnedebatten. Det er ulike interesser som går på bevaring av veinettet, i størst grad Snøheimveien og hva som skal bevares som kulturminner. Blir veinettet fjernet vil det i størst grad gå ut over de som har hytte og beitedyr i området. Andre aktører nevner at å fjerne

veinettet vil ha størst gevinst for restaurerings prosjektet. Det er en eksplisitt forskjell mellom aktørene

Kunnskapen og fagbakgrunnen aktørene sitter med vil påvirke hvordan aktøren vil endre og påvirke naturen omkring seg. Det vil alltid eksistere ulike syn på hvordan personer ser på naturen og dette vil ha en innvirkning på verdivurderinger og hvordan man ønsker å endre eller ta vare på den eksisterende naturen. Dette handler om forskjellige verdisyn knyttet til knowing nature. På denne måten blir remaking nature også ulikt. Dette er knyttet til hva kulturlandskapet skal være og for hvem. Det handler om hva som blir sett på som riktig og galt i naturen. Dette vil ha en sammenheng med både historie, identitet og hva natur faktisk er.

Knowing nature og remaking nature får forskjellige utslag hos de ulike aktørene. Årsaken til dette er sammensatt, men ettersom det er forskjell mellom aktørene vil det være redelig å anta at historien og identiteten er viktig. Natursynet er forskjellig siden de ulike gruppene har forskjellige erfaringer og referanser, som de aktivt har bygd opp og utviklet gjennom livet. Det blir derfor viktig at prosessene omkring restaureringsøkologi er inkluderende. Dette gjelder på alle nivå når det er tale om prosjekter i denne størrelsesorden. For hvem verner vi? Hva verner vi for? Og hvorfor?

6.6 Natursyn koblet opp til restaureringsøkologi

Å se hva aktørene legger i definisjonen av natur, uberørt natur, inngrep og kulturminner er en del av deres natursyn. Aktørenes holdninger og interesser til naturen er med på å danne grunnlaget for deres forståelse av restaureringen av Hjerkinns skytefelt. Man ser at tilhørighet ikke har noen stor innvirkning som man først tenkte på hva aktørene legger i begrepene. Derimot kan tilknytting til området ha en innvirkning på diskusjonen om det skal stå igjen noen elementer fra Forsvarets bruk av området

Bruken av naturen kobles mot den sosiale naturen. Gjennom uttalelsene til aktørene kan man se det er vanskelig å skape et skille mellom kulturen og naturen. Begrep som natur, uberørt natur og inngrep har de fleste aktørene en tilnærmet lik mening om hva innebærer. Likevel ser man tendenser til ulik fokus hos de ulike aktørene. Dette har en sammenheng med interesser, fagbakgrunn og hvor tett de er knyttet til prosjektet. Nasjonale aktører kan for eksempel i flere tilfeller ha et mer «faglig» ståsted der de i større grad vektlegger blant annet bevaring enn de andre mindre involverte aktørene.

Aktørenes natursyn danner bakgrunnsrammene for deres syn knyttet til selve restaureringen av Hjerkinns skytefelt. Er det store uenigheter allerede på hvordan verdier aktørene setter pris på i naturen, bevaring og om området skal bli uberørt eller ikke kan dette skape konflikter hvis det ikke blir undersøkt på forhånd. For å skape et godt prosjekt vil det derfor være nødvendig med et godt samarbeid der det er viktig med god og åpen dialog mellom aktørene. Konkrete mål må være definert og alle må være enige i hvordan resultatet skal bli (Hagen et al. 2013). Dette bygger på grunnprinsippene i en implementeringsprosess.

6.7 Kan prosjektet kalles for en inkluderende prosess?

Min hypotese før intervjuene ble gjennomført var at dette var et prosjekt der noen aktører ble mer overkjørt enn andre. Dette var en hypotese som ikke stemte. Alle som ble intervjuet var enige om at dette har vært en inkluderende og god prosess, men en gruppe aktører poengterer at de kun ble hørt til en viss grad.

Å tilbakeføre Hjerkinns skytefelt til mest mulig opprinnelig naturtilstand er et prosjekt som fortsatt holder på. På denne måten er ikke alle avgjørelser tatt om hva som skal skje i framtiden. Hvis for eksempel noe blir fjernet som har en verdi for andre, vil da prosessen bli sett på som inkluderende i ettertid?

Fokuset på lokal deltagelse er noe som har fått en større plass i prosjekter i dag. Dette kan forhindre konflikter i framtiden. Man kan også benytte seg av lokal kunnskap som de offentlige ikke visste om. Dette trenger ikke alltid å være like lett i praksis (Haines – Young, 2009).

Å gjennomføre et prosjekt som har et fokus på inkludering kan kobles opp mot de teoretiske begrepene innenfor implementering; bottom - up eller top - down praksis.

De fleste har ment de har fått en innvirkning i prosjektet. Likevel er det en viss enighet at noen må ta det endelige svaret og dette har i de fleste situasjonene vært andre enn den lokale befolkningen. På en annen side er de fleste enige i at dette er den mest inkluderende prosessen de noen gang har vært med på.

Konfliktene på Hjerkinns i forbindelse med kulturminnede-batten kan kobles opp mot begge de sosial antropologiske modellene; harmonimodellen og konfliktmodellen. Gjennom harmonimodellen prøver prosjektet å få fram alle de eksisterende interessene i området. Det blir vektlagt en inkluderende prosess der alle skal få ytre sine meninger (Jones, 2009), noe prosjektet på Hjerkinns har som mål å prioritere. Konfliktmodellens relevans er derimot

fokuset å se på uenighetene og hvordan dette kobles opp mot maktstrukturene i samfunnet (Jones, 2009). Det er her konflikten om veinett utarter seg. På Hjerkinns finner man elementer av begge modellene, noe som er vanlig i de fleste situasjonene. Flere interesser kobles inn under et restaureringsprosjekt. Det har vært et stort fokus på Hjerkinns å få innsyn i alle interessene og skape en felles enighet. Likevel er det vanskelig å ta hensyn til alle. Noen interesser vil alltid vinne fram og gå på bekostning av andre. Man ser derfor at begge modellene har en sentral plass i et slikt prosjekt.

Man må få en forståelse av relasjonen mellom individer, stedet, prosessene og handlingene som utføres for å forstå endringer som skjer i naturen. Natur vil alltid være en bidragsyter til å øke menneskers velferd og det er derfor viktig å ta hensyn til andre menneskers behov og ønsker (Haines – Young, 2009).

Endringene som skjer på Hjerkinns og hvem som er med på å ta avgjørelsene for et slikt prosjekt kan kobles mot Jones trekantmodell (figur 2) (Jones, 1988).

Det vil være nyttig å se på hver av de tre sidene av modellen for å forklare avgjørelser, motiv og meninger. Hvordan dette påvirker samfunnet og hvordan dette fører til endringer av landskapet. Man må skjønne årsakene som skaper endring i landskapet for å få en best mulig forståelse rundt prosessen. Hjerkinns skytefelt endrer seg i takt med personers handlinger, syn, bruk av ressurser og strukturbruk i samfunnet. På denne måten får man et godt innblikk i hvor makten ligger og hvor gode avgjørelser som blitt tatt i hensyn til andre involverte aktører. Endringene på Hjerkinns er koblet mot at det skal inngå som en del av et vernet området. Dette gjenspeiler strukturene i dagens samfunn.

6.8 Prosjektets mål og områdets framtidige bruk

Det er planlagt et landskapsvern og vern i form av nasjonalpark for området på Hjerkinns. Dette er en målsetting som støttes av de lokale aktørene selv om det kan diskuteres om alt skal fjernes eller om noen spor etter Forsvaret skal stå igjen. De regionale og nasjonale aktørene er positive til et slikt tiltak som bevarer det naturlige mangfoldet og at området blir ryddet opp.

En vern knyttet til landskapsvern har ikke like strenge retningslinjer som vern i form av nasjonalpark. Turistnæringen, de lokale og regionale aktørene er opptatt av at området blir vernet på en slik måte som gjør at det fortsatt går an å drive turistbasert næringsliv på Dovrefjell. Det må tas hensyn til den sivile etterbruken i prosjektets mål. Det er viktig å ta vare på de lokale interessene. På en annen side poengterer mange aktører at området tåler best

et enkelt friluftsliv i form av jakt og fiske. Skytefeltet ligger i et høyfjelløkosystem og den eksisterende vegetasjonen er sårbar. Forekommer det for intensivt bruk av området kan det ha negative konsekvenser for både vegetasjonen og artene i området.

Blir deler av området derimot vernet som nasjonalpark vil målsettingen være knyttet mot å vedlikeholde store naturområder med innhold av et særegent økosystem. Det skal heller ikke være noen store naturinngrep i området. Det legges også vekt på at lokalbefolkningen og turister skal få bruke området gjennom naturvennlig og enkelt friluftsliv der beitebruk, jakt og fiske er lov (Larsen, 2013).

De nasjonale aktørene poengterer at målet skal være å lage en nasjonalpark og rette opp i det Forsvaret har ødelagt. Man må få fjerne eksplosiver og tilbakeført naturen til noe som er akseptabelt for samfunnet rundt. Dette er en kontinuerlig prosess fra start til slutt. Det er også viktig at man må huske på at det er umulig å føre tilbake skytefeltet til uberørt natur, da det har eksistert mye aktiviteter på området tidligere.

En nasjonalpark på Hjerkinn vil øke turismen ved at området blir mer attraktivt, man får et bedre næringsliv og det blir lettere for nye bedrifter å etableres. Nasjonalparken i seg selv kan skape næringsgevinst og gode opplevelser (Norsk Turistutvikling AS, 2002). Dovrefjell er et symbol for de fleste nordmenn. Skytefeltet ligger tett inntil Dovrefjell nasjonalpark og den planlagte Sunndalsfjella nasjonalpark (figur 11). Det finnes også naturreservater og landskapsvernområder i nærheten av skytefeltet (Forsvarets bygningstjeneste, 1993). Hva som skal bli naturpark og hva som skal bli landskapsvernområder er ennå usikkert. Uansett hva utfallet blir vil det føre til endringer både på godt og vondt i forhold til bruken av området.

6.9 Når kan Hjerkinn kalles et vellykket prosjekt?

Å få til et vellykket prosjekt er knyttet til hvordan prosjektet blir gjennomført i praksis og dermed til en implementering.

Gjennom intervjuene får man et innsyn i et godt velorganisert prosjekt der det er god informasjon og en god inkludering. Det kan sees som om prosjektet har fulgt retningslinjer som skaper god enighet med lite konflikter. Prosjektet har hatt en god implementeringsprosess der delmål har blitt spesifisert, det har blitt gjennomført jevnlig kontroll og enigheter om hva som skal prioriteres (Bunker, 1972). Noen uenigheter har oppstått, men aktørene poengterer likevel at de ikke ville ha gjort noe annerledes. Man kan diskutere blant annet tid- og pengebruk, men prosjektet er gjennomført etter beste evne.

Man ser at aktørene er opptatt av å ta vare på naturmiljøet og at det kan gjennomføres et vern av området så lenge det også er åpent og tilrettelagt for sivilt bruk. Dette er målsetninger som allerede eksisterer i prosjektet. Det eksisterer likevel ulike syn knyttet opp til hva som skal skje med veinettet inne i feltet. Dette kan skape konflikter mellom basisverdiene til aktørene og det er dermed snakk om en maktkamp. Tillitsforhold, samarbeid og involvering av de involverte aktører er en viktig egenskap i et slikt prosjekt (Cline, 2000). Siden restaureringen av Hjerkinns skytefelt ikke er ferdigstilt før i 2020 er det for tidlig å si om restaureringen kan kalles vellykket prosjekt. Et vellykket prosjekt vil være en vellykket implementering.

7 AVSLUTTNING

7.1 Oppsummering og konklusjon

Oppgaven har tatt opp tematikken restaureringsøkologi som baserer seg på forståelse av natur, landskap og implementering. For å kunne forstå en så kompleks og omfattende prosess er det nødvendig å forstå strukturer, tanker og meninger som ligger til grunne for et slikt begrep.

Hjerkinns har vært fokusområdet for dette studiet. Dette fordi det i dag er det største restaureringsprosjektet i Norsk målestokk. Hjerkinns skiller seg også ut ved at det ligger i et høyfjellsøkosystem der de naturlige prosessene trenger tid. Også rester etter Forsvarets aktiviteter, samt verneområder like ved skytefeltet er særegent for dette stedet. Området skal restaureres tilbake til mest mulig opprinnelig tilstand. Et slikt prosjekt har som mål å samarbeide med naturen og utnytte dens potensial.

Restaureringsøkologi har økt i Norge de siste årene. Dette kan ha en sammenheng i forhold til økt bevissthet og interesser rundt temaene miljø, natur, en grønn og bærekraftig utvikling.

Likevel har personer ulike syn på hva som ligger i de komplekse begrepene natur og landskap. Det er viktig å få dekt aktørenes synspunkter og tanker omkring slike begrep slik at man unngår konflikter og misforståelser i forbindelse med restaureringen. For å få et innblikk i dette ble det valgt å bruke intervju metoden. Det var viktig å få dekt synene både til turistnæringen og aktører på lokal, regional og på nasjonalt nivå.

Man ser at de involverte aktørene på Hjerkinns skytefelt har en felles interesse knyttet til turer, jakt og fiske. Alle aktørene bruker også naturen aktivt i sin hverdag. Likevel ser man en tendens til ulike natursyn og hva de ulike aktørene vektlegger i en natur.

Man ser en stor enighet om at Hjerkinns kan sees som en inkluderende prosess med få interessekonflikter. De fleste aktørene er også enige i at dette har vært en god prosess som har gitt nødvendig informasjon og vært involverende noe som prosjektet har hatt fokus på. Det er felles enighet om at både Forsvaret og Forsvarsbygg har gjort en god jobb både med informasjon, rydding og planlegging av prosjektet. Mange vil kalle det et åpent og godt prosjekt som har tatt vare på faginteresser og andre aktørers syn. Alle er positive til prosjektet og er spent på å se resultatet når arbeidet er ferdig i 2020.

Skal det trekkes opp et konfliktområdet er det konflikter som oppstår i forhold til hva som skal bevares og hva som skal fjernes inne på Hjerkinnskytefelt. Dette er koblet mot aktørenes natursyn og personlig bakgrunn. Noen mener det bør stå igjen noen momenter fra Forsvarets tid, mens andre mener at hvis noe skal bevares må det være spor som fangs groper som eksisterte før Forsvarets bruk. Slike konflikter kan knyttes mot de to sosial antropologiske modellene; konfliktmodellen og harmonimodellen.

Forståelse av naturverdier gir en økt forståelse av samfunnet og enkelt personer. Oppstår det interessekonflikter er det fordi noen verdisett er utsatt for fare. Denne oppgaven bygger på Jones (1988) naturverdier og gir oss et innblikk i hvilke verdier aktørene vektlegger i naturen.

Det eksisterer en stor enighet mellom aktørene om målsettingen for området og de er positive til et slikt tiltak som bevarer det naturlige mangfoldet. Det framheves også at det er viktig at den sivile etterbruken blir tatt vare på i framtiden. Det er vanskelig å uttale seg 100% om målene og om dette kan sees som et vellykket prosjekt da restaureringen fortsatt er under utvikling.

I framtiden nevner noen aktører blant annet at området bør bli en nasjonalpark, andre vektlegger at det skal brukes til sivil bruk gjennom jakt, fiske og turer, mens andre igjen mener at de lokale rettighetene skal komme til syne.

«Den økologiske restaureringen på Hjerkinnskytefelt er et prosjekt som andre kan lære av både i en nasjonal og internasjonal målestokk».

7.2 Videre forskning

Enkelte av spørsmålene er ikke like lett å få svar på da dette er et prosjekt som i dag er under utvikling. Dette er spørsmål som for eksempel tar utgangspunkt i prosjektets mål og om dette kan sees som en inkluderende prosess.

Det hadde derfor vært interessant å foretatt et lignende prosjekt når arbeidet er ferdig i 2020. Vil aktørene ha de samme svarene da? Vil de fortsatt mene at prosjektet har vært inkluderende? Ingen vet 100% hvordan utfallet av prosjektet blir og dermed kan naturverdier som virker sikre i dag bli truet i framtiden.

Det hadde også vært interessant å sett på synene om natur, landskap og inkludering fra et utenforstående perspektiv. Hva mener både norske og utenlandske turister om det som i dag skjer på Hjerkinnskytefelt? Er de positive eller negative til det som skjer? Og forstår de meningen bak dette prosjektet.

8 LITTERATURLISTE.

- Andersen, L. (2013). *Vern av tidligere Hjerkinnskytefelt – melding om oppstart av verneplanarbeidet etter naturmangfoldloven*. Dovre kommune: Fylkesmannen i oppland.
- Arntzen, S., & Brady, E. (2008). *Humans in the land – The ethics and aesthetics of the cultural landscape*. Oslo: Academic Press.
- Bell, S.S., Fonseca, M.S., & Motten, L.B. (1997). *Linking Restoration and Landscape Ecology*. USA: Department of Biology, University of South Florida, Tampa.
- Bunker, D.R. (1972). *Policy Sciences Perspectives on Implementation Processes*. Amsterdam – The Netherlands: Springer publishing.
- Cadieux, K.V. (2011). *Competing Discourses of Nature in Exurbia*. USA. University of Minnesota, Minneapolis: Springer publishing.
- Castree, N. (2001). Socializing Nature: Theory, Practice, and Politics. I N, Castree (Red), & B, Braun (Red). *Social Nature. Theory, Practice, and Politics*, 1-21. Oxford: Blackwell publishing.
- Castree, N. (Forthcoming 2016). Nature. I D. Richardson, et al. (Eds.) *International Encyclopedia of Geography*. (27s). Manchester: Department of Geography & Sustainable Communities, University of Wollongong and Geography, SEED.
- Christensen, U., & Deltasenteret. (2010). *Friluftsliv og universell utforming*. Hentet 09.12.2014, fra http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Bufdir/Deltasenteret/Publikasjoner/BUF_00088_Friluftsliv_og_universell_utforming.
- Clifford, N., French, S., & Valentine, G. (2010). *Key methods in geography*. London: SAGE publication Ltd.
- Cline, K.D. (2000). *Defining the Implementation Problem: Organization Management versus Cooperations*. Oxford: Oxford University Press på vegne av Public Management Research Association.
- Crang, M., & Cook, I. (2007). *Doing Ethnographies*. London: SAGE publications Ltd.
- Daugstad, K. (2011). *The Participatory Dimension in Nature Conservation Processes: Examples of Ideology and Practice from Norway*. (S.67-81) I M.Jones. (eds.) og M. Stenske.

(eds.) *The European Landscape Convention. Challenges of Participation*. Trondheim: Springer Publication.

deLeon, P., & deLeon, L. (2002). *What Ever Happend to Policy Implementation? An Alternative Approach*. Oxford: Oxford University Press på vegne av Public Management Research Association.

Dommasnes, A. (2005). *Hva er et økosystem?* Hentet 16.Januar 2015, fra http://www.imr.no/barentshavet/Barentshavet/om_okosystem

Dowlyng, R. (2005). Power, subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I I.Hey (eds.) *Qualitative research methods in human geography* .Oxford: Oxford University press.

Dullum, O. (2012). *Rydding av Hjerkinnskytefelt. En statistisk vurdering*. Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). FFI-rapport 2012/00102.

Dullum, O. (2014). *Rydding av Hjerkinnskytefelt – en oppdatert vurdering*. Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). FFI-rapport 2014/01042

Dwyer, O.J., & Alderman, D.H. (2008). *Memorial landscapes: analytic questions and metaphors*. USA: Springer Publication.

Feste Lillehammer AS., & Mnla. (Udatert). *Hjerkinnskytefelt temautredning landskap*. Lillehammer: Hjerkinnskytefelt PRO Temautredning landskap.

Forsvarets bygningstjeneste. (1993). *Flerbruksplan for Hjerkinnskytefelt*. Hamar.

Forsvarets Bygningstjeneste. (2001). *Hjerkinnskytefelt tilbakeføres til sivile formål*.

Nyhetsbrev nummer 1. Hentet 10.12.2014, fra

<http://www.forsvarsbygg.no/PageFiles/2380/Nyhetsbrev%20Hjerkinnskytefelt%20september%202001.pdf?epslanguage=no>

Forsvarsbygg. (2003). *Hjerkinnskytefelt tilbake til naturen. Pilotprosjekt i naturrestaurering*.

Omtale av elleve fagutredninger. Nyhetsbrev nummer 3. Hentet 10.12.2014, fra

<http://www.forsvarsbygg.no/PageFiles/2380/Nyhetsbrev%20Hjerkinnskytefelt%20april%202003.pdf?epslanguage=no>

Forsvarsbygg. (2007). *Rydding av Hjerkinnskytefelt godt i gang*. Nyhetsbrev nummer 5.

Hentet 10.12.2014, fra

<http://www.forsvarsbygg.no/PageFiles/2380/Nyhetsbrev%20Hjerkinn%20juni%202007.pdf?epslanguage=no>

Forsvarsbygg. (2009). *Vi gjennomfører norgeshistoriens største naturrestaurering på Hjerkinn*. Nyhetsbrev nummer 6. Hentet 10.12.2014, fra <http://www.forsvarsbygg.no/PageFiles/2380/Nyhetsbrev%20Hjerkinn%20juni%202009.pdf?epslanguage=no>

Forsvarsbygg. (2014). *Hjerkinn -Prosjektet 2014*. Nyhetsbrev nummer 10. Hentet 10.12.2014, fra http://www.forsvarsbygg.no/PageFiles/2380/FB_Nyhetsbrev_Hjerkinn_k3.pdf?epslanguage=no.

Forsvarsdepartementet. (1998). *St. melding Regionalt skyte og øvingsfelt for Forsvarets avdeling Østlandet –Region Østlandet*. Hentet 09.11.2014, fra <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-11-1998-99-/id192028/?docId=STM199819990011000DDDEPIS&q=&navchap=1&ch=1>

Fylkesmannen i Oppland. (2003). *Naturrestaurering av Hjerkinn skytefelt*. Lillehammer: Høringsdokument.

Fylkesmannen i Oppland. (2014). *Bakgrunn for verneplanarbeidet*. Hentet 08.12.2014, fra <http://fylkesmannen.no/Oppland/Miljo-og-klima/Hjerkinn-skytefelt---nettside-om-verneplanprosessen/Verneplanprosess-for-Hjerkinn-skytefelt---skjulte-sider/Bakgrunn/>

Fylkesmannen i Oppland. (2015). *Uttalelsene til kommunedelplan for Hjerkinn skytefelt*. Hentet 28.04.2015, fra <http://www.fylkesmannen.no/Oppland/Nyheter-forsiden/Uttalelse-til-kommunedelplan-for-Hjerkinn-skytefelt/>

Ginn, F., & Demeritt, D.(2009). *Nature: Acomtested Concept*. I N.J.Clifford. Holloway S.L.Holloway. S.P. Rice. og Valentine. G. *Key Concepts in Geography*. (Andre utgave). London: SAGE Publication Ltd.

Graham, E.(2005). *Theory and Theorizing*. I N. Castree, A. Rogers. og D. Sherman. *Questioning geography*. USA: Blackwell publishing.

Gundersen, V., & Andersen. O. (2010). *Visitor counting and surveys in a dispersed-use montain area in Norway*. The Netherlands: Proceeding of the Fifth Internasjonal Conference

on Monitoring and Management of Visitor flows in Recreational and Protected areas, Wagingen.

Hagen, D., Aasetre, J., & Emmelin, L. (2002): *Communicative Approaches to Restoration Ecology: a case study from Dovre Mountain and Svalbard, Norway*. Landscape Research. Carfax Publishing.

Hagen, D. (Udatert). *Tilbakeføring av Hjerkins skytefelt til en mest mulig opprinnelig naturtilstand – muligheter, ønsker og dilemmaer*. Trondheim.

Hagen, D., & Skrindo, A.S. (2010) (a): *Håndbok i økologisk restaurering – Forebygging og rehabilitering av naturskader på vegetasjon og terreng*. (95s). Trondheim: Forsvarsbygg.

Hagen, D., & Skrindo, A.S (Red). (2010) (b). *Restaurering av natur i Norge- et innblikk i fagfeltet, fagmiljøer og pågående aktivitet* (109 s). Trondheim: NINA Temahefte 42.

Hagen, D., & Evju, M.(2013). *Using Short-Term Monitoring Data to Achieve Goals in a Large – Scale Restoration*. Trondheim: Norwegian Institute for Nature Research (NINA).

Hagen, D., Svavarsdottir, K., Nilsson, C., Tolvanen, A. K., Raulund-Rasmussen, K., Aradóttir, À. L., ... & Halldorsson, G. (2013). *Ecological and social dimensions of ecosystem restoration in the Nordic countries*. Copenhagen: Ecology and Society, University of Copenhagen.

Haines –Young, R. (2009). *Land use and biodiversity relationships*. United Kingdom: Elsevier

Harboe, T. (2006). *Indføring i samfundsvidenskabelig metode*. (s. 31-39) Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Harris, J.A., Hobbs, R.J., Higgs, E. & Aronson, J. (2006). Ecological Restoration and Global Climate Change. I J.A., Harris.,J.R. Hobbs., E. Higgs. & J. Aronson (eds.) *Restoration Ecology*. U.K: Cranfield University. Vol. 14, No.2, pp. 170 -176.

Henderson, G. (2003). What (else) we talk about when we talk about landscape. I C. Wilson, og P. Groth (eds.) *For a return to the social imagination. Everyday America*. Cultural Landscape Studies after J.B. Jackson (s.178-198, 335-340.) Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Hobbs, R.J., & Harris, J.A. (2001). *Restoration Ecology: Repairing the Earth's Ecosystem in the New Millennium*. Society for Ecological Restoration.

- Hubbard, P., Kitchin, R., Bartley, B., & Fuller, D. (2009). *Thinking geographically. Space, theory and contemporary geography*. London: Continuum.
- Jones, M. (1989). *Kulturlandskapet – et ord med mange meninger* (S.3) Spor 8.2, s. 4-5 og 49.
- Jones, M. (1993). *Landscape as a resource and the problem of landscape values*. Trondheim: Center of Environment and Development (SMU).
- Jones, M., & Daugstad, K. (1996). *Usages of the «Cultural landscape» concept in Norwegian and Nordic landscape administration*. *Landscape Research* 22, 267-281.
- Jones, M. (2003). *The Concept of Cultural Landscape: Discourse and Narratives*. Centre for Advances Study at the Norwegian Academy of Science and Letters. Norway: Kluwer Academic Publishers.
- Jones, M. (2009). *Analysing landscape values expressed in planning conflicts over change in the landscape*. Trondheim: Department of Geography, Norwegian University of Science and Technology.
- Kingsman, P. (1995). *Landscape, rase and national identity. The photograph of Ingrid Pollard*. *Area* 27, 300-310. UK: Jstor Publishing.
- Kjeldstadli, K. (1997). Å analysere skriftlige kilder. I O. Laurits Fuglestad, E. Fossåskaret & T. Halfdan Aase (red.) *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kommunedelplan for Lesja og Dovre. (2003). *Hjerkinn skytefelt – tilbakeføring til sivile formål*. Lesja og Dovre: Høringsdokument.
- Lovdata. (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*. Hentet 28.04.2015, fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100#KAPITTEL_1
- Meinig, D.W. (1979). The Beholding Eye, Ten versions of the same scene. I D.W, Meinig, (eds.) *The Interpretation of Ordinary Landscapes*, 33-48. Oxford: Oxford University Press.
- Meteorologisk institutt. (2015). *Været i Norge – Klimatologisk månedsoversikt*. Hentet 03.05.2015, fra http://met.no/Klima/Varet_i_Norge/
- Midtnorsk natur (2012). Moskus. Hentet 10.03.2015, fra <http://midtnorsknatur.no/nb-NO/Dovrefjell/Oppdag/Dyrene/Moskus.aspx>

- Miljødirektoratet. (2002). *Dovre fjell- Sunndalsfjella. Enige og tro til Dovre faller*. Hentet 02.03. 2015, fra http://www.miljodirektoratet.no/Global/dokumenter/Publikasjoner/Brosjyrer/Dovre-fjell-Sundalsfjella_NP_N_net.pdf
- Mitchell, D. (2004). Landscape. I D. Atkinson, P. Jackson, D. Sibley og N. Wachbourne (eds.) *Cultural Geography. A Critical Dictionary of Key Concepts* I.B. Tauris, 49-56.
- Morin, K.M. (2009). Landscape: Representing and Interpreting the World. I N.J. Clifford, S.J. Holloway og G. Valentine. *Key Concepts in Geography*. (Andre utgave). London: SAGE Publications Ltd.
- Nasjonalt parkene. (Udatert). *Dyre- og fugleliv*. Hentet 10.03.2015, fra <http://www.nasjonalt-parker.org/nasjonalt-parkene/dovre-fjell-sundalsfjella-nasjonalt-park/dyre-og-fugleliv/>
- Naveh, Z. (1998). From biodiversity to ecodiversity – holistic conservation of the biological and cultural diversity of Mediterranean landscapes. I G. Jaksic FM (eds.) *Landscape Disturbance and Biodiversity in Mediterranean –type Ecosystems*. Berlin: Springer.
- NIKU, Norsk institutt for kulturminneforskning. (2003). *Tilbakeføring av Hjerkinnskytefelt til sivile formål. Tema kulturmiljø og kulturminner*. NIKU Rapport 02/03
- Norsk Turistutvikling AS. (2002). *Hjerkinnskytefelt. Tilbakeføring til sivile formål*. Lillehammer: Delrapport 2
- NOU. (2004). *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold – (Naturmangfoldloven)*. Hentet 27.04.2015, fra <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/nou-2004-28/id388846/?docId=NOU200420040028000DDDEPIS&q=&navchap=1&ch=2>
- Reitan, O., Aarrestad, P.A., Gjershaug, J.O., Stabbetorp, O.E. & Hagen, D. (2014). *Verneplan for Hjerkinnskytefelt – kunnskapsstatus for naturtyper, flora og fugleliv*. Trondheim: NINA Rapport 1088.
- Rhoads, B.L. (2005). Process/ Form. I N. Castree, A. Rogers. & D. Sherman. *Questioning Geography*. USA: Blackwell Publishing Ltd.
- Rognerud, S. (2014). *Hjerkinnskytefelt 2001- 2013, Overvåking av metallkonsentrasjoner i bekker, elver og grunnvannsbrønner*. Hentet 01.10.2014, fra

<http://www.forsvarsbygg.no/PageFiles/2389/Forurensning%20til%20vann%20og%20grunn%20NIVA%202013.pdf> 2014

Schein, R.H. (2009). *Belonging through land/scape*. Kentucky: Environment and Planning. Department of Geography, University of Kentucky.

SER. (2004). Society for Ecological Restoration Science & Policy Working Group. *SER International Primer on Ecological Restoration*. Hentet 28.04.2015, fra http://www.ser.org/content/ecological_restoration_primer.asp.

Spillane, J.P., Reiser, B.J., & Reimer, T. (2002). *Policy Implementation and Cognition: Reframing and Refocusing Implementation Research*. American Education Research Association. Northwestern University: SAGE Publication.

Statens naturoppsyn. (2012). *Viste du at Moskusen på Dovrefjell kommer fra Grønland*. Hentet 02.01.2015, fra <http://www.naturoppsyn.no/content/500040667/Moskus-fra-Gronland> 2014.

Stortinget. (1999). *Innst.S.nr.129. Innstilling fra forsvarskomiteen om regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet –Regionfelt Østlandet*. St.meld.nr. 11. Oslo: Forsvarskomiteen.

Strand, O., Flemsæter, F., Gundersen, V., & Rønningen, K. (2013). *Horisont Snøhetta*. (99 s.) Trondheim: NINA Temahefte 51.

Thagaard, T.(2003). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Toila –Kelly, D.P. (2004). Landscape, race and memory: Biographical mapping of the routes of British Asian landscape valuse, *Landscape Research*, 29:3, 277-292. Storbritannia: Carfax Publishing.

Tollan, H.K. (1992). *Hjerkinn skytefelt*. Sandvika

Vorkinn, M., & Flygrind, S. (2003). *Tilbakeføring av Hjerkinn skytefelt til sivile formål. Utredning friluftsliv*. Lillehammer: Østlandsforskning.

Wittmer, H., & Gundimeda, H. (2012). *The Economics of Ecosystems and Biodiversity in Local and Regional Policy and Management*. England: United Nations Environment Programme.

9 VEDLEGG

Intervjuguide for de involverte aktørene på Hjerkinnskytefelt.

Intro

Mitt navn er Kristine Bye, og jeg studerer master i geografi ved NTNU. Jeg har tenkt å skrive om restaureringsprosjektet som foregår på Hjerkinnskytefelt, og mine problemstillinger er:

1. Hvilke natursyn og interesser har de involverte aktørene til restaureringen av Hjerkinnskytefelt?
2. Vil dette medføre til interessekonflikter mellom de ulike aktørene?
3. Kan prosjektet betegnes som en inkluderende prosess?
4. Hvilke tanker har aktørene for verneplanprosessen, prosjektets målsetting og den framtidige bruken?
5. Når kan prosjektet kalles for en vellykket prosjekt?

Natur er noe som alle har en viss mening og oppfatning rundt. Man ser og tar ulike avgjørelser rundt natur avhengig av hvordan man bruker den og hvilket ståsted man har. Dette er noe jeg synes er veldig interessant, og noe jeg vil prøve å belyse i min masteroppgave.

Innledning

1. Hvilken rolle har du i restaureringsprosjektet på Hjerkinnskytefelt?
2. Hvilken fagbakgrunn har du, og føler du at denne har vært relevant for prosjektet på Hjerkinnskytefelt?
3. Hadde du noen tilknytting til området før restaureringen på Hjerkinnskytefelt startet?
4. Hva er din oppfatning av selve målet med restaureringsprosjektet på Hjerkinnskytefelt?

Natursyn

5. Hvilken tilknytting har du til naturen, og hvordan bruker du naturen i hverdagen?
6. Hva er natur for deg?
7. Hva mener du betegnes som inngrep i naturen?
8. Hvordan vil du beskrive uberørt natur?
9. Hvilke verdier mener du er viktig i naturen?

Restaureringsøkologi

10. Har du kjennskap til begrepet restaureringsøkologi?
11. Hva legger du i begrepet restaureringsøkologi? Synes du dette er et viktig tema?
12. Syns du det er viktig å fjerne de inngrepene som i dag blir fjernet?
13. Under en restaureringsprosess, vil landskapet bli seende likt ut på ulike steder? At det ikke er noe særpreg hos de ulike landskapene?
14. Stortinget vedtak sier at man skal tilbakeføre området til den opprinnelige naturen, men mener du at området på Hjerkinna da blir sett på som uberørt natur?
15. Er det noe du synes burde bli gjort annerledes? I forhold til involverte aktører, tidsbruk eller pengebruk?
16. Synes du restaureringsøkologi har fått en økende fokus i Norge de siste årene?
17. Hvordan mener du dette området bør bli brukt i framtiden?
18. Hva med kulturen som er knyttet til dette området? Skal alle inngrep fjernes eller kan man se på noe som kulturminner?
19. Hvor mener du fokuset bør ligge i et slikt restaureringsprosjekt? (F.eks. det visuelle, økologiske, historie eller kulturen)
20. I hvilken grad mener du det er viktig å ta hensyn til forurensing, sikkerhet, arter og vegetasjons etablering? Og hvem av disse ville du ha prioritert høyest?

Restaurering og deltagelse

21. Det er ulike faggrupper som er involverte i restaureringen på Hjerkinna, føler du disse gruppene har hatt et likt syn knyttet til restaureringen?
22. Føler du restaureringen på Hjerkinna er inkluderende? Altså at det er en deltakende prosess der alle blir hørt?
 - 22.1 Er det noen interesser eller grupper som har bestemt mer enn andre?
 - 22.2 Er det noen interesser eller grupper som har blitt mer oversett eller ikke fått deltatt i like stor grad?

- 22.3 Har det vært noen interessekonflikter knyttet til dette prosjektet? Og hva har eventuelt vært utfallet av dette?
23. Kommer dette prosjektet til å påvirke turistnæringen, og i hvilken grad?
- 23.1 Blir det like lett å komme seg til populære turistområder etter en slik restaurering? Og vil dette bidra til en minskende turistnæring?
- 23.2 Kan en slik restaurering føre til mer redusert bruk av visse områder i naturen på Hjerkin?
24. Hvordan vil restaureringen påvirke lokalbefolkningen på og rundt Dovre?
25. Hva mener du er et vellykket restaurerings prosjekt?
26. Er det noen rundt restaureringen vi ikke har snakket om, men som du mener burde blitt nevnt?